

ΕΤΟΣ Β΄

ΤΕΥΧΟΣ 9

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΑ

ΤΗΣ "ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΦΕΙΔΟΣ"

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΟΝΟΜΟΥ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗ ΚΟΜΟΝ ΝΥΜΦΙΑ ΔΙΕΥ. ΘΩΜ. ΛΥΟ (2)

ΥΠΕΡΤΥΜΟΙ ΚΑΙ ΞΕΑΡΧΟΙ

Εἰς τὴν σελίδα 2 τοῦ φυλλαδίου «Συνδέσμου ἑλλήνων Γαλατοφρυγίας» ἀναγνώσκω ὅτι ἡ μητροπολίτης Ἀγκύρας διατηρεῖ μέχρι σήμερον τὸν τίτλον τοῦ ὑπερτίμου καὶ ξεάρχου πάσης Γαλατίας καὶ Μεγάλης Φρυγίας. Ὅτι καλὸν τὸ καὶ γέροντα μανθάνειν σοφὰ πρὸς πολλοῦ εἶχα μαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπίστευον ταῦναντίον ὅτι οὐ καλὸν τὸ μανθάνειν ἄσοφα. Ἀνέγνων δὲ καὶ τελευταῖον δι-
αστρεφόμενον καὶ χλευαζόμενον ἤκουσα τὸν τίτλον τοῦ Οὐγγροβλαχίας, ὃν ἀνήγγειλεν ἡμῖν ὁ νέος ξεάρχος Πλα-
γηνῶν. Ἐνόμισα καλὸν ἢα διατρήσωμεν ἐπ' ἀμφοτέρων.

Τὸ Πατριαρχεῖον Κηρόλεως, ὅταν γράφῃ πρὸς τὴν μη-
τροπολίτην Ἀγκύρας, ξεάρχον αὐτὸν τιτλοφορεῖ Γαλατίας,
ἤκουσα προσέχον εἶναι εἰς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ περιλαμ-

βάνη περιτρίμματα καὶ λείψανα τῶν ἄλλοτέ ποτ' ἀφνειῶν ἐπίσκοπῶν τῶν ὑποκειμένων ταῖς μητροπόλεσιν Ἱεραπόλεως, Ἀμορίου, Συννάδων, ὡς ὑπονοῶ, καὶ τινῶν ἴσως ἐτέρων, Ὁ μακαρίτης Ἀγκύρας Χρύσανθος, ὁ πρότερον Κασσανδρείας καὶ γνωστὸς μὲν ὡς Δεκαπόλεως ἐπίσκοπος ἐν Φαναρίῳ, γνωστότερος δὲ διὰ τοὺς παραδόξους οὐτοῦ λόγους, ἀπιστάσας διὰ ποικίλων μαγγανειῶν ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ μητροπολίτου Νικαίας, περὶ τὰ 1872-73, τὴν τότε ἄσημον πόλιν Δορυλίου, ὅπερ ἀναπαριστᾷ σήμερον, ὡς φρονοῦμεν, ἢ πόλιν Ἑσκή σεχῆρ, αὐτὸς, ἂν ἀκριβῶς ἐνθυμούμαι, προσέθηκεν ἐαυτῷ πῆχυν ἓνα, προσθεὶς εἰς τὴν φήμην αὐτοῦ «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Γαλατίας» τὰ ὀνόματα «Φρυγίας Σαλουταρίας καὶ Φρυγίας Καπατιανῆς.»

Τὰ ρήματα «Πάσης Γαλατίας» ἐνθυμίζουσι τὰ τῶν τσάρων ἀπασῶν τῶν Ρωσσιῶν· διότι γινώσκομεν καὶ Δευτέραν Γαλατίαν, ὡς καὶ Δευτέραν Παμφυλίαν, ὑπονοῶ δ' ὅτι καὶ Δευτέραν Καπατιανὴν εἶχομεν, ὡς εἶχομεν καὶ Πρώτην, καὶ Δευτέραν, καὶ Τρίτην Καπαδοκίαν, κατὰ μίμησιν τῶν τεσσάρων Ἀρμενιῶν, Ἐὰν ὁμως οἰοσθῆποι' οὖν Ἀγκύρας, οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποδειχθῆ προσθεὶς Σαλουταρίαν καὶ Καπατιανὴν, χωρὶς οὐδεμίαν ἵνα στείλῃ εἶδῃσιν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, οὐδαμῶς δυνάμεθα καὶ διὰ συνόδου ἀτελοῦς καὶ μετὰ τινος οὐκ εὐμαθοῦς σπουδῆς καὶ βίας ἵνα προσθῶμεν καὶ Μεγάλας καὶ Μικρὰς Φρυγίας. Καὶ γινώσκομεν μὲν ὅτι τὴν «λεγομένην Ἀρσίνην κόμην, τειχίσας, ἐποίησε πόλιν» Ὁκταβιανὸς Αὐγουστος, «ἦν τινα ἐκάλεσεν Ἀγκυραν, διὰ τὸ μέσην αὐτὴν εἶναι δύο θαλασσῶν, τῆς τε Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς θαλάσσης» (1). Τοί-

1. Ἰωάννης Μαλαλάς· Βόννης, σελ. 221.

το ἔπραξεν ὁ Ὁκταβιανὸς, ὁ διελθὼν, κατὰ Μαλαλάν, διὰ Βυζαντίου καὶ «ἐπὶ τὴν Χαλκηδόναν, πόλιν τῆς Ἀσίας» περάσας. Ἴσως ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ὁ Ἀγκύρας εἶχε συνόλην τὴν Γαλατίαν, μέχρι τοῦ Μ. Θεοδοσίου δὲ «καὶ τὴν Δευτέραν Γαλατίαν ἀπὸ τῆς Πρώτης μερίσας, ἐποίησεν ἐπαρχίαν. δούς δίκαιον πόλεως καὶ ἄρχοντα Πισινούντι τῇ πόλει» (2). Ἐἴπερ ὁ μητροπολίτης Ἀγκύρας εἶχε μέχρις ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὴν ὅλην Γαλατίαν, μετὰ τὸ 379 περιωρισθῆ ἢ ἐνορία αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν παρησέφρησεν εἰς τὸν σεμνὸν θίασον τῶν μητροπολιτῶν ὁ Πισινούντος, συνεπῶς δὲ, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχον τότε οἱ «ὑπέρτιμοι καὶ ἐξαρχοὶ πάσης Γαλατίας» οἱ σημερινοὶ, ἦν ἀκανόνιστον ἵνα ἀποκαλῶνται, ἵνα ὄσι, καὶ ἐτι ἵνα φημίζονται «Γαλατίας πάσης», διότι τεμάχιον τῆς ἐπὶ πᾶσαν τὴν Γαλατίαν ἐφαρχικῆς προνομίας ἔλαβε δικαιοῦτα ὁ μητροπολίτης Πισινούντος, δηλαδὴ δὴ μέρους ἔχοντος ἄρχοντα, γενικὸν διοικητὴν, κατὰ σημερινὴν λέξιν, καὶ δίκαια πόλεως.

Ἐξακολουθῶ τὸν λόγον περὶ Ἀγκύρας, διότι ἐξ αὐτῆς ὠρμήθη, ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν λέξεων «Μεγάλης Φρυγίας». Ὁρθότερον ἔκριεν, ὀλιγώτερα ἐγκυκλοπαιδικὰ μαθήματα διακούσας ὁ Χρύσανθος ἢ προγενέστερός τις αὐτοῦ μητροπολίτης, προσθεὶς τὰ «Φρυγίας Σαλουταρίας» ἢ καὶ «Φρυγίας Καπατιανῆς», (ἢ Πακατιανῆς) (3), αἱτοί, μετὰ τὴν προσ-

2. τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως σελ. 348.

3. «Φρυγίαν δὲ Καπατιανὴν ὑπὸ ρωμαίους ἐποίησεν (Ὁκταβιανὸς δηλ.) πέμψας μετὰ βοηθίας Πακατιανῶν στρατηγῶν αὐτοῦ». Μαλαλάς, Βόννης, σελ. 222. Καὶ εἰς τὰς «Τύψεις προκαθηδρίας» ἀναγράφονται αἱ δύο γραφαί, Πακατιανὴ, Καπατιανή.

θήκην τοῦ Δορυλαίου, προτιμότερον ἦτο ἵνα προστεθῆ καὶ «Φρυγίας Ἐπικτήτου» — ὄχι Μεγάλης. Ὁμολογουμένως ἡ Ἀγκυρα πόλις ἦν τῆς Μεγάλης Φρυγίας, ἀλλ' οὐχὶ μόνον αὐτῆς ὑποτίθεται ἔξαρτος ὁ σύγχρονος Ἀγκύρας, ἀφοῦ ἔχει καὶ τὴν Σαλουταρίαν, ἧς οἱ μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον μητροπολίται Ἀγκύρας ἐστερήθησαν διότι πρῶτος αὐτὸς «ἐποίησεν ἐπαρχίαν ταύτην, ἐπὶ μάρτυρι καὶ πάλιν τῷ Μαλαλᾷ(4). Ἐὰν ἐννοήσωμεν διὰ τῶν λέξεων Μεγάλης Φρυγίας πάσας τὰς ἐπ' ὀνόματι ὁμοίῳ γνωρισμένους ἐπαρχίας, ἀδικοῦμέν τινας μητροπολίτας, δυναμένους ἵνα φημίζονται ταύτων ἔξαρτοι. Οὕτε τὴν Κεκαυμένην Φρυγίαν δυνάμεθα ἵνα ἀρπάσωμεν ἀπὸ τοῦ Φιλαδελφείας, οὔτε τὴν παρ' Ἑλλήσποντον, οὔτε τὴν ὑπὸ Ὀλυμπον. Ἐὰν ὁ τίτλος ἡ ἡ φήμη «Μεγάλης Φρυγίας» δηλώσῃ αὐστηρῶς τὸν γεωγραφικὸν ὄρον, αὕτη ἔκειτο μεταξὺ Βιθυνίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Παφλαγονίας, ἀλλ' αὗται τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν ἀποτελοῦσιν ὄρια τῆς Μεγάλης. Εἰς «Τάξεις» ἀρχαίας οὐδένα τῶν Ἀγκύρας μητροπολιτῶν εἶδον ἐπιφορτίσαντα ἑαυτῷ Μεγάλῃ Φρυγίαν. Καὶ ἐρωτήσῃ βεβαίως ὁ περιέργως ἀναγνώστης τὰ περὶ τοῦ παρὰ Μάρκῳ (θ', 21) δαιμονιζομένου «Πόσος χρόνος ἐστὶν ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ;»

Ἴσως τὰς «φήμας» ταύτας ἄλλοτε, κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν, κατεσκευάζον τὰ γραφεῖα τῶν ἱερῶν μητροπόλεων, καθὰ σήμερον λέγομεν κοινότερον, ἀπ' αὐτῶν δ' ἐλάμβανε γνώσιν τὸ Πατριαρχεῖον ἡμῶν καὶ προσετίθει τίτλους, εἴπερ εὑρίσκε τοῦτο δίκαιον, εἴπερ ὑπήρχον νοτάριοι καὶ γραμματεῖς εὐπαίδευτοι καὶ φιλόπονοι. Πολλάκις

4. Μαλαλᾶς σελ. 323.

οὐδὲ ἐδέχετο τὸ Πατριαρχεῖον τὰς τολμηρίας τῶν κατὰ τόπους ἡμιμαθῶν λογιωτατίσκων, διότι ἦσαν ἀστοποι εἰς ἀκρόασιν, ἀποπώτεροι δ' εἰς εἰσαγωγὴν. Ἔως σήμερον, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ Πατριαρχεῖον οὐδέποτε ἐπεφήμεσε τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφείας «πρόεδρον Βενετίας», καίτοι γνώσιν ἔλαβε τοῦ παραλόγου τολμήματος, ὡς ἀποδεικνύει τὸ κατὰ τὸ 1855 συνταχθέν Συνταγματίον, εἴτ' οὖν «Τάξις προκαθηδρίας» τῶν ἀρχιερέων. Τὸν Φιλαδελφείας ἐπεφήμεσαν οὕτως ἄλλοτε, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς πιλαίποτε ποιμνιαρχίας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐν Βενετίᾳ ἐλλήνων ἀλλ' ἡ πνευματικὴ τοῦ Φιλαδελφείας ἐκείνων τῶν χρόνων (ΙΣΤ', ΙΖ', ΙΗ' αἰώνων) δικαιοδοσία περιελάμβανε καὶ τὴν Δαλματίαν, ὑποκειμένην μὲν τῇ δημοκρατίᾳ τῶν ἐνετῶν, περιεχοῦσα δὲ πολλοὺς ὀρθοδόξους. Ἦν λοιπὸν δίκαιον ὁ Φιλαδελφείας τῆς Βενετίας τότε ἵνα λέγηται, διότι καὶ ἦτο, πρόεδρος Βενετίας, προσφυνέστερον δὲ πρόεδρος Ἀκυλητίας. Ἀλλὰ τίς Φιλαδελφείας; — Ὁ εἰς Ἀκυλητίαν διαμένων, ἢ ὁ εἰς τὴν ἐν Λυδία Φιλαδέλφειαν; — Διότι, καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδυνεύομεν ἵνα χεῖροτονήσωμεν τὸν διαβόητον Φατσεάν, καθ' ὃν χρόνον ἠτοιμαζόμεθα ἵνα ἀποστείλωμεν «ἐκδόσεις» πρὸς χειροτονίαν τοῦ Γερασίμου Ζυγούρα (τῷ 1790), εἶχομεν ἤδη κεχειροτονημένους ἐν Ἀνατολῇ Φιλαδελφείας ἀληθινούς ἄλλους. Ἦτο λοιπὸν «πρόεδρος Βενετίας» ὁ ἐν Βενετίᾳ; Ἀλλὰ τότε πῶς ὁ ἐν Λυδίᾳ ἀνακηρύττεται τοιοῦτος, ἀφοῦ οὔτε διάδοχος ἦν ἐκείνου; Καὶ ἐν τούτοις, ὡς εἶπεῖν παροδικῶς, ἡ πραγματικὴ «φήμη» τοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας ἦν καὶ ἐστὶ, μέχρις ἐπικρατήσεως καὶ κραταιώσεως τῆς ὀρθοδοξίας, ἡ τοῦ «ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Λυδίας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Σάρδεων». Διότι ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος περιέλαβεν ἐντὸς τῆς ἐνορίας αὐτοῦ τὴν τοῦ ἄλλοτε μεγάλου καὶ τρανοῦ Σάρδεων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1365 τὸ Πατριαρχεῖον Κπόλεως

επεφήμιζεν αὐτὸν οὕτω «τὸν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Σάρδεων». Ἄπορον δὲ πῶς ὁ νῦν Φιλαδελφείας ἐπιλανθάνεται τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ τούτου, στηριζομένου ἐπὶ γραμμάτων ἐπισήμων.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐν προλόγῳ.

§

Βεβαίως, ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν αυτοκρατορίας, ἐγίνοντο ταῦτα πάντα κατὰ τάξιν. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεμέριζεν ἀπὸ τινος διοικήσεως πολιτικῆς ἐπαρχίαν τινα καὶ ἐδίδοε «δικαία πόλεις» εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς οὕτως ἀπομεριζομένης ἐπαρχίας, ὁ μὲν ἐπίσκοπος αὐτῆς ἔδει ἕνα ἀναδειχθῆ μητροπολίτης, ἀφοῦ μάλιστα ἢ ἐκ «βασιλικῆς δυναστείας καινιζομένη πόλις» εἶχε δικαίον, κατὰ κανόνα συνοδικόν, ἕνα τύχη δικαίων μητροπόλεως, ἐν ᾗ περὶ πτώσει διὰ τοῦτον ἢ ἐκείνου τὸν λόγον ὁ βασιλεὺς ἔκρινε καλὸν ἕνα ἀπονείμῃ πλήρη τὰ τοιαῦτα δικαία. Κατὰ τὸν προβιβασμὸν τοῦτον τῆς πόλεως τῆς καινιζομένης» δηλαδὴ, τὸ Πατριαρχεῖον ᾤριζε τὴν φήμην τοῦ προβιβασμένου, ἀγνωσοῦμεν ὅμως πότε ἐγεννήθη ἢ μέχρι τῆς θείας μυσταγωγίας εἰσδύσασα ματαιότης τῶν «φημῶν» τούτων— καὶ ἐτι τοῦτο εἶπερ ἔδιδε τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς οὕτω καινιζομένης πόλεως καὶ τὸν τοῦ «ἐξάρχου» τίτλον, ὡς εἰς τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἐδίδομεν, ἀνευμασίας, καὶ παρὰ τοὺς πάλαι νόμους, καὶ παρὰ τὰς συνηθείας διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι οὐ πάντες οἱ μητροπολίται ἦσαν ἐξάρχου, δηλαδὴ γε δὴ μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων πρόεδροι, καίτοι διφασίαν ἐν τούτῳ γνώμην ἐπιχειρεῖ ἕνα δημιουργήσῃ ὁ «λύχνος τῆς τῶν νόμων τηλαυγείας ὁ πολύφωτος» Θεόδωρος Βαλσαμών. Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ Δ' Σύνοδος διὰ τοῦ 9 καὶ διὰ τοῦ 17 κανόνος αὐτῆς διακρίνει τὸν

μητροπολίτην ἀπὸ τοῦ «ἐξάρχου τῆς διοικήσεως» καὶ τοὺς ἐξάρχους τούτους ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Κπόλεως, ἦσαν περὶ τὰ ἀσαφῆ ῥήματα τῶν ἐρμηνευτῶν Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμώνος, ὅτι, κατὰ τὸν 8 κανόνα τῆς συνόδου τῆς Σαρδικῆς, οἱ μητροπολίται τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν οἱ ἐξάρχου, ἀλλὰ καὶ οἱ πατριάρχαι πιθανὸν ὅτι ἦσαν ἐξάρχου, καὶ οἱ μητροπολίται, κατὰ Ζωναράν. Δέον ὅμως τὸν λύχνον τῆς τῶν νόμων τηλαυγείας τὸν πολύφωτον ἕνα δικαιώσωμεν ἐφ' ὅτι, σπουδαιότερος ἑαυτοῦ γενόμενος, ἀποφαίνεται ἕνα μὲν τοῖς τῆς διοικήσεως ἐξάρχου ἔστιν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐχ ὁ μητροπολίτης ἐκάστης ἐπαρχίας, ἀλλ' ὁ τῆς ἄλλης διοικήσεως μητροπολίτης. Διοίκησις δὲ ἔστιν ἢ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα ἐν αὐτῇ. Τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἐξάρχων προνόμιον σήμερον οὐκ ἐνεργεῖ κἄν γὰρ λέγονται ἐξάρχοι τινες τῶν μητροπολιτῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐν ταῖς διοικήσεσιν ὄντας ἐτέρους μητροπολίτας οὐκ ἔχουσιν ὅπως ὑποκειμένους αὐτοῖς. Ἔοικεν οὖν ἐτέρους τινὰς εἶναι κατὰ τοὺς τότε καιροὺς ἐξάρχους τῶν διοικήσεων ἢ, τούτους μὲν εἶναι, ἀπρακτῆσαι δὲ τὰ δοθέντα τούτοις ὑπὸ τῶν κανόνων προνομία».

Αἱ ἀσαφεῖς ἐρμηνεῖαι—ἐὰν πρέπη ἕνα λέγωμεν τὴν πλατείαν ἀσάφειαν ἐρμηνείαν—τοῦ Βαλσαμώνος καὶ ἡ διφασία γνώμη τοῦ Ζωναρᾶ, ἢ ἐν ἐρμηνείαις τῶν κανόνων 9 καὶ 17 τῆς ἐν Χαλκηδόνι, φαίνονται μοι περιτταί, ὅταν ἀναλογισθῆ τις ὅτι ἡ Δ' Σύνοδος ἐγίνωσκε τὴν ἐκάτον που πρὶν αὐτῆς εἶτη συγκροτηθεῖσαν ἐν Σαρδικῇ σύνοδον, καὶ, γινώσκουσα τὰς πράξεις ἐκείνης, ἀπεφήματο περὶ μητροπολιτῶν, ἐξάρχων τῶν διοικήσεων, καὶ πατριαρχῶν ἰσόψω σαφῶς, ὥστε ἕνα μὴ ἔχουσι χώραν ἀτελεῖς ἢ διφασίαι γινῶμαι. Λοιπὸν, οἱ κατὰ τὴν IB' ἑκατονταετηρίδα ἀνευμασίας ἐπιφημιζόμενοι «ἐξάρχου» πρὸ ταύτης—ἀγνωστον ἀκριβῶς ἕως πότε— ἦσαν πραγματικοί, καὶ τοῦτο γινώσκων λύχνος ἕτερος τῆς τῶν

νόμων τηλαυγείας, ὄχι πολύφωτος, ἐξήγησεν ὅτι «ἐλέγοντο ἑξαρχοὶ καὶ ἕτεροι, ἦγον ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας, καὶ ὁ Ἐφέσου, καὶ ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ ὁ Κορίνθου» οἷς λέγεται διὰ τοῦτο καὶ προνόμιον δοθῆναι πολυσταύρια φορεῖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν». Ἄλλ' ὁ, κατὰ Βλαστάρην, «ὑπερφυῆς» Ζωναρὰς φωράται γράφων ἀμαθῆ ρήματα, πλατὺν ὀφλισκάνων γέλωτα. Παριστὰ τέσσαρας ἑξάρχους, οὐχὶ ἐκ τῶν πρώτων, ἀλλ' ἐκ τῶν παρειδυσάντων ὑστερον' ἀλέγονται ἑξαρχοὶ καὶ ἕτεροι». Ἄλλ' εἰς τὸν 28 κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, αἱ ἑξαρχαί, δηλαδὴ μεγάλαὶ διοικήσεις ἐκκλησιαστικαί, σαφῶς ὀρίζονται αἱ τῆς Ἀσίας, αἱ τῆς Θράκης, αἱ τοῦ Πόντου. Ὁ «λύχνος ὁ πολύφωτος» ἐξηγεῖ ὁδηγῶν ἡμᾶς ὅτι «ποντικοὶ λέγονται μητροπολίται, οἱ τῷ Βῦξείνῳ Πόντῳ παρακείμενοι μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐνδοτέρω — ἄσιανοί, οἱ περὶ τὴν Ἐφεσον, Λυκίαν, Παμφυλίαν, καὶ τὰ περίξ αὐτῶν — καὶ θρακικοὶ, οἱ δυτικοὶ . . . τῷ γὰρ ὀνόματι τῆς Θράκης περιέχονται αἱ μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Δυρραχίου μητροπόλεις». Ἄρα, ἀπὸ τῆς Δ' Συνόδου γινώσκομεν ἑξάρχους Πόντου τὸν Καππαδοκίας τῆς μεγάλης, ἢ Πρώτης, ἧς προεδρεύουσα πόλις Καισάρεια, Ἀσίας τὸν Ἐφέσου, Θράκης τὸν Ἡρακλείας ἐντεῦθεν προέρχεται τὸ βασίμιον τῶν «φημῶν» αὐτῶν τὸν πρῶτον λέγομεν ὑπέρτιμον τῶν ὑπερτίμων, ἑξάρχον πάσης Ἀνατολῆς τὸν δεύτερον, ὑπέρτιμον καὶ ἑξάρχον πάσης Ἀσίας τὸν τρίτον, πρόεδρον τῶν ὑπερτίμων, ἑξάρχον πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας. Τὸ δὲ λέγειν «ἐλέγονται ἑξαρχοὶ καὶ ἕτεροι», ἐπὶ παραδείγματι ὁ Καισαρείας καὶ ὁ Ἐφέσου, ὡσεὶ μὴ ἦσαν, τὰ τάττειν καὶ τὸν Κορίνθου καὶ τὸν Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν «λεγομένων» ἑξάρχων, δηλοῖ τὸ ἀμελέτητον τῆς δῆθεν ἐρμηνείας.

Προεβήκε λοιπὸν ὁ «ὑπερφυῆς» Ζωναρὰς καὶ τὸν Κορίνθου, καὶ τὸν Θεσσαλονίκης, ἀλλ' αὐτοῦ τὴν ἐξήγησιν

παρήτησεν ὁ Βαλσαμῶν, περιλαβὼν μὲν εἰς τοὺς θρακικοὺς ὄρους Μακεδονίαν, Ἡπειρον, καὶ Θεσσαλίαν, παραλιπὼν δὲ ἔνα ὀρίση τι περὶ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ἐπιλανθανόμενος ὅτι ὁ Θεσσαλονίκης, οὐ περιεχόμενος ἐντὸς τῶν θρακικῶν ὄρων, οὔτε τὸν Ἡρακλείας ἔχων ἑξάρχον τῶν χωρῶν τῶν ἐν τῇ θρακικῇ διοικήσει περιεχομένων, παρῆν καὶ ἐν τῇ Πενθέκτη Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα Ρώμης. Πρόκειται δὲ περὶ τοῦ ἔτους 881, εἰκοσιπενταετίαν πρὶν ἀναβῆναι τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Λέων ὁ Ἰσαυρος. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν παρόδῳ λέγω ἐνταῦθα, μακροῦ λόγου δεόμενον, οὐδὲ προσέχων εἰς τὰς περὶ λεγάτων φληναφίας τοῦ Βλαστάρους, υἱοβηθηθείσας ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου, τοῦ πᾶσαν ἀκρισίαν, κρίσεως ἄνευ, ἀποδεχομένου, οὐ σπανίως δὲ καὶ τὴν ἀκριβειαν ἀνασκοποῦντες.

Ἐχοντες ἤδη γνωστοὺς παλαιοὺς ἑξάρχους ποντικῆς, ἄσιανῆς καὶ θρακικῆς διοικήσεως, Καισαρείας (Πρώτης), Ἐφέσου, καὶ Ἡρακλείας, ἀλλὰ προστιθέντες εἰς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἐπτὰ Συνόδους, τὸν Θεσσαλονίκης, τὸν Κορίνθου, τὸν Κρήτης, φρονοῦμεν, ἄνευ φόβου παρερμηνείας, ὅτι καὶ πρὶν τούτων, ἕως ἀπὸ τοῦ 381, διακρίνομεν τινὰς ἐπι ἑξάρχους, ἑξάρχοντας δηλαδὴ τῶν ἐπισκόπων μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων δέχομαι δὲ τοιοῦτους Ἀμφιλόχιον τὸν Ἰκονίου, Γρηγόριον τὸν Νύσσης, Ὀπτιμον Ἀντιοχείας τῆς Πισιδείας, Ὀτρήιον, ἢ Τρήϊον Μελιτηνῆς, τὸν κατόπιον ἐπιφημιζόμενον ἑξάρχον Δευτέρας Ἀρμενίας. Τούτους ἀποκαλεῖ πατριάρχας Σικράτης ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος (βιβλ. Β', 8). Ἀφοῦ δὲ γινώσκομεν ὅτι, ἡ ἄσιανὴ διοίκησις εἶχε μεγάλας ἐπαρχίας τὸν Ἐλλήσποντον, τὴν Λυδίαν, τὴν Λυκαονίαν, τὴν Λυκίαν, τὴν Παμφυλίαν, τὴν Πισιδείαν, τὴν Φρυγίαν Καπατιανὴν καὶ τὴν Φρυγίαν Σαλουταρίαν, τὰς νήσους, καὶ εἴ τινα ἑτέραν, ἡ ποντικὴ διοίκησις εἶχεν ἑνδεκά,

ὄσας ἢ Ἀσιανή, καὶ ἐξ ἢ Θρακική (περὶ ὧν βλέπε προχείρως Θεοδώρητον, ἐν Ἐκκλ. Ἱστορία, βιβλ. Ε' κεφ. 28), πρέπει ἵνα συμπεράνωμεν μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως, ὅτι μετὰ τὴν Ζ' ἢ τὴν Πρωτοδευτέραν Σύνοδον εἶχομεν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα ἐξαρχίας, εἰς χρονικὴν δὴ περίοδον, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἐδεικνύομεν ἀσθηρότητα κατὰ τὰς ἀναγορευόμεναις ἐξάρχων καὶ ἐξαρχιῶν. Πόσον δ' εἶχε πληθυσμὸν χριστιανῶν ἐκάστη ἐξαρχία δυνάμεθα ἵνα ὑπολογίσωμεν ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπαρχιῶν τινῶν ἢ ἐπισκοπῆ Κύρου τῆς Μεσοποταμίας ἣν ἴσως οὐχί τις τῶν ἐπιφανῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν καὶ ὅμως ὁ ἱερός Θεοδώρητος ἐξήσκει πνευματικὴν ἐποπτείαν ἐπὶ χωρίων, πόλεων, καὶ κωμοπόλεων ὀκτακοσίων, ὡς ἐμνήσθη καὶ ἄλλοτε, ἕτεροι δὲ πόλεων ἐπιφανῶν προεστῶτες ἐποίμαινον ἴσον ἢ πλείονα τῆς Κύρου πληθυσμὸν. Ἐπὶ πόσων δὲ χιλιάδων ἐξήσκει μέριμναν, ἐξαρχίαν, ἐποπτείαν ὁ λεγόμενος ὑπέρτιμος καὶ ἐξαρχὸς τῆς διοικήσεως;

Ἀναπτύσσω τὸν περὶ τούτου λόγον, καθὰ καὶ τοῖς ἀνηκόοις τερπνότατον καθ' ἡδονὴν καὶ τοῖς εἰδόσι — ΠΟΣΟΙΣ; — ἐπαγωγότατον κατ' ἀνάμνησιν. Τῆς Καισαρείας οἱ χριστιανοὶ ἦσαν πλείστοι καὶ ἡ ἐπαρχία ἐπιφανῆς ἐθεωρεῖτο μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, οἷα ἦν καὶ ἡ Ἀμάσεια(5). Περὶ τῆς Ἐφέσου μαρτυρεῖ ὁ Ἀτταλειάτης(6) ὁμιλῶν περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Πα-

5. Ἰωάννης Κίνναμος· Βόννης, σελ. 200.

6. Ἀτταλειάτης· Βόννης, σελ. 303. Ἐποίησε δὲ μόνον ἀπαξ εἰς Ἐφεσον, καὶ κατόπιν ἔλθων εἰς Κπολιν, ἐμεινεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Μανουὴλ, Σικελίτης· Βόννης σελ. 738.

ραπιῶν χεροτονηθέντος Ἐφέσου μητροπολίτου μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας καθαιρέσιν· «καὶ οὐκ' εὐτελοῦς ἀξίας τούτου πρόεδρον τίθησιν, ἀλλὰ λαμπρᾶς καὶ περιφανοῦς, τῆς τῶν ἐφεσίων μητροπόλεως ἀναδειχθῆναι παρασκευάσας....., ἐδόκει γὰρ ἡ ἀξία κατάλληλος τῇ φύσει τοῦ πρὶν βασιλευσάντος, διὰ τὸ προσδὸν αὐτῷ ἀφελὲς καὶ ἀπειράτου τῶν βιωτικῶν». Εἶχε δὲ καὶ τῆς Ἡρακλείας ἢ μητρόπολις ἀξίωμα μέγα, ὅπερ ἐπερρώννυνεν ἢ συνεπεία τῆς γειτονίας διαρκῆς σχεδὸν ἐν Κπόλει παραδιατριβῆ, δίδουσα αὐτῷ τὴν ἀφορμὴν ἵνα λαμβάνη μέρος εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν τῆς Κωνσταντινοπόλεως πατριαρχῶν, ἐξ οὗ ἔδη μιουργήθη, κατὰ πολλὴν ἀμάθειαν, τὸ γελοῖον δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην. Ἔνεκα τούτων ἂ εἶπον, εἰς τὴν «Τάξιν προκαθηδρίας» οἱ τρεῖς ἐπὶ τῆς Δ' Οἰκουμηνικῆς ἐξαρχοὶ κατέχουσι τὰς πρώτας θέσεις, ὡς καὶ σήμερον ἐτι· Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας. Μόνον ἐπὶ Ἀνδρονικοῦ Παλαιολόγου τοῦ γέροντος ὁ Ἡρακλείας ἐτάχθη πέμπτος τῇ τάξει, προταχθέντων αὐτοῦ(7), μετὰ τὸν Καισαρείας καὶ μετὰ τὸν Ἐφέσου. τῶν μητροπολιτῶν Νικομηδείας καὶ Νικαίας. Ἦν ὅμως ἡ ὅλη Ἐκκλησία, ἢ καὶ ἀξαρχία τῆς Ἡρακλείας, ἐπιφανῆς ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Ἡ Ραιδεστός ἐπὶ παραδείγματι, μία τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας, ἦν, κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα, λιμὴν ἐμπορικὸς χωρίον ἐπιθαλασσιδίον, Ἡρακλείας ἀποθεν ἡμέρας ὀδδὸν, ἀλλ' οὐκ' ἀσφαλῆς τοῖς ἐμπορευομένοις ὄθεν καὶ τεῖχη ἤγειρεν ἐρυμνά περὶ αὐτὴν ὁ Μ. Ἰουστινιανός,

7. Σύναγμα τῶν ἁγίων κανόνων· Ποιτῆ καὶ Γάλλου τόμου Ε, σελ. 491.

χορηγῶν οὕτως, ἐν ἀνάγκῃ, τοῖς τε κατοικοῖς καὶ τοῖς περι-
οικοῦσιν ἀσφάλειαν. διὸ καὶ τῆς Ἡρακλείας ἢ Πειρίνου
κατὰ Προκόπιον(8) πάντα τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, πα-
θόντα πρότερον, ἀνεπέσαστο, καὶ ὕδωρ ἐντὸς τῆς πόλεως
ἤκυσκεν. Οὐεσπασιανὸς ὁ αὐτοκράτωρ τὴν Ἡράκλειαν
ταύτην ἐποίησε μητρόπολιν, ἄρχοντα δὸς αὐτῆς, τὴν
Εὐρώπην ἀπὸ Θράκης «μερίσας» καὶ ἐκτίσας Ἡράκλειαν
πόλιν». Ἄρα πρῶτος Οὐεσπασιανὸς τείχει περιέβαλεν αὐ-
τήν(9). Ἦν δὲ καὶ πρότερον θέμα λόγου ἐν τῇ ἐκκλησιαστι-
κῇ ἱστορίᾳ καὶ κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα, διὰ τὸν μη-
τροπολίτην αὐτῆς Θεόδωρον, ἢ Δωρόθεον, ἀρειανὸν ὄντα,
καὶ κατόπιν, διὰ τὴν ὑπὸ Χρυσοστόμου χειροτονίαν τοῦ
Ἰππατιανοῦ, καὶ μετὰ ταῦτα, κατ' ἀρχὰς τῆς ΣΓ' ἑκατονταε-
τηρίδος, διὰ τὸ δραματουργηθῆν ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ
Θρακῆς ἢ Δικόρου κωμειδύλλιον. Διηγεῖται Θεοφάνης ὁ ἱερὸς
χρονογράφος(10) ὅτι τῷ 513-14 παρέμειναν ἐπὶ μικρὸν εἰς
τὴν Ἡράκλειαν Εὐδόκιος ἐπίσκοπος καὶ Βιταλιανὸς ἀρχιδι-
άκονος Ὁρμίσδα πάπα Ρώμης, καὶ διακόσιοι σχεδὸν ἐπί-
σκοποι, συναχθέντες ἐκ διαφόρων τόπων, ἵνα συγκροτή-
σωσι σύνοδον, αἰτήσῃ Βιταλιανοῦ τοῦ ἀποστάτου, συγ-
κατανεύσει τοῦ Ἀναστασίου· δις συστήσας συμπαιγνίαν
μετὰ τοῦ οὐκ ὀρθοδόξου Τιμοθέου Κπόλεως, ἀφῆκεν αὐτοὺς
ἵνα ἀπέλθωσιν ἕκαστος εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον, ἀπρακτοί.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν τριῶν πρώτων καὶ μεγάλων

8. Περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ τοῦ δευτέρου κτισμάτων. Βόννης, σελ. 299-300.

9. Μαλαλᾶς σελ. 262.

10. Χρονογραφία. Βόννης σελ. 248.

ἐξαρχῶν. Τετάρτη τὴν τάξιν ἦν ἡ τῆς Ἀγκύρας, τῆς Γα-
λατίας. Ἦν ὁμοίως καὶ ἡ Κύζικος ἐπιφανὴς ἐξαρχία τῆς
ὑφ' Ἑλλησπόντου Φρυγίας καὶ τῆς Μυσίας, τὸ θέμα τοῦ
Ὀψικίου οὐχ' ὄλον, ἐν ἑαυτῇ περιλαμβάνουσα. Ὁ φίλος
ἡμῶν ρήτωρ Ἰωάννης(11) ποιεῖται μνεῖαν αὐτῆς εὐφημον
ἐν ἀφηγήσει σεισμοῦ τινὸς συμβάντος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτο-
ρος Ἀδριανοῦ, μηνὶ νοεμβρίῳ. «Κύζικος ἐστὶ μητρόπολις
μεγάλη τῆς Ἑλλησπόντου ἐπαρχίας..... καὶ πολλὰ τῇ αὐ-
τῇ πόλει ἐχαρίσατο χρήματα καὶ ἀξίας· ἔκτισε δὲ ὁ αὐ-
τὸς Ἀδριανὸς ἐν τῇ αὐτῇ Κυζίκῳ ναὸν μέγαν πάνυ. ἔνα
τῶν θαυμάτων ὄντα, στήσας ἑαυτῷ στήλην μαρμαρίνην
στηθαρίου μεγάλου πάνυ ἐκεῖ εἰς τὴν ὄροφὴν τοῦ ναοῦ,
ἐν ᾧ ἐπιγράφει, Θεοῦ Ἀδριανοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἕως τῆς νῦν».
Ἄλλὰ καὶ κατόπιν εἰς τὴν πάτριον ἡμῶν ἱστορίαν ἡ Κυ-
ζικος ἀναφέρεται πολλάκις αὐτῇ τε καὶ αἱ ἐπισκοπαὶ αὐ-
τῆς, ὅπου παράδοξά τινα ἐν αὐτῇ τε καὶ ἐν ἐκείναις ἐδρα-
ματουργήθησαν· μὴ λησμονήσωμεν τὴν ἐν Λαμψιάκῳ συ-
ναθροισθεῖσαν τῷ 365 σύνοδον(12), ἐν ᾗ ἐπλεόναζον οἱ μα-
κεδονιανοὶ αἰρετικοί, κατασχόντες ὅλην τὴν ἐκκλησιαστι-
κὴν Ἑλλησπόντου καὶ Κυζίκου παροικίαν· μὴ λησμονήσω-
μεν τοὺς ἐπὶ τῶν ἀρειανικῶν ἀναστατώσεων Ἐλεῦσιον
καὶ Εὐνόμιον, μήτε τὸν ἐβδομήκοντα μετ' αὐτοὺς ἔτη Κυ-
ζίκου Πρόκλον. Ἦν δὲ τοσοῦτον ἐπιφανὴς ἡ κατὰ Κυζίκον
Ἐκκλησία, ὥστε ἵνα προτιμήσῃ ἢ πολυπράγμων Ἀριάδην

11. Ἰωάννης Μαλαλᾶς· σελ. 279.

12. Μελετίου Ἐκκλ. Ἱστορία τοῦ Α' τόμου τῆς παλαιᾶς ἐκ-
δόσεως σελ. 393. Τῆς δευτέρας Βυθυδούλου σελ. 379. Σικράτους
Ἐκκλ. Ἱστ. Δ', 4 Ἐρμίας· σ', 7.

τοῦ Ζήνωνος ἵνα προορίσῃ διὰ τὴν μητρόπολιν Κυζίκου Βασιλίσκου τὸν υἱὸν Ἀρματίου, ἀνεψιοῦ Βασιλίσκου τοῦ βραχὺ τυραννήσαντος, ὃν εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἱερὸν κλῆρον, χειρονοηθέντα τῷ 477(;) διάκονον(13), εἶτα δὲ «παιδίον ὄντα, ἐπίσκοπον ἐν Κυζίκῳ τῇ μητροπόλει Ἑλλησπόντου» Ἀριάδην γὰρ αὐτὸν ὡς ἐξάδελφον διέσωσεν, ὃς μετὰ ταῦτα Κυζίκου ἐπεσκόπησεν ἄριστα(14). Φαίνεται δ' ἡ Κύζικος οὕσα τόπος ὑπερορίας. Πρίσκοις ὁ νοτάριος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' «ἀγανακτῆθεις καὶ δημευθεῖς, ἐγένετο διάκονος καὶ ἐπέμφθη ἐν Κυζίκῳ». Ἰωάννης δὲ ὁ Καππάδοξ ὁ γενόμενος δις ἑπαρχος Κπόλεως, καὶ αὐτὸς «δημευθεῖς» ὁ ταλαίπωρος, κατετάχθη διὰ βίας εἰς τοὺς κληρικὸς καὶ χειροτονηθεῖς διάκονος ἐστάλη εἰς Ἀρτάκη, τῆς Κυζίκου, ὅπου ὁ δεῖλαιος ἀφρατριώσας μετὰ τινων κητόρων ἀνείλον Ἐυσέβιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς κυζικηνῶν πόλεως(15). Καίτοι δὲ τῷ 543, κατὰ Σεπτέμβριον, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως Κυζίκου κατέπεσεν ὑπὸ σεισμοῦ(16), καίτοι, κατὰ Ἰούνιον τοῦ 559, ἀσυνήθη δημοτικὴ μάχη ἐν Κυζίκῳ, ὥστε πολλοὺς πεσεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

13. Θεοφάνους Χρονογρ. Βόννης σελ. 194.

14. Μαλαλά, σελ. 382. Θεοφ. σελ. 194. Ὁ τῆς ἀρχῆς Ἄρταξ ὁ Βασιλίσκος, ὁ τὴν κατὰ Ζήνωνος στάσιν ἐγείρας, ἦν ἀδελφὸς Βηθνιῆ τῆς τοῦ Ζήνωνος πενθεράς. Τῷ 475 διέτριψεν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θράκης, Θεοφ. σελ. 186.

15. ὁ Μαλαλάς, ὁ ταῦτα γράφει (σελ. 449, 480, 483) θεβαίω, ὅτι τῷ 547 εὐρέθησαν οἱ βολοφῶνοι τοῦ Ἐυσεβίου Ἰωάννης ὁ τοῦ κλην. Δάνδαξ, καὶ Ἀνδρέας, καὶ κατεδικάσθησαν εἰς ἀποκοπὴν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἑκάτερος. Θεφ. 287.

16. Μαλαλάς σελ. 482 καὶ 491. Θεοφάνης 347.

ἐν αὐτῇ δὲ τῇ μάχῃ καὶ τινὰ τῶν ἐκεῖσε κατεστράφη· δῆλὰ γε δὴ ὑψήπτου πῦρ καὶ κατέστρεφον ὁ σύρφαξ ὁ χλος τὰς οἰκοδομὰς, ἐν τούτοις ἦν τῶν ἐπισήμων πόλεων μία, εἴτε διὰ τὴν ἀξίαν τῶν πόλεων, ὧν ἐπεσκόπει πνευματικῶς, εἴτε διὰ τὴν ἀξίαν τῶν μητροπολιτῶν αὐτῆς. Γινώσκουμεν ὅτι κατὰ τοῦ βδελυροῦ τυράννου Φωκᾶ στρατευῶν ὁ μέγας Ἡράκλειος ἦλθε τῷ 610 κατὰ πρῶτον εἰς Ἄβυδον, ὅπως ἐκεῖθεν εἰς Ἡράκλειαν μεταβῆ. Ἀστέφανος δ' ὁ μητροπολίτης Κυζίκου(17) λαβὼν στέμμα ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Θεοτόκου Ἀρτάκης, ἀπήγαγεν αὐτῷ τῷ Ἡρακλείῳ. Γινώσκουμεν κατόπιν ἀρχιερεῖς αὐτῆς ἐπιφανεῖς τὸν ἐν ἁγίοις πατριάρχην Γερμανὸν τὸν ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου, λαμπρῶς ὑπερασπίσαντα τὴν τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκύνησιν Δημήτριον τὸν καὶ σύγκελλον, τῷ 1028, καθὰ νομίζεται(18). Γεώργιον Κλειδὰν εὐλογίας καὶ δόξης ἀξιώθεντα ὡς προεξάρχοντα τῆς εἰς Κπολιὶ θριαμβευτικῆς εἰσόδου Μιχαὴλ τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων· τὸν μετ' αὐτὸν Θεόδωρον τὸν Σκουταριώτην, γενομένους πάντας τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ζήλου τῶν προηγησαμένων διαδόχους. Οὕτε πρέπει ἵνα λησμονῶμεν ὅτι μέρος σπουδαῖον τῆς ἐνορίας τοῦ Κυζίκου παρεχώρησεν ἡ Πενθέκτη Σύνοδος τῷ 691 εἰς Ἰωάννην τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου, ξενιζόμενον μὲν αὐτόσε, κекτημένον δὲ τὰ δίκαια πάντα τοῦ μητροπολίτου Κυζίκου, ὑπὸ τοῦ Κύπρου χειροτονουμένου, καὶ φρονεῖται ὅτι.

17. Θεοφάνης Α' σ. 460.

18. Ποτλῆ καὶ Ράλλη, Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων, τόμου Β' σελ. 32 καὶ 364. Ἦν δ' ὁ Δημήτριος, ὡς δοκεῖν, εἰδήμων τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν νόμων.

ταῦτα ἐπ' ὀλίγον(19) ἐξήσκησεν, ἅτε διατρίψας ὀλίγον χρόνον ἐν Ἑλλησπόντῳ.

Ταῦτα μὲν περὶ τῶν πέντε πρώτων τοῦ πατριαρχικοῦ ἡμῶν θρόνου μητροπόλεων. Ἄλλ' εἶχομεν βεβαίως καὶ ἄλλας ἐξαρχίας πλὴν τῶν πέντε τούτων, ἧ δ' ἐπὶ τῆς τύχης αὐτῶν ἐπίστασις, ἐὰν γένηται μετὰ τινος προσοχῆς, θέλει δείξει ὅτι κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα οὐχὶ τρεῖς ἦσαν αἱ ἐξαρχίαι. Τίς ἐξάγει δὴθεν ἀπὸ τοῦ 28 κανὼνος τῆς Δ' συμπέρασμα ὅτι τρεῖς τῶν τριῶν διοικήσεων ἦσαν οἱ ἐξάρχοντες μητροπολίται, Κιλικαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας; Ὁ κανὼν ὁμιλεῖ γενικῶς ἡ δὲ ἱστορία, ὅχι ἡ ὑπὸ φαντασιοπλήκτων πλαττομένη, θέλει δείξει ὅτι ἡ ποντικὴ διοικήσισεῖχεν ὄχι ἓνα ἐξάρχον, οὔτε ἓνα εἰχενὴ ἄσιακὴ, προφανῶς δὲ οὔτε ἡ θρακικὴ.

(Ἔπεται συνέχεια)

Ὁ μ. χαρτοφύλαξ ΜΑΝΟΥΤΙΑ ΙΩ. ΦΕΔΕΩΝ

19. κανὼν 39 τῆς Πενθέκτης. Τοῦτον ἀναφέρων εἰς τὰς «Εἰδησεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου» ὁ Φίλιππος Γεωργίου (ἐν Ἀθήναις, 1875) ἀτάσθαλὰ τινα γράφει, καὶ τὸς ἀτάσθαλι- πώρον νοσῶν τὴν τῆς ἀληθείας ζητησίν.

ΤΟ ΟΞΦΟΡΔΙΑΝΟΝ ΚΙΝΗΜΑ

Ἡ κατάσταση τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ λόγῳ ἐξωτερικῆς παραστάσεως καὶ λόγῳ ὑγιαινούσης διδασκαλίας δὲν ἦτο καθόλου ζηλευτὴ. Κατὰ τὰς ἐμπεριστατωμένους μαρτυρίας τοῦ συγγραφέως τῆς «Καθολικῆς Ἀναβιώσεως» (*Cliston Kebley, The Story of the Catholic Revival, London 1915 σ. 1-16*) εἶναι αἱ Ὀρθόδοξοι διδασκαλαὶ καὶ παραδόσεις αἱ ἀπὸ τῆς Ἀδιαρέτου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν πρὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως μεταδοθεῖσαι καὶ ἀπὸ τῆς β' ἑκατονταετηρίδος μέρος ἀναπόσπαστον τῆς πνευματικῆς τῆς ἀποσκευῆς ἀποτελέσασαι, αἱ διδασκαλαὶ καὶ παραδόσεις περὶ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων διαδοχῆς τῆς ἱεραρχίας, τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων, τῆς πααγματικῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Μεταλήψει, τοῦ χαρακτῆρος τῆς Εὐχαριστίας ὡς θυσίας, τῶν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν προσευχῶν, τῆς ἀξίας τοῦ μοναχισμοῦ, τῆς ὀφελιμότητος τῆς ἐξομολογήσεως, τοῦ κύρους τῶν Οἰκονμ, Συνόδων καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπὸ σημαντικῆς μερίδος τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος ὡς πολὺτιμος κληρονομία τοῦ παρελθόντος εἶχον ζηλοτύπως διαφυλαχθῆ — ὅλα κατὰ μὲν τὸν 18ον αἰῶνα ἠσχίσαν μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ λησμονῶνται, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου ἔπαθον ὀλοσχερῆ ἐν τῷ Ἀγγλικανισμῷ ἐκλειψιν.

Ἄχρους τώρα καὶ ἀναμικτὸς λατιτουδιναρισμὸς ἐπεσκίασε τὴν καθωρισμένην διδασκαλίαν. Ἡ ἔκφρασις «Καθολικὴ Ἐκκλησία» καὶ ἀπλῶς ἀπαγγελλομένη ἀνεκάλει εἰς τὴν μνήμην τὸν Παπισμὸν καὶ τὰς συμφυεῖς αὐτῷ διαστροφάς. Πᾶν ὅ,τι διέκρινε τὴν ἀρχαίαν πίστιν, ἀκόμη καὶ ὡς τύπος, ἐξήγειρε τὰς ὑποψίας. Μικρὰ, ταπεινὰ, παρερρομένη καὶ σκοληκόβρωτος ἡ ἀγ. Γράψαι, μὲ τὸ ἀλεξίβροχον καὶ τὸν πῖλον τοῦ Ἀγγλικανοῦ ἱερέως ἐπ' αὐτῆς οὐχὶ σπανίως, ἐφανέρονε τὴν περιφρόνησιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὸς τὸ ὑπέριστατον τῶν μυστηρίων. Ὁγκωδέστατος δὲ καὶ ἄχαρις εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ἀνεστηλόνατο ὁ μοναρχάτωρ ἄμβων, διδάσκων δι' ὑπναλέων ἱερέων ὑπναλέα ἐκκλησιασμάτα. Τὰ στασεῖδια τῶν πτωχῶν ἦσαν ὡσὰν νὰ μὴ ἦσαν. Τὰ τῶν εὐαρίθμων, ὅμως πλουσίων δὲν διέφερον ἀναπαυτικῶν ἀνακλίντρων, ἐφωδιάζοντο δὲ καὶ διὰ παραπετασμάτων, ἵνα ἀποκρύπτεται ἡ ἔνδον ἀκολασταίνουσα προνομιούχος ἀνευλάβεια. Κοινὴ ψαλμοῦσα, συνενόνουσα τὸ ὅλον πλήρωμα περὶ κοινὸν «ὄργανον», δὲν ὑφίστατο τότε. Μία μεγάλη βιόλα, ἐν βιολίων καὶ ἐν κλαρίνων μὲ ὀλίγους καλλιφώνους, ἀλλ' ὄχι καὶ καλοῦθεις μουσικούς, ἰδοὺ οἱ τῆς δημοσίας λατρείας ἐκπρόσωποι. Ἡ ἱερὰ λειτουργία εἶχε παύσει σχεδὸν νὰ τελεῖται πλέον. Κατὰ τὸν Ἀγγλ. ἐπίσκοπον *Bloomfield*, τὸ Πάσχα τοῦ 1800 ἔξ καὶ μόνον ἄτομα παρουσιάθησαν εἰς τὸν ἐν Λονδίῳ καθεδρικὸν ναὸν τοῦ ἀγ. Παύλου νὰ μεταλάβουν. Ὁ «πλουραλισμὸς» ἦτοί ἡ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ συγκέντρωσις πολλῶν ὁμοῦ ὀφθαλμίων καὶ προσοδοφόρων θέσεων, ἦτο εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν, τοῦ παραδείγματος διδομένου ὑπὸ τῶν

ἐπισκόπων, ὧν τινες οὐδ' ἐγνώρισάν ποτε τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν! Καὶ ταῦτα συνέβαιον καθ' ὃν χρόνον δύο ἐπιφοβοὶ αἰρέσεις ἐνεφανίζοντο ἐν τῇ χώρᾳ μὲ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους ὀλέθρια: ἀφ' ἑνὸς οἱ Ἰρβιγγίται, οἵτινες, ἀρνούμενοι εἰδικῶς ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἱεραρχίαν, ἐδίδασκον τὴν ἐπὶ πάντας γενικῶς ἐκλύσιν τοῦ ἀγ. Πνεύματος, προσφήτους ὡς γλώσσαις, ἠσπάζοντο τὸν χιλιασμὸν, ἐχρησιμοποιοῦν ἐξωτερικὴν λατρείαν ἐπιβλητικωτάτην ἦσαν ἄριστα διοργανωμένοι καὶ εἴλωσαν πλείστους ὄσους μὲ τὸν πρωτοφανῆ των ζῆλον· καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ Πλυμουθῖοι ἀδελφοί, οἵτινες ἀξεσύριττον ὡς παρεφθαμένους πάσας τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας παρεκτὸς τῆς Ἰερατικῆς των, ἀπεδέχοντο μόνην τὴν Βίβλον ἐρμηνευομένην κατ' ἐμπνεύσεις ἀτομικὰς καὶ προσέβαλλον ὡς οἱ Πνεύματι κεχρισμένοι ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς. Πλὴν τί ἦτο καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἰρβιγγιτῶν καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Πλυμουθίων κίνδυνος ἐν ἀντιπαβολῇ πρὸς τὸν ἀπὸ τῶν Ὀρθολογισμῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας μαρασμὸν;

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἀπὸ τῆς περικλεοῦς Ὀξφόρδης, τοῦ διανοητικοῦ τούτου καὶ θρησκευτικοῦ κέντρου τῆς Ἀγγλίας, ὅπερ καὶ Ἀθῆναι συγχρόως καὶ Ἱερουσαλήμ δι' αὐτὴν ὑπάρχει, ἐμβλημα δ' ἔχει τὸ ψαλμικὸν *Dominus illuminatio mea*, ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κινδύνου καὶ ἡ προτροπὴ πρὸς ἄμεσον ἐπαναστροφήν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀρθοδόξου καὶ Καθολικῆς Παραδόσεως. Οἱ ἀπὸ τῶν ὀξφορδιανῶν ἐπάλλεων τὴν φωνὴν ρῆξαντες ἄνδρες ἦσαν τρεῖς κυρίως καὶ ἀρχικῶς: πρῶτος ὁ *John Keble*, ὁ ταπεινὸς καὶ ἀφιλόδοξος ἐπαρχιακὸς ἱερεὺς

ὁ μυστικοπαθὴς ποιητὴς τοῦ σταθμὸν σημειώσαντος ἐν τῇ θερησκευτικῇ φιλολογίᾳ «Χριστιανικοῦ ἔτους», ὁ συνενόντων ἐν αὐτῷ βαθῷ θερησκευτικὸν αἰσθημα μὲ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ὁ ἐξ Ἰσου ἀποφεύγων καὶ τὸν Παπισμὸν καὶ τὸν Μεθοδισμὸν, ὁ ἐν ἀφανείᾳ λάμπας καὶ ἐν ἀφανείᾳ σβύσας· δεύτερος ὁ *John Henry Newman*, ὁ ἀπὸ τοῦ 1826 εὐγλωττος βικάριος τοῦ ἐν Ὁξφόρῃ ναοῦ τῆς Παναγίας, φιλεύθερος καὶ «νοητικὸς» κατ' ἀρχὰς, φίλος τῶν Συνόδων καὶ τῶν παραδόσεων ἀκολούθως καὶ διη ἀφότου ἐστερήθη ἀδελφῆς πεφλημένης, μὴ διακριθεὶς δυστυχῶς ἐπὶ ἐμμονῇ πεποιθήσεων, πλὴν πάντοτε ἐξεταστικὸς καὶ ἐρευνητικὸς· καὶ τρίτος ὁ πολὺ προῶρος θανὼν *Richard Froude*, ὄχι ποιητὴς ὡς ὁ πρῶτος, ὄχι ρήτωρ ὡς ὁ δεύτερος, δρῶσα ὁμοῦς κινήτριος δύναμις καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου. Σύντροφοὶ οὗτοι, καθὼς καὶ ἄλλοι τῶν ἀκολουθησάντων αὐτοὺς ἐταίρων, ὑπῆρξαν τρόφιμοι κολληγίων τῆς Ὁξφόρδης, ἐντεῦθεν καὶ τὸ κίνημά των ὡς Ὁξφορδιανὸν (*Oxford Movement*) ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωρίζεται. Ὁνομάσθη δ' ὁμοίως καὶ Ἀγγλοκαθολικὸν, ἅτε προτιθέμενον ν' ἀνασυνδέσῃ τὸ πρὸς στιγμὴν, κατ' αὐτοὺς διακοπὴν ὑπὸ τοῦ Προτεσταντισμοῦ ρεῦμα τῆς Ἀγγλ. πίστεως πρὸς τὴν ἀρχαίαν πηγὴν του καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀγγλ. Ἐκκλησίαν κλάδον ζῶντα τοῦ καθόλου Χριστιανικοῦ δένδρου. Τὸ σύνολον — ὑπεστήριζον οἱ περὶ τὸν Νιοῦμαν — εἶνε πληρέστερον τοῦ μέρους. Ἡ ἀπὸ τῶν αἰῶνων ἐκπηγάζουσα ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία τυγχάνει ἀπειρίαις ἰσχυροτέρα τῶν ἐναλλασσοῦσῶν ἀτομικῶν γνωμῶν. Ὁ προβιβασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἰς

Ἄρειον Πάγον τῶν θεῶν ἀποκαλύψεων ἀποτελεῖ ἀνατροπὴν τῆς πυραμίδος. Μειοὶ τὸν ἀνθρώπον ὁ Νοητισμὸς μὴ ἐμβλέπων ἐν αὐτῷ παρὰ μόνον νοῦν, μειοὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Προτεσταντισμὸς περιορίζων τὴν ζωὴν της εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας, μειοὶ δ' ὁμοίως τὸ Εὐαγγέλιον ὁ αὐτοκαλούμενος «Εὐαγγελισμὸς» ὁ περιστεύσας τὰ κηρύγματα του περὶ μόνην τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἐπιστροφήν καὶ μετάνοιαν. Ἄς ληφθοῦν τὰ πράγματα ἐν τῇ ὀλοκληρίᾳ των καὶ οὕτως ὁ Χριστιανὸς θὰ εὐρεθῇ ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐκκλησίας ζωῆς τριακοσιετοῦς προτιμητέα ἢ Ἐκκλησία ἐκείνη, ἣτις συνέχεται ἀμέσως μετὰ τῆς Κεφαλῆς της, ἀριθμεῖ δέκα ἐννέα ὄλους αἰῶνας καὶ συμπαραιάσει παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν Ἀγγλορθοδόξων θεολόγων *Bull, Laud, Andrews, Bramhall, Taylor, Hammond, Thorndike, Shillingfleet* καὶ *Beveridge* τὸ ὄνόματα τῶν οἰκουμενικῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἀδιαίρετου ποτε Ἐκκλησίας. Οὐδ' εἶνε περιφρονητέα ἢ Παράδοσις, πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ὁποίας ἐμόχθησαν αἱ ἀγιώτεραι καὶ νουνεχέστεραι φύσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄπ' ἐναντίας εἶνε πλουσιώτατον μεταλλεῖον, ἐξ οὗ καὶ ὁ νοῦς φωτίζεται μελετῶν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ ἡ θέλησις ἐνισχύεται ἀπὸ τῶν βιογραφιῶν τῶν ἁγίων καὶ ἡ καρδία φαιδρύνεται μὲ τοὺς ἱεροπρεπεστάτους στολισμοὺς τοῦ τελεουργικοῦ καὶ τὸ ἄτομον ἐν γένει ἀντλεῖ ἐνισχύσεις συναισθανόμενον δι' ἃ δὲν παλαίει κατὰ τοῦ κόσμου μεμονωμένον, ἀλλὰ κρῖκος τυγχάνει ἀλύσεως μακροτάτης καὶ συμπαγοῦς.

Ὁ λόγος τοῦ Κέμπλ περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ ἔθνους (*national apostasy*) τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ πανεπιστημια-

ὁ μυστικοπαθῆς ποιητῆς τοῦ σταθμὸν σημειώσαντος ἐν τῇ θρησκευτικῇ φιλολογίᾳ «Χριστιανικοῦ ἔτους», ὁ συνενόντων ἐν ἑαυτῷ βαθὺ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ὁ ἐξ Ἰσου ἀποφεύγων καὶ τὸν Παπισμὸν καὶ τὴν Μεθοδισμὸν, ὁ ἐν ἀφανείᾳ λάμπας καὶ ἐν ἀφανείᾳ σβύσας· δεύτερος ὁ *John Henry Newman*, ὁ ἀπὸ τοῦ 1826 εὐγλωττος βικάριος τοῦ ἐν Ὁξφόρῃ ναοῦ τῆς Παναγίας, φιλεύθερος καὶ «νοητικὸς» κατ' ἀρχάς, φίλος τῶν Συνόδων καὶ τῶν παραδόσεων ἀκολούθως καὶ δὴ ἀφότου ἐστερήθη ἀδελφῆς πεφιλημένης, μὴ διακριθεὶς δυστυχῶς ἐπὶ ἐμμονῇ πεποιθήσεων, πλὴν πάντοτε ἐξεταστικὸς καὶ ἐρευνητικὸς· καὶ τρίτος ὁ πολὺ προῶρος θανὼν *Richard Froude*, ὄχι ποιητῆς ὡς ὁ πρῶτος, ὄχι ρήτωρ ὡς ὁ δεύτερος, δρῶσα ὁμῶς κινήτριος δύναμις καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου. Σύντρεῖς οὗτοι, καθὼς καὶ ἄλλοι τῶν ἀκολουθησάντων αὐτοὺς ἑταίρων, ὑπῆρξαν τρόφιμοι καλλειῶν τῆς Ὁξφόρδης, ἐντεῦθεν καὶ τὸ κλημᾶ τῶν ὡς Ὁξφορδιανὸν (*Oxford Movement*) ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωρίζεται. Ὁνομάσθη δ' ὁμοίως καὶ Ἀγγλοκαθολικὸν, ἅτε προτιθέμενόν ν' ἀνασυνδέσῃ ἰδὲ πρὸς στιγμὴν· κατ' αὐτοὺς διακοπὴν ὑπὸ τοῦ Προτεσταντισμοῦ ρεῦμα τῆς Ἀγγλ. πίστεως πρὸς τὴν ἀρχικὴν πηγὴν τοῦ καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀγγλ. Ἐκκλησίαν κλάδον ἕντα τοῦ καθόλου Χριστιανικοῦ δένδρου. Τὸ σύνολον — ὑπεστήριζον οἱ περὶ τὴν Νιοῦμαν — εἶνε πληρέστερον τοῦ μέρους. Ἡ ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐκπηγάζουσα ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία τυγχάνει ἀπειρίκις ἰσχυροτέρα τῶν ἐναλλασσομένων ἀτομικῶν γνωμῶν. Ὁ προβιβασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἰς

Ἄρειον Πάγον τῶν θεῶν ἀποκαλύψεων ἀποτελεῖ ἀνατροπὴν τῆς πυραμίδος. Μειοὶ τὸν ἀνθρώπον ὁ Νοητισμὸς μὴ ἐμβλέπων ἐν αὐτῷ παρὰ μόνον νοῦν, μειοὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Προτεσταντισμὸς περιορίζων τὴν ζωὴν τῆς εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας, μειοὶ δ' ὁμοίως τὸ Εὐαγγέλιον ὁ αὐτοκαλούμενος «Εὐαγγελισμὸς» ὁ περιστείλας τὰ κηρύγματά του περὶ μόνην τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν. Ἄς ληφθοῦν τὰ πράγματα ἐν τῇ ὀλοκλησίᾳ των καὶ οὕτως ὁ Χριστιανὸς θὰ εὐρεθῆ ἐν ἀσφαλείᾳ. Ἐκκλησίας ζωῆς τριακοσιετούς προτιμητέα ἢ Ἐκκλησία ἐκείνη, ἣτις συνέχεται ἀμέσως μετὰ τῆς Κεφαλῆς τῆς, ἀριθμεῖ δέκα ἐννέα ὄλους αἰῶνας καὶ συμπαρατάσσει παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν Ἀγγλορθόδοξων θεολόγων *Bull, Laud, Andrews, Bramhall, Taylor, Hammond, Thorndike, Shillingsfleet* καὶ *Heveridge* τὸ ὄνόματα τῶν οἰκουμενικῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἀδριαρῆτου ποτε Ἐκκλησίας. Οὐδ' εἶνε περιφρονητέα ἢ Παράδοσις, πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς ὁποίας ἐμόχθησαν αἱ ἀγιώτεραι καὶ νουνεχέστεραι φύσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄπ' ἐναντίας εἶνε πλουσιώτατον μεταλλεῖον, ἐξ οὗ καὶ ὁ νοῦς φωτίζεται μελετῶν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ ἡ θέλησις ἐνισχύεται ἀπὸ τῶν βιογραφιῶν τῶν ἁγίων καὶ ἡ καρδία φαιδρύνεται μὲ τοὺς ἱεροπρεπεστάτους στολισμοὺς τοῦ τελειουργικοῦ καὶ τὸ άτομον ἐν γένει ἀντλεῖ ἐνισχύσεις συναισθανόμενον ὅτι δὲν παλαίει κατὰ τοῦ κόσμου μεμονωμένον, ἀλλὰ κρίκος τυγχάνει ἀλύσειος μακροτάτης καὶ συμπαγοῦς.

Ὁ λόγος τοῦ Κέμπλ περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ ἔθνους (*national apostasy*) τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦ πανεπιστημια-

καὶ ἄμβωνος τῇ 14 Ἰουλ. 1833 ἀπήγγειλεν ἐξ ἀφορμῆς ἀναμίξεως τοῦ κοινοβουλίου εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα τῆς Ἰρλανδίας, ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σύνθημα ὁμαδικῆς συγκινήσεως τῆς κοινῆς γνώμης περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Νοητισμοῦ κινδύνων καὶ αὐτὸς σημειοῖ τὴν ἐναρξιν τοῦ Ὁξφορδιανοῦ κινήματος. Ἡ δ' οὕτως ἐγκαινισθεῖσα μέθοδος διαδόσεως τῶν ἰδεῶν διὰ διαλέξεων καὶ ὁμιλιῶν ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε ἀδιακόπως, τῆς γενναιοτέρας συμβολῆς προσφερομένης ὑπὸ τοῦ γοητεῖαν ἄρρητον ἐπὶ τοῦ ἀκροατηρίου του ἐξασκουῦντος Νιοῦμαν, ὅστις τοῦτο μὲν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον ἐν τῷ πανεπιστημιακῷ ναῶ τῆς Παναγίας, τοῦτο δὲ ἐπὶ τὸ θεωρητικώτερον ἐν τῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Adam de Brome's* παρεκκλησίῳ της ἀνέπτυσε τὰ φλέγοντα ζητήματα καὶ εἰλκυεν ἐν Ὁξφόρδῃ κλῆρον ὁμοῦ καὶ λαόν. Ἀλλὰ παραπλεύρως τοῦ ἄμβωνος καινοφανὲς ὄπλον εἰς χεῖρας τοῦ κινήματος ἐξευρέθη καὶ τὸ θερησκευτικὸν φυλλάδιον (*tract*) ἐξ οὗ καὶ **Φυλλαδιασμός** ἢ **Τρακταριανισμός** προσωνομάσθη τὸ κίνημα. Εἰς ὀλιγοσέλιδον δηλ. φυλλάδιον ἀνεπτύσσεται ἐν γενικωτάταις καὶ συναρπαζούσαις γραμμαῖς θεολογικόν τι ζήτημα, οἷον τὸ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἢ τὸ περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ ἐν τῷ καθόλου Χριστιανισμῷ, ἢ τὸ περὶ τῆς θ. λειτουργίας καὶ τὰ ὅμοια. Μαρτυρίαι ἀρχαίων πατέρων συνηρμονισμέναι μετὰ μαρτυριῶν νεωτέρων Ἀγγλῶν θεολόγων ἐκ τῶν Ὁρθοδόξοτέρων τὸ κατοχύρουν, δεικνύουσαι τὴν ταυτότητα τῶν ἀντιλήψεων Ἀγγλικανισμοῦ καὶ Καθολικισμοῦ. Τὸ φυλλάδιον δημοσιευόμενον ἐσκορπίζετο μέχρι τῶν ἀπωτάτων ναῶν καὶ ἐφημεριακῶν οἰκῶν τῆς Ἀγγλίας. Οἱ ἀναγνώ-

στοι ἔτριβον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξ ἐκπλήξεως. Τὸ παρελθὸν ἀνεδιφρεῖτο. Δόγμα, ἠθικὴ, πειθαρχία, τελετουργικόν, ἐκκλησιαστ. ἀρχιτεκτονικὴ, τὰ πάντα διηρουνῶντο διὰ τοῦ φακοῦ τῆς ἀρχαιότητος. Πλειότερον φῶς ἐπέζητεῖτο. Καὶ τὰ φυλλάδια διεδέχοντο τὰ φυλλάδια ἀξάνοντα ὄλονεν εἰς ὄγκον καὶ καθιστάμενα ἀληθεῖς μονογραφαὶ ὡς ἡ τοῦ Πούτζεῦ ἐκείνη περὶ Βαπτίσματος τῷ 1835 ἐκδοθεῖσα εἰς τριακοσίας σελίδας, ἢ καὶ ἀναδημοσιευόμενα ὄλα μαζί εἰς ὄγκῳδες σύνολον. Λαμπρὸς τῷ ὄντι τρόπος διαδόσεως ὑγιῶν διδασκαλιῶν, ὅν καὶ ἡμεῖς σήμερον ἠδυνάμεθα νὰ μιμηθῶμεν διὰ τοῦ ὑπὸ τῶν ἐπαΐοντων καταρτισμοῦ εὐδύνου καὶ εὐπροσίτου θερησκευτ. Βιβλιοθήκης περὶ συγχρονιστικὰ θέματα κινουμένης. Παρέκτις τῆς ἐκδόσεως τῶν φυλλαδίων ὁ ἀκούραστος Νιοῦμαν ἀνέλαβε καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ «Βρεταννοῦ Κριτικοῦ,» ἕτεροι δὲ Τρακταριανοὶ ἐπελήφθησαν τῆς ἐκδόσεως τῆς «Βιβλιοθήκης τῶν ἀγ. Πατέρων», δι' ἧς ἤλπιζον νὰ ἀνασυνδέσουν τὸν Ἀγγλικανισμὸν πρὸς τὰς πηγὰς του.

Τὸ κίνημα δὲν ἐξείλιχθη ἀνευ βιαίων συγκλονισμῶν, ἀποτελεσμάτων τῆς τε ἐξεγεροθείσης ἔξωθεν ἀγρίας ἀντιδράσεως καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀσυνεπειῶν καὶ σφαλμάτων μελῶν τινῶν ἐκ τῶν Τρακταριανῶν. Ὅσῃν ἐνίσχυσιν προσέπορισεν, εἰς τὸ κίνημα ἢ κατὰ τὸ 1835 προσχώρησις τοῦ Δρος Πούτζεῦ, ἀνδρὸς ὑψηλὴν κατέχοντος ἐν Ὁξφόρδῃ κοινωνικὴν θέσιν, γνάστου τῶν Ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς Γερμανικῆς θεολογίας, Βασιλικῷ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, κἀνωτος τοῦ αὐτόφιν ναοῦ τοῦ Χριστοῦ, νουνεχοῦς δὲ καὶ μετριοπαθεῖς Ἀγγλοκαθολικοῦ, ἄλλην τὴν ἔξασθένεισιν τῷ προητοιμασέν ἢ εἰς τὰς τάξεις του προσέλευσις νεηλῦδων τινῶν ζωηρῶν καὶ ἐξημμένων με-

λῶν ὡς ὁ *William G. Ward*, ὁ *Frederick Faber* καὶ ὁ *John Dalrymple* οἵτινες, ἀπαξ εἰς τὸν Τρακταριανισμὸν καταταγέντιες, μόνον διανοητικὰς στενοχωρίας παρεῖχον εἰς τὸν ἀναποφάσιτον τοῦ Νιοῦμαν νοῦν. Πῶς συμβιβάζονται τὰ 39 ἄρθρα, διαρκῶς τὸν ἡρώτων, ἄρθρα καθαρῶς Προτεσταντικὰ, ὧν τὴν ὑπογραφὴν ἀπαιτεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ κληρικὰ τῆς μέλη ἢ Ἀγγλ. Ἐκκλησία, πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην θεοῖν τῆς ἐν τῷ καθολικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ; Πῶς δικαιούται αὐτὴ νὰ σταθῇ ἰσοστάσιος πρὸς τὴν Ρώμην, τὴν πρὸ τοῦ σχίσματος, ἣτις εἶνε ἡ φυσικὴ ἡμῶν τῶν ἐν τῇ Δύσει μήτηρ, ἀφοῦ τόση ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης δογμάτων καὶ τρόπων διαφορὰ; Ὁ *Hampden* ὡς ὁμιλητὴς τοῦ Βαμπτονείου κληροδοτήματος ἐξεφώνησε τῷ 1835 ἐν Ὁξφόρδῃ θεολ. διάλεξιν, ἐν ἣ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀρχαῖα Σύμβολα ἀπερρίπτοντο καὶ ὁμοῦς διωρίσθη βασιλ. καθηγητὴς τῆς Ἀγγλ. θεολογίας κατὰ τὸ ἐπίδον ἔτος! Ἡ Εὐαγγελικὴ μερὶς προέτεινε τῷ 1838 τὴν ἐν Ὁξφόρδῃ ἐνέγερσιν περιφανοῦς μνημείου ὑπὲρ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἣτις κατὰ τὰς τρακταριανικὰς ἀντιλήψεις εἶνε μία ἀνακοπὴ καὶ ἀλλαξοδρομία τοῦ Ὁρθοδόξου ρεύματος ἐν τῷ Ἀγγλικανισμῷ. Ἡ Βρεταννικὴ Κυβέρνησις μας τῷ 1841 ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Προτεσταντικῆς Πρωσίας διώριξε Προτεστάντην ἐπίσκοπον ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκλεγόμενον ἐναλλάξ μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ Πρώσων Εὐαγγελικῶν ἐπὶ σκοπῷ προσεταιρισμοῦ τῶν Μονοφυσιτῶν, Νεστοριανῶν καὶ λοιπῶν αἰρετικῶν ἀπομειναρίων τοῦ παρελθόντος καὶ οὕτως ἀναφανδὸν παρουσιάζετο οὐ μόνον μετὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ συμμαχοῦσα, ἀλλὰ καὶ μετὰ αἰρέσεων, ὑπὸ Οἰκουμην. Συγόδων καταδικασθεισῶν, ἐρωτοτροποῦσα. Καὶ ποῦ εἶνε

λοιπὸν ἢ Ὁρθοδοξία τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ; Δὲν εἶνε πολὺ προτιμότερον νὰ συνεννοηθῶμεν μετὰ τοῦ ἀρχικοῦ κέντρου μας διὰ ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη; Δὲν πρέπει νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος τῆς συνδιαλλαγῆς μετ' αὐτῆς; Ὁ Νιοῦμαν ἔγραψε τότε τὸ 90ον φυλλάδιον. Ἐν αὐτῷ προσεπάθει νὰ δικαιολογήσῃ ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου ἀπόψεως τὴν ὑπαρξίν τῶν 39 ἄρθρων ἐν τῇ Ἀγγλ. Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ μὲ τοιοῦτον δικολαβικὸν τρόπον (οἱ ρωμαῖζοντες συνάδελφοί του τὸν εἶχον ἤδη ἐπηρεάσει ἐπαισθητῶς) ὥστε ὁμοθυμαδὸν κατ' αὐτοῦ οἱ πάντες ἐξηγέρθησαν, καὶ Εὐαγγελικοὶ καὶ Εὐρεῖς καὶ Συντηρητικοί, καταγγέλλοντές τον δημοσίᾳ ὡς σοφιστὴν καὶ δόλιον. Δριμύς ἐξηγέρθη γραφιδόπολεμος «τρᾶκτ» πλέον ἕτερον ἔκτοτε δὲν ἐξεδόθη καὶ ὁ Νιοῦμαν καταθέσας τὴν ἀρχηγίαν (1841) ἀπεσύρθη δριμυτικῶς ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ἐκπνέων καὶ ψυχορραγιῶν εἰς τὰς Ἀγγλικανικὰς τοῦ πεκοιθήσεως ἐπὶ τριετίαν ὄλην.

Ὁ ἀπερίσκεπτος τότε Οὐώρδ ἀπροχώρησεν εἰς τὸ μέσον, ὑπ' οὐδενὸς ἀναχαιτιζόμενος. Διὰ τῆς τῷ 1844 δημοσιευθείσης ὀγκώδους συγγραφῆς του «περὶ ἰδεώδους Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας» ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν Ἐκκλησίαν κατονομάζων τὴν Ρώμην, συνίστα ἀνευ περιφράσεως εἰς τοὺς ὁμοιόρητους του νὰ ἐπιστραφοῦν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ προσλιπαρήσουν τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἢ δ' ἐξεγερθεῖσα ἐντεῦθεν κατάπληξις καὶ γενικὴ θύελλα ὑπερέβη καὶ τὴν προξενηθεῖσαν ἀπὸ τὸ 90ον φυλλάδιον. Ὁ Οὐώρδ ἐκλήθη ὑπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς συγκλήτου πρὸς ἀπαλογίαν, μὴ ἱκανοποιήσας δὲ διὰ τῆς ἀθύπερασπισεῶς του τοὺς δικαστὰς, ἐκηρύχθη ἐκπιωτός τοῦ βαθμοῦ του διὰ ψήφων μελαινῶν 569 ἔναντι 511 λευκῶν

Εὐθιχτος ὁ ἀνὴρ ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀδικηθέντα ὑπὸ τῶν ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν του, αἰτινες κατὰ μικρὰν πλειονοψηφίαν, κατὰ προφανῆ ἀνακολουθίαν ἐπιμώρουν μὲν αὐτὸν βαρέως ὡς ρωμαΐζοντα καὶ τοῦτο ἄφινον δὲ ἀτιμωρήτους ἑκατοντάδας Ἀγγλικανῶν θυούσας εἰς χειρὸς του εἶδους Προτεσταντισμὸν. Καὶ ὁξὺς εἰς τὰς ἀποφάσεις του ἐγκατέλιπε κατὰ Σεπτ. τοῦ 1845 τὴν ἐν ἡγεγεννήθη Ἐκκλησίαν καὶ μετεπήδησεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ρωμάνας συμπαρασούρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ὁμοϊδεάτας καὶ ὁμοψύχους του Δάλγεινς, Φέϊμπα, Ὁκλεῦ καὶ Κρίστη, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ κινήματος θεμελιωτὴν Νιοῦμαν, ἐκψυχήσαντα τὰρὰ πλέον ὀλοτελῶς διὰ τὸν Ἀγγλικανισμὸν. Ὁ Νιοῦμαν ριατόμενος εἰς τὴν Ρώμην, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ δικαιολογήσῃ καὶ ἐγγράφως τὴν θέσιν του. Ὅθεν ἐξέδωκε συγχρόνως τῇ ἀποσκιρτήσει του τὸ «περὶ ἀναπτύξεως τῆς Χριστιαν. διδασκαλίας» δοκίμιόν του, ἐν ᾧ, λίβελλον οἰονεὶ ἐπιδίδων κατὰ τῆς μητρικῆς Ἐκκλησίας, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ Ρώμη, καὶ μεθ' ὅλας τὰς σημερινὰς καινοτομίας της, πάλιν εἶνε ἡ Ἐκκλησία ἡ ἀληθῆς, καταντήσασα φυσικώτατα εἰς τὴν παροῦσαν της ὄψιν δυνάμει τοῦ νόμου τῆς κανονικῆς ἐξελίξεως. Οὕτως ὁ παλιμβουλος Νιοῦμαν, ὁ καὶ διὰ τοῦ καρδινάλικοῦ ἀξιωματος ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ πρὸς ἀντιμισθίαν τιμηθεὶς, ἤρχισε τὸ θεολογικόν του στάδιον ὡς ὀρθολογιστῆς καὶ «νοητικῶς», καὶ τὸ ἐσυνέχισε βραδύτερον ὡς ἀγγλοκαθολικῶς, διὰ νὰ καταντήσῃ ἐπὶ τέλος εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Παπῶσύνης. Πλὴν πταίει ἄρᾳ γε μόνος ὁ Νιοῦμαν καὶ οἱ συνναυαγοὶ του; Ἄν πταίει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ ὁ ἀνώτερος Ἀγγλ. κληρῶς, ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ κύρους τοῦ ὁποίου τοσαῦτον εἰργάσθησαν οἱ περὶ τὸ κίνημα, οἱ εἰς τὴν σημαίαν των ἀναγράφαντες σύνθημα τὴν ἀναζα-

πύρησιν τῆς ἐκκλησιαστ. πειθαρχίας, καὶ ὅστις μολαταῦτα διὰ σειρᾶς ἐγκυκλίων κατεδίωξε τὸν Τρακταριανισμὸν, ἀπεκήρυξεν ὡς αἰρετικὰ τὰ φυλλάδιά του καὶ ὤθησε πρὸς τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν τοὺς ἀσταθεστέρους ἐργάτας του;

Μὲ τὴν πανηγυρικὴν κατάκρισιν τῶν φυλλαδίων καὶ τὴν μεταπήδησιν τῶν περὶ τὸν Νιοῦμαν εἰς τὴν Ρώμην, ἰδὲ κίνημα κλείει τὴν πρώτην του φάσιν, φανέν μὲν πρὸς στιγμὴν ὡς καταπνιγὲν, ἐπὶ εὐρύτερου δὲ ἐδάφους αὐθωρεὶ μεταφυτευθέν. Ὁ Πούζεῦ ἤδη ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις του ὁ Ἀγγλοκαθολικισμὸς νέαν ζωὴν προσλαμβάνει, πληρούμενος ἀπὸ τὴν ὑπέροχόν του μορφὴν. Βάθος καὶ λογικὴν συνοχὴν πολλὴν ὁ Πούζεῦ δὲν εἶχεν. Ἦτο ὅμως ἀκάματος, πολυμαθέστατος καὶ δλοψύχως ἀφωσιωμένος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του. Οὐδεὶς ὡς αὐτὸς εἶχε μελετήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἐκκλ. φιλολογίαν, εἰς αὐτοῦ δὲ κυρίως τοὺς ἀερότους μόχθους ὀφείλεται ἡ ἔκδοσις τῆς πεντηκοντατόμου «Ὁξφορδιανῆς Βιβλιοθήκης τῶν Πατέρων τῆς ἀγ. Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν πρὸ τοῦ σχίσματος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως». Ἐκφρονήσας μετὰ τὸ 1841 λόγον ἐν Ὁξφόρδῃ περὶ τῆς θ. Εὐχαριστίας ὡς ἀνακούφιζούσης τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν» ἐπὶ τῇ βίβασι μαρτυριῶν τῶν ἀγ. πατέρων καὶ τῶν Ἀγγλῶν θεολόγων τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου του εἰς διετή ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος ἀργίαν αἰε χαρακτηρίσας τὴν Εὐχαριστίαν ὡς θυσίαν καὶ ἐνιδὼν ἐν αὐτῇ τὴν πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, δὲν ἠδημόνησεν ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' ἀπέτισε τὴν ποινὴν του ἐν ευπειθείᾳ οὐκίῃ. Ἴνα μὴ λογισθῇ ὅμως ὅτι

εις οὐδὲν λογίζεται τὰ Ὁρθόδοξα δόγματα, ἄλλον ἐξε-
φώνησε μετὰ τὴν ἀπότισιν τῆς ποιητῆς του λόγον, τὸν
περὶ ἐξομολογήσεως, ἐν ᾧ ἐδείκνυεν εἰς τοὺς καταπολε-
μοῦντας αὐτὸν συγκληρικὸς διὰ κατὰ τὴν συνείδησιν
τοῦ Ἀδριανέτου Χριστιανισμοῦ οἱ ἱερεῖς τῷ ὄντι περι-
βλήθησαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Διότι ὁ
Πούτσεῦ ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ μυστήριον τῆς
Ἐξομολογήσεως, ὑπὲρ οὗ καὶ σχετικὰ βιβλία ἐκ τοῦ λατι-
νικοῦ μετέφρασεν. Ἐπίσης ἐμόχθησέ πρὸς ἀνασύστασιν
τοῦ μοναχισμοῦ, οὐνινος καὶ ἡ ἀπλή θέα ἐπὶ τῶν ἡμε-
ρῶν του ἐξεσυρίτετο ὡς Παπικὸν κατασκευάσμα. Ἀλλὰ
καὶ τὰς νηστείας καὶ τὰς ἄλλας ψυχωφελεῖς ἀσκήσεις ἐπα-
νέφευεν εἰς τὸν Ἀγγλικανισμόν ὁ ἀνὴρ, αὐτὸς ζῶν ἀσκη-
τικώτατα καὶ ἀπὸ τῆς Μεγ. Πέμπτης μέχρι τοῦ Πάσχα ὑπο-
βάλλων ἐκάστοτε ἑαυτὸν εἰς παντελῆ ἀσιτίαν. Κολοσσὸς
δὲ ἦτο καὶ ἡ ἀλληλογραφία του, ὑφ' ἧν πᾶς ἄλλος θὰ συ-
νετίβητο. Αἱ ἐρμηνευτικαὶ του ἐργασίαι εἰς τὸν Δανιὴλ καὶ
τοὺς Ἐλάσσονας προφήτας δεικνύουν τὴν ἐντιβειδίαν του
περὶ τὰ ἀγιογραφικά, προσθέτουν δὲ νέαν ἀπόδειξιν εἰς τὸ
ὅτι ὁ Πούτσεῦσμός (ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ φράσει του τὸ κίνημα
ὠνομάσθη) δὲν ἦτο ἀπλῶς ριτσουαλισμὸς καὶ τελεταφιλία
ὡς συνήθως νομίζεται καὶ ὡς ἐξεφυλλισθὴ δυστυχῶς παρὰ
τισι τῶν ὁπαδῶν του, ἀλλὰ καὶ μελέτη καὶ ἐπιστήμη καὶ
ἀγιότης καὶ ἠθος, Μόνον εἰς τὰς μετὰ τῆς Ρώμης σχέσεις
του ἠστόχησεν ὁ Πούτσεῦ, ζητήσας νὰ ἐξεύρη βάσεις μετ'
αὐτῆς συνεννοήσεως, κατ' ἀρχάς μὲν (1865) τὰς ἐν Τριδάντω
ἀποφάσεις, ἔπειτα δὲ (1869) τὰς τοῦ Βοσσανιέτου περὶ Γαλ-
λικανικῶν ἀρχῶν ἐφ' ᾧ καὶ συνέταξε τὸ *Eirenicon*, οὐτι-
νος τὰ μέρη 2ον καὶ 3ον ὑπέβαλε τῷ 1870 εἰς τὴν τοῦ
Βατικανοῦ Σύνοδον, ἀπαξιώσαν αὐτὸν, ὡς ἦτο ἐπόμενον

ἀπαντήσεως. Ὁ Πούτσεῦ διηύθυνε τὸ κίνημα ἐπὶ 40 ὄλα
ἔτη. ἀρκεῖ δὲ τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του (1882) ἀνεγεροθὲν ἐν
Ἐξφόρδῃ κολλέγιον τὸ τιμηθὲν μὲ τὸ ὄνομά του (*Pusey
House*) διὰ νὰ δηλωθῇ ὅσα ἔχνη ἀφῆκεν εἰς τὴν μνήμην τῶν
εὐγνωμόνων του μαθητῶν.

Ὁ Πούτσεῦσμός ἡ, σοβαρώτερον εἰπεῖν, Ἀγγλοκαθο-
λικισμὸς δὲν ἀπέκτησε τὴν σχετικὴν του ἀναγνώρισιν πα-
ραπλεύρως τῶν ἄλλων μερίδων τοῦ παλυμόρφου Ἀγγλι-
κανισμοῦ χωρὶς καταδρομὰς, ὧν τινες καὶ μέχρι σήμερον
ἀπὸ κειροῦ εἰς καιρὸν ἀκούονται μὲ σύνθημα τὸ «δὲν θέ-
λομεν παπασύνην», *no popery!* Τῷ 1842 δὲ ἐν Βιρμινγκάμῃ
ἱερεὺς *Dr Oldknow* κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου του ὡς
κοσμίας τὸ θυσιαστήριόν του μὲ ἀπλοῦν μετάλλινον Σταυ-
ρόν. Τῷ 1856 δὲ ἀρχιδιάκονος *Denison* κατεδικάσθη ἐπὶ
αἰρέσει ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου ὡς διδάξας τὴν ἐν τῇ
θ. Ἐὐχαριστίᾳ πραγματικὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Τῷ
1849 δὲ ἱερεὺς *G. Rundle Prynne* κατεδιώχθη ὡς καινοτο-
μῶν καὶ παπίζων περὶ τὴν πίστιν, διότι, ἐφημέριος ὢν τοῦ
τύτου συστηθέντος γυναικείου «τῆς ἁγ. Τριάδος» τάγματος,
μετέδιδε καθ' ἡμέραν τὴν ἁγ. Μετάληψιν εἰς τὰς μοναστήρι-
ας, τὰς τοὺς πανολοβλήτους ἡρωϊκῶς νοσηλευούσας καὶ ἀ-
γνοεύσας πότι καὶ αὐταὶ ἀφηνιδίως ὑπὸ τὴν βροτολογιδὸν
νόσον θὰ ὑποκύψωσιν, ἔτι δὲ διότι φωνάζετο ὑπ' αὐτῶν
«πάτερ» καὶ διότι ἐδέχετο τὴν ἐξομολογήσιν των. Τῷ 1889
δὲ ἐπίσκοπος *Edward King* ἤχητο πρὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου
Καντουαρίας ὑπόδικος ὑπὸ τῆς *Church Association*, τῆς
φιλοπροτεσταντικωτάτης ταύτης Ἐκκλ. Ἐταιρίας, διὰ νὰ
ἀπολογηθῇ ἐπὶ σερῶ παραβάσεω, οἷαι τὸ ὅτι ἕκαις λαμ-
πάδας ἐπὶ τῆς ἁγ. Τραπέζης, τὸ ὅτι ἀνεμίγνυεν ἐν τῷ ἁγ.
Ποτηρίῳ τὸν οἶνον μετ' ὕδατος, τὸ ὅτι ἀπήγγελλε μετὰ τὸν

καθαγιασμόν τὸ *Agnus Dei* κατὰ τὸ Χρυσοστομικὸν «με-
 λίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ», τὸ ὅτι ἀπήγ-
 γελλε τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν, τὴν ἐν τῷ Ἀγγλ. Προσευ-
 χηταρίῳ, ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ κλπ. Διωγμοὺς ὁ-
 μοίως τῆς Ἐκκλησίας του ἐφ' ἑαυτὸν ἐπέσυρε καὶ ὁ ἀπὸ
 τοῦ Κανταβρυγιανοῦ Πανεπιστημίου ἱερεὺς *John Mason*
Neale, θεολόγος, φιλόλογος, ποιητής, ἱστορικός, ἐκκλησιο-
 λόγος, δημοσιογράφος, μεταφραστής, χαλκέντερος, συγ-
 γραφεὺς τοῦ κλασικωτέρου περὶ τῆς «Ἁγίας Ὁρθοδόξου
 Ἐκκλησίας» μας ἔργου, καὶ ἰδρυτῆς τοῦ σεμναρίου «τῆς ἁγ.
 Μαργαρίτας», ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐστόλιζε τὴν ἁγ. Τράπεζαν
 μὲ λαμπάδας, ἀνθή καὶ Σταυροὺς, μετεχειρίζετο δὲ Βίβλον
 φέρουσαν ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς Σταυροὺς ἀποτετυπωμέ-
 νον! ἔτι δὲ ὁ κἀνων *Cartier*, θεμελιωτῆς τῆς «ἀδελφότητος
 τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων» καὶ συγγραφεὺς 150 συγγραμ-
 μάτων καὶ ὁ *Buller*, θεμελιωτῆς τοῦ σεμναρίου τῆς «ἁγ.
 Παρθένου» καὶ, ἵνα παραλίπωμεν ἄλλους, οἱ πέντε ἐκεῖνοι
 Ἀγγλικανοὶ ἱερεῖς, οἱ κατὰ τὰ ἔτη 1877, 1881 καὶ 1887 ρι-
 φθέντες εἰς τὰς φυλακὰς, διότι ἐποίουν χρῆσιν ἐν τῇ λει-
 τουργίᾳ ἱερατικῶν ἀμφίων καὶ μετεχειρίζοντο ἐν τῷ ναῷ
 εἰκόνας καὶ ἄλους ἱεροπραεῖς συμβολισμούς.

Μεθ' ὅλα ταῦτα κινεῖται καὶ προάγεται τὸ Ὁξφορδια-
 νὸν κίνημα. Ἡ διακρίνουσα τὰ μέλη του οὐστηματικὴ καὶ
 συνησπισμένη συνεργασία, ἡ κοσμοῦσα πολλὰ ἐξ αὐτῶν θε-
 σπέβεις καὶ ἀγιότης καὶ πρὸ παντὸς αἰ ψυχολογικαὶ ἀπαι-
 τήσεις μεγάλου μέρους τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοῦ, βαρυνθέν-
 τος πλέον νὰ τρέφηται μὲ τὴν θρησκείαν τῶν λόγων μόνον
 καὶ ζητοῦντός τι ἀνταποκρινόμενον καὶ πρὸς τὴν καρδίαν
 του καὶ πρὸς τὴν βούλησιν, ὅλ' αὐτὰ συνετέλεσαν ἵνα ὁ

Ἀγγλοκαθολικισμὸς ἀναγνωρισθῆ, ὑπὸ τὸ ὄνομα μάλιστα
 τῆς Ὑψηλῆς μερίδος (*High Party*) ὡς ἀναγκαῖον τμήμα
 τοῦ καθόλου Ἀγγλικανισμοῦ, συμφέρον ἔχοντος νὰ μὴ ἐ-
 ξωθῆ τὰ πράγματα μέχρις ἀκρωτηριασμῶν πρὸς χάραν καὶ
 ὄφελος τῆς Ρώμης. Ἄνδρες οἱοὶ ὁ *Richard Benson* (+
 1915) τῆς ἀγιωσύνης τοῦ ὁποῦ «ἡ ἔταιρρα τοῦ ἁγ. Ἰωάν-
 νου τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ» θὰ μένη μνημεῖον ἐκπρεπέστατον
 ἢ ὁ κἀνων *Liddon* (+ 1890) ὁ ἀφελὲς ἐποχὴν ἐν τῷ ἁγ.
 Παύλῳ ἐκκλησιαστικῆς εὐγλωτίας καὶ ρητορικῆς δεινότη-
 τος, ἢ ὁ *Church*, ἢ ὁ *Palmer*, ἢ ὁ *Litiedale* ἢ τόσοι καὶ
 τόσοι ἐκ τῶν Ἀγγλοκαθολικῶν ἄλλοι διαπρέψαντες εἰς τὸ
 πεδῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, περιποιοῦν ἀληθῶς
 τιμὴν εἰς τὴ Ὑψηλὴν καὶ ὑψηλὰ περὶ Χριστιανισμοῦ φρο-
 νοδοσαν μερίδα τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ. Τὰ πράγματα ἠλλοξῶν.
 Ὑπάρχει βέβαια ἀκόμη καὶ τώρα πανίσχυρον ἐν τῇ Ἐκ-
 κλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας τὸ Προτεσταντικὸν ρεῦμα (περβλ. καὶ
 τὸ πρόσφατον βιβλίον τοῦ ἀρχidiaκόνου *Wingham, Foreign*
Protestantism within the Church of England) ἀλλὰ καὶ ἡ
 Ὑψηλὴ μερίς δὲν ἀδρανεῖ. Καθημερινὴ λειτουργία πρὸ τοῦ
 κινήματος ἐθεωρεῖτο αὐτόχρημα σκάνδαλον ἐν τῷ Ἀγγλι-
 κανισμῷ· σήμερον πλέον τῶν 800 καθέδρων καὶ ἄλλων να-
 ῶν προσφέρουν καθ' ἑκάστην τὴν Ἀναίμακτον θυσίαν, ἐνῶ
 ἢ κατὰ Κυριακὴν προσέλευσις εἰς αὐτὴν τῶν βουλομένων
 θεωρεῖται καὶ παρ' αὐτῇ πλέον τῇ Εὐαγγελικῇ μερίδι ὡς
 πράξις θεάρεστος. Ἱερατικὰ ἄμφια πρὸ τριακονταετίας ἐχρη-
 σιμοποιοῦν 300 ναοί, ὑποβλεπόμενοι ὑπόπτως· σήμερον
 πλειότεροι τῶν 5,050 ἀμνῶν χρῆσιν των πρὸς ἀξιοπροσε-
 στέραν τέλει τῆς κορυφῆς τοῦ Χριστιαν. τελετουργικοῦ.
 Ὁ μέγας ναὸς τοῦ ἁγ. Παύλου πρὸ τοῦ κινήματος παρουσί-
 αζε τὴν ὄψιν τεσσάρων ἐνδοθεν ψυχρῶν τοίχων. Χάρις εἰς
 τὰς φιλοκάλους ἐνεργείας ἀγγλοκαθολικοῦ ἱερατείου ἀπέ-

κτησε σήμερον τὴν εἰς ἀγγλικανικὴν μητρόπολιν ἀρμόζουσαν εὐπρέπειαν, ἀπαλλαγὴς τῆς πουργιτανικῆς του γυμνότητος, κοσμηθεὶς διὰ λαμπροτάτου εἰκονοστασίου τοῦ θυσιαστηρίου (*revelos*), εἰσαγαγὼν τὴν καθημερινὴν ἱερουργίαν καὶ καθιερώσας μεγάλας ἐκκλ. χορωδίας, τριώρον τῶν Παθῶν ἀκολουθίαν, μεσημβρινὰ τοῦ λαοῦ μαθήματα, τακτικὰς ὑπερ τῶν κληρικῶν διαλέξεις, κατηχητικὰς διδασκολίας πρὸς μόρφωσιν κατήχητῶν, πανηγύρεις ἱεροποστολικῶν δράσεων, ἱερουργίας κοφραλάων, λαϊκὰ καὶ ἱερατικὰ «ἡσυχαστήρια», πᾶν εἶδος τέλος ἐνεργείας καὶ ζωῆς θρησκευτικῆς. Οὐδ' ἐπιτρέπει ἡ Ὑψηλὴ μερίς νὰ κατισχύσουν οἱ ἄλλοι κατ' αὐτῆς. Κατὰ τῆς φιλοπροτεσταντικῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἐταιρείας», τῆς τὴν Χαμηλὴν μερίδα ὑπηρετούσης, ὁ Ἀγγλοκαθολικισμὸς ἀνιέταξε τὴν ἀπὸ τοῦ 1859 ἰδρυθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ «Ἀγγλικὴν Ἐκκλησιαστ. Ἐνωσιν» (*English Church Union*). Κατὰ δὲ τοῦ Προτεσταντικοῦ περιοδικοῦ τύπου τὰ δύο, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ὄργανά τῆς τὸν Φύλακα (*guardian*) καὶ τοὺς Ἐκκλησιαστ. Χρόνους (*Church Times*). Ἀπόδειξις τῆς ἐκχελιζούσης ζωῆς του εἶνε καὶ ἡ καθ' ἣν στιγμὴν γράφω μεγάλη συνέλευσις του ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ τέως ἐπισκόπου Ὁξφόρδης Δρος Γιορε πρὸς μελέτην τῶν συνεχόντων αὐτὸν προβλημάτων καὶ κατάλληλον προπαρασκευὴν εἰς τὸ ἀμέσως μετὰ τὸ Ἀγγλοκαθολικὸν Συνέδριον συνερχόμενον πανεπισκοπαιανὸν Συνέδριον τοῦ Λαμπετοῦ. Νὰ μεταβῇ ἀπερισπάστως ἀπὸ τῆς ὑδαρούσης τὴν στερεάν του κατάστασιν· ν' ἀνεύρη τὴν ἰσχυραλίαν του μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νέας Ρώμης, ἀντιγράφων ἐκείνην, ἀλλ' ἀποφεύγων τοὺς νεωχερισμοὺς ταύτης· καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὰς δύο ἄλλας τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ μερίδας πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον καὶ ἀληθῶς Καθολικὴν πίστιν, ἰδοὺ αἱ εὐχαί μας, ἰδοὺ αἱ ἐλπίδες, τὰς ὁποίας ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλοκαθολικισμοῦ τρέφομεν.

Manchester

Ἰούνιος τοῦ 1920.

Κωνστ. Ν. Καλλίνικος

Προτοκοεσβύτερος

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ὙΜΝΩΔΟΣ

Ἐὰν ὁ Βυζαντιανὸς πολιτισμὸς δὲν δύναται νὰ ἐπιδεῖξη κλασικὴν Φιλολογίαν, οἷα ἐμφάνιζεται εἰς τὰ ἀθάνατα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους ἀριστουργήματα, ἐὰν ἡ θύραθεν τοῦ Βυζαντίου Φιλολογία λιπόσαρκος καὶ ἀσφυκτικῶσα ἀναλαμβάνῃ τὸ ἀκομψὸν ἐνδυμα ψυχροῦ τυπικισμοῦ, ὅστις ἠθρογραφεῖ τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χαρακτήρας ἀσχέτως πρὸς τὸν πραγματικὸν αὐτῶν βίον, ἀνευ ἰδιαίτερον δηλονοῦν χρωματισμοῦ καὶ ζωῆς, οἱ θρησκευτικοὶ ὅμως αὐτοῦ ὕμνοι ὀμιλοῦσιν εἰς τὴν καρδίαν, ἐτάζουσι τὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἠλεκτρίζουσιν αὐτὸν μὲ ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν κατάνυξιν, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς θείας αὐτῶν ὑποστάσεως.

Ὁ Λογοτέχνης τοῦ Βυζαντίου, ἐγκλεισθεὶς εἰς κοινορτώδεις αἰθοῦσας Μουσεῖων, ἐνθα δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο τι εἰμὴ ἄψυχα ἐκμαγεῖα γύψου, δὲν ἠδυνήθη νὰ προσβλέψῃ τὸ ἐκπαγλὸν πρότυπον, παρ' οὗ νὰ ἀντλήσῃ χάριν, ζωὴν καὶ ἀρμονίαν. Οἱ ποιηταὶ ὅμως τῆς Ἐκκλησίας ἐτεχνούργησαν ὕμνους ἀπαραμίλλου ὕψους καὶ ἐμπνεύσεως, εἰς γλώσσαν ζωντανήν, ἀριστα δυναμένην νὰ ἀποταθῇ εἰς τὰς μυστηριώδεις πτυχὰς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.

Εἶναι παράδοξον πᾶνγμα, ὅτι ἐν τῇ θορυβῶδει ταύτῃ Ἑλληνικῇ Βαβυλώνι, οὐδεὶς ἀνεφάνη κατὰ τὸν Μεσαίωνα Φλωμπέρ ἢ Ζωλάς, Μπουρζὲ ἢ Φράντσαγκ, Δοσταέβσκι ἢ Τολστόη, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἐμφανίζουσι τὴν σημερινὴν Κοινωνίαν ἐξομολογουμένην τὸν πόνον καὶ τὴν χαρὰν, τὰ

ὄνειρα καὶ τοὺς πόθους αὐτῆς. Ἐξῆσεν ὁμως ἐν τῇ μυστικῇ ταύτῃ Σῶν, παρὰ τὰς μαγευτικὰς τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Προποντιδος ἀκτὰς ὁ Μέγας ὑμνωδὸς Ρωμανός, ὅστις, ὡς λέγει ὁ σοφὸς Μεσαιωνοδίφης Κρουμβάχερ, κατὰ τὸ ποιητικὸν περιεχόμενον, τὴν ποικιλίαν καὶ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν δύναται νὰ ἀντιπαραβληθῇ πρὸς τὴν θεσπεσίαν ὠραιότητα καὶ τὸ ὕψος τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας ποιήσεως.

Ἡ Βυζαντιακὴ Σχολή, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων ὡς ἄκρον ἄωτον τοῦ ὠραίου ἐθεώρησε τὸν συνδυασμὸν τῆς τραχείας σκαλιότητος καὶ τῆς γλυκείας θωπείας μὲ τὴν παρομαρτοῦσαν ἐξωτερικὴν μεγαλορρημοσύνην, ἣτις ὡς μεγαλοπρεπέστατον ἔνδυμα περιέβαλλε τὴν εἰκόνα, ἢ γόνιμος ὁμως καὶ ὑψιπέτις θρησκευτικὴ ἐμπνευσις ὡς διὰ μαγείας ἀφύπνισε πάλιν τὸ ἀθάνατον ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐξώρμησεν εἰς διατύπωσιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, τῆς ἀρμονίας καὶ τῆς χάριτος, καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν μαρμασμάδη γλῶσσαν ἡδυτάτους φθόγγους ἀρχαίας δυνάμεως καὶ εὐρωστίας.

Τὸν Ρωμανόν, ὅστις ἀπετύπωσεν ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ὕμνου τὸν πανηγυρικὸν καὶ μεγαλειώδη χαρακτήρα, ὀνομάζει ὁ πολὺς Μπουβὺ «Πίνδαρον τῆς ρυθμικῆς ποιήσεως».

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἤκμασεν ὁ μέγας οὔδος ὑμνογράφος δὲν εἶναι γνωστός. Πιθανὴν μόνον ἀποβαίνει ἡ εἰκασία ὅτι ἤκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος. Ἐν τῷ περιωνύμῳ μνηολογίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Β' περισώζεται ἡ πληροφορία, καθ' ἣν ὁ Ρωμανός κατήγετο ἐκ Συρίας καὶ ἦτο διάκονος τῆς ἐν Βηρυτῷ Ἐκκλησίας. Ἐλθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως, εἰσῆλθε καὶ κατέμενεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑπεραγίας Θεοτόκου (τοῦ Κύρου), ὅπου ἀνεδείχθη δεξιὸς συνθέτης Κοντάκιω. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν, ἐνῶ ἐκοιμᾶτο ἐφάνη αὐτῷ

καθ' ὕπνου ἡ Θεοτόκος καὶ ἐπιδοῦσα τόμον χάρτου εἶπε, νὰ λάβῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν καταφάγῃ. Ἐκείνος δὲ νομίσας ὅτι κυριολεκτικῶς ὄφειλε νὰ πρίξῃ τὸ νουθετούμενον ἠγωνίζετο νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸ ἐνέπνιον. Ἦτο δὲ ἡμέρα ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ ἐγερθεὶς ἐκ τοῦ ὕπνου ἐθαύμαζε καὶ ἐδόξαζε τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ ὄραματι. Εὐθὺς δὲ ἀναβὰς εἰς τὸν ἄμβωνα ἤρχισεν ἐν μεταρσιώσει ψυχῆς νὰ ψάλλῃ τὸ ἐξαίσιον Κοντάκιον: Ἡ Παρθένος σήμερον».

Ποιήσας δὲ καὶ ἄλλων ἑορτῶν Κοντάκια περὶ τὰ χίλια, ἀπεδήμησε πρὸς Κύριον.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω πληροφορίας μαθάνομεν ὅτι ἐπὶ Ἀναστασίου ἦλθεν ὁ Ρωμανός εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ποῖος ὁμως Ἀναστάσιος εἶναι ὁ διαμνημονευόμενος, ὁ πρῶτος ἀκμάσας 491—518 ἢ ὁ δεύτερος βασιλεύσας τῷ 713—716; Ὁ Πίτρα, ὁ Στέφενσων καὶ ὁ Γρίμμε προτιμῶσιν Ἀναστάσιον τὸν Α', ἐνῶ ὁ Κριστ, ὁ Φούγκ καὶ ὁ Γιαπόμπι τὸν δεύτερον. Ὁ Μπουβὺ ὁμως νομίζει, ὅτι ἡ ἀκμὴ τοῦ Ρωμανοῦ πρέπει νὰ τεθῇ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Ἀναστασίων, ὅτε ἄρχεται τὸ πρῶτον ἀναφανομένη ἡ Ἑμνογραφία, ἀλλ' ἐνίστανται ἄλλοι λέγοντες, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν εὐθὺς ἀρχομένης τῆς Ἑμνογραφίας νὰ ἐμφανισθῇ ποιητῆς τόσο ἐξοχος, ὅσον ἦτο ὁ Ρωμανός, Πλὴν πρὸς τὴν γνώμην ταύτην ἀντιπίπτει ὁ Κρουμπάχερ λέγων, ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος ἀνέλαμψεν εἰς τὸ στερέωμα τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας ἀμέσως ἐν ἀρχῇ τῆς διαπλάσεως τῆς ἐπικῆς παρ' Ἑλλησι ποιήσεως καὶ ὁ Δάντης ἀνέτειλε κατὰ τὰς πρώτας μαρμαρυγὰς τῆς Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐξῆσεν ὁ Ρωμανός, ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ὕψος τῆς ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργηθείσης Ἑμνογραφίας, ἐπεσκιόσθη βραδύτερον οὔδος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμά,

Διατί; Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην παρέχει ὁ αὐτὸς Κρουμπάχερ λέγων, ὅτι οἱ Σχολιασταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως Ζωναράς Πρόδρομος καὶ ἄλλοι, φαίνονται ἀγνοοῦντες καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ρωμανοῦ. Οἱ δὲ ἄνδρες τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ἦσαν Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ὁ Κισμάς, διότι οὗτοι παρέϊχον μᾶλλον ἀφθονωτέραν ὕλην πρὸς διάδοσιν γραμματικῆς παιδείας ἢ ὁ Ρωμανὸς μὲ τὴν μεγαλοπρεπή μὲν, ἀλλὰ δημοτικὴν καὶ ἀπλὴν ποιήσιν του» (Κρουμπάχερ Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, Βιβλιοθήκη Μαρασλή, Γ. Σωτηριάδης, σελ. 530).

Καὶ περαιτέρω ὁ αὐτὸς σοφὸς λέγει, ὅτι «ὅσον πενιχραὶ ἀποβαίνουσιν αἱ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ρωμανοῦ εἰδήσεις, τόσοσιν βέβαιον εἶναι, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ποιητικὴν εὐφυΐαν, τὸ πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὰ βάθος τοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ πάντας τοὺς λοιποὺς Μελωδοῦς. Ἡ μέλλουσα Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας θὰ ἐξυμνήσῃ ἴσως τὸν Ρωμανὸν ὡς τὸν μέγιστον τοῦ κόσμου ἐκκλησιαστικὸν ποιητὴν, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τὴν σπουδαιοτάτην φάσιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἑμνογραφίας, ἢ ὅποια δι' αὐτοῦ φθάνει τὴν ὑψίστην τελειότητά της». (αὐτόθι).

Μικρὸν κατωτέρω ὁ αὐτὸς Κρουμπάχερ παραθέτει αὐτολεξεί τὴν περὶ Ρωμανοῦ γενικὴν κρίσιν τοῦ Μπουβὺ, λέγοντος, ὅτι ὁ Ρωμανὸς εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Μελωδῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φύσιν. Τὰ ἔργα τοῦ Ρωμανοῦ ἀναπαριστῶσι τὴν τελειότητα τοῦ λειτουργικοῦ ὕμνου ἢ μᾶλλον τὴν ἀκμὴν θρησκευτικοῦ δράματος. Ὁ φανταζόμενος τὸν χριστιανὸν προτευχόμενον, τὸν μοναχὸν κηρύσσοντα, τὸν ἅγιον ἐν πλήρει διατελοῦντα ἐκστάσει, ἔχει τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῆς ποιήσεώς του. Ἐνώπιον αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς

παρελαύνουσι μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ μεγάλαί τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μορφαί, οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ Προφῆται, ἔναυλοι εἰς τὰς ἀκοάς του ἀντηχοῦν οἱ λόγοι των. Θαρρύντως δὲ ἀπεινεῖται ὁ Ἑμνογράφος πρὸς τὸν Σωτήρα τοῦ κόσμου καὶ τὴν θείαν μητέρα του, πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Μάρτυρας. Παρίσταται δὲ μάρτυς ἐνθουσιώδης πάντων τῶν γεγονότων τοῦ παρελθόντος, ὧν ἤρωσ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἡ δὲ ἐνδόμυχος αὐτῆ θεωρία τοῦ ὑπερφυσικοῦ τούτου κόσμου κινεῖ τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν καρδίαν, ἐξ ἧς ἀναβλύζει ὕμνος, λατρεία καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεόν. Σκόρπισον ἔπειτα εἰς τὰς ποιήσεις τοῦ οὐρανοβάμονος τούτου ἀνδρὸς ρυθμοὺς μαλακοὺς καὶ ἀρμονικοὺς καὶ θέλεις κατανοήσει τὴν ἀνέκφραστον μεγαλειότητα, μεθ' ἧς κρούει τὰς χορδὰς τῆς μελιχρᾶς αὐτοῦ λύρας ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν τῆς ἀνατολῆς. Ἐὰν δὲ ἡ φαντασία ἡμῶν δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τοιοῦτον Ἑμνοδὸν δρώντα ὄχι εἰς τὰς Ἀθήνας, οὔτε εἰς τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Γρηγορίου καὶ Χρυσοστόμου Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ γνήσιον τῶν Βυζαντινῶν Βυζάντιον, καὶ ἐὰν τὸν βλέπετε ἀναβαίνοντα εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς Ἁγίας Σοφίας κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, μετὰ τὸ ὑπερφυεῖς, ὅπερ εἶδεν, ὄνειρόν του καὶ ἀκούετε τὸ προανάκρουσμα τοῦ ἐκπάλλου ὕμνου:

«Ἡ Παρθένος σήμερον,
τὸν ὑπερούσιον τίκει,
καὶ ἡ Γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει»

μὴ ἐκφράζετε ἀκόμη τὸν θαυμασμόν σας, περιμείνατε τὸ τέλος, περιμείνατε νὰ ἐκτιλιχθῇ ἡ μεγαλοπρεπῆς σειρά τῶν εἴκοσι τεσσάρων ᾠδῶν. Πρὸ πάντων δὲ μὴ κρίνετε ἐξ ἑνὸς μόνου ὕμνου, ἀλλ' ἀκολουθήσατε τὸν μελωδὸν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ἱεροῦ τῶν ἁσμάτων κύκλου, ἀπὸ τῆς ἐορτῆς τοῦ

πρωτομάρτυρος Στεφάνου μέχρι τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Πάσχα, τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ θὰ συμπεράνητε ἴσως τότε, ὅτι «ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ φθονῇ τὴν πολὺν ἀρχαιότητα διὰ τοὺς λυρικοὺς αὐτῆς ποιητάς» (αὐτόθι).

Οὕτω δὲ ἂν καὶ εἰς τὴν καλαισθησίαν τῶν μεταγενεστέρων Βυζαντινῶν δὲν εὑρε μέγαλην ἠχῶν ἢ σοβαρὰ μεγαλοπρέπεια τοῦ Ρωμανοῦ, οἱ νεώτεροι ὅμως κριτικοὶ ὀνομάζουσιν αὐτὸν πάντες κορυφαῖον τῶν ἀρχαίων Μελωδῶν.

Διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ποιᾶν τινα ἔννοιαν τῶν θαυμασίων καλλονῶν τῆς ποιήσεως τοῦ Ρωμανοῦ μὲ τὰς ὡραίας ἐκείνας ἀντιθέσεις τῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, αἵτινες τόσον ἀρμονικῶς καὶ γοητευτικῶς συμπλέκονται ἐν αὐτῇ, ἅς ἀκούσωμεν τὸν θαυμάσιον πρὸς τὸν Χριστὸν ὕμνον, τοῦ ὁποῦ μόνον ἡ πρώτη στροφή, ὡς πανηγυρικὸν κοντάκιον, εὑρε χάριν εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἐκ]σίας:

Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει
καὶ ἡ Γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσιν,
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
ὁδοιποροῦσι.
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός.

Μετὰ τὴν στροφήν ταύτην, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ ὄλου, τὸ ἐν τῇ Μουσικῇ «Θέμα» λεγόμενον, ἔπονται εἴκοσι τρεῖς ἕτεραι στροφαί. Ἀναλύων δὲ τὸ ποίημα τοῦτο ὁ Πίτρα λέγει, ὅτι «τὸ ποίημα φέρει πανταχοῦ τὸν δραματικὸν τύπον. Εἰς τὴν πρώτην στροφήν ἐμφανίζει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς σκηνῆς

τὰ πρόσωπα καὶ περιγράφει τὸν τόπον τοῦ δράματος. Τὰ πρόσωπα εἶναι τὸ βρέφος, ὁ Θεός, ἡ Μήτηρ, οἱ Ἄγγελοι, οἱ Ποιμένες, οἱ Μάγοι, τὸ σπήλαιον. Εἶτα ὁ ποιητὴς χαιρετίζει τὴν Βηθλεὲμ, τὴν φάτνην, τὸ ἔδαφος ἐνθα βλαστάνει ἡ ρίζα Ἰεσοῦ καὶ τὸ φρέαρ τοῦ Δαβίδ. (αὐτόθι).

β'

Τὴν Ἐδέμ Βηθλεὲμ ἠνοιξε,
δεῦτε ἴδωμεν
τὴν τρυφὴν ἐν κρυφῇ εὔραμεν
δεῦτε λάβωμεν
τὰ τοῦ Παραδείσου ἔνδον τοῦ σπηλαίου.
Ἐκεὶ ἐφάνη
ρίζα ἀπότιστος βλαστάνουσα ἀφ᾽ ἑσιν,
Ἐκεὶ εὐρέθη
φρέαρ ἀνόρυκτον, οὗ πιεῖν Δαβὶδ
πρὶν ἐπεθύμησεν.
Ἐκεὶ Παρθένος βρέφος τεκοῦσα
τὴν δίψαν ἔπαυσεν εὐθὺς
τὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Δαβίδ
δι' ὃ ἐπειχθῶμεν, ὅπου ἐτέχθη
παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰῶνων Θεός.

Μετὰ ταῦτα ἄρχεται ὁ Διάλογος τῆς Παρθένου ἀποτεινομένης πρὸς τὸν ἐνσαρκωθέντα Λόγον, πρὸς τὸν ἐν φάτνῃ Βασιλέα. Ἡ Μαρία ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν, πῶς Παρθένος οὕσα εὐρέθη μήτηρ καὶ πῶς ὁ ὑψηλὸς Βασιλεὺς τῷ σπηλαίῳ ἐτέρφθη καὶ ἠράσθη τῆς φάτνης (γ' δ').

δ' . . . . .

Ἴδου, οὐκ ἔστι
τόπος τῇ δούλῃ Σου
ἐν ἧ καταλύματι.

οὐ λέγω τόπος,
ἀλλ' οὐδὲ σπήλαιον,
ὅτι καὶ τοῦτό
ἐστὶν ἀλλότριον.

Ἡ Παρθένος βλέπει εἶτα τοὺς Μάγους προσερχομένους
καὶ τὸ βρέφος ζητοῦντας (στροφή ε') καὶ στρεφομένη πρὸς
αὐτὸ ζητεῖ τὴν ἄδειαν, ὅπως εἰσεέλθωσιν οὗτοι (στ', ζ'). Κα-
τόπιον λαμβάνει τὸν λόγον ὁ Ἰησοῦς (θ'), μεθ' ὃ ἀνοίγει ἡ
Πύλη καὶ οἱ Μάγοι ἐκπλήσσονται (ι'), ὅποτε συνάπτεται
διάλογος μεταξύ αὐτῶν καὶ τῆς Μαρίας, καθ' ἣν ἐκφράζου-
σιν οὗτοι τὴν ἐκπληξίν των ἐπὶ τῷ γεγονότι καὶ διηγοῦνται
πόθεν ἔρχονται:

ιδ'

Ἐκ γῆς Χαλδαίων
ὅπου οὐ λέγουσιν
Θεὸς θεῶν κύριος,
Ἐκ Βαβυλώνας
ὅπου οὐκ οἶδασιν
τίς ὁ ποιητῆς
φωτὸς, ὃ σέβουσιν.

Ἄπαντῆ ἡ Μαρία ἐρωτῶσα τοὺς Μάγους, πῶς περιέ-
δραμον τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν πόλιν ἐκείνην τὴν προφητο-
κτόνον; Καὶ πῶς ἀλύπως διήλθον ταύτην τὴν πᾶσι πολέμιον;
Μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀμοιβαίων διηγήσεων, προσφέρονται
τὰ δῶρα, ἡ δὲ Παρθένος ἱκετεύει τὸν Λόγον ἐν τέλει λέγουσα:

κγ'

Τριάδα δῶρων,
τέκνον δεξάμενος
τρεῖς δὸς αἰτήσεις
τῇ γεννησάσῃ σε

ὑπὲρ ἀέρων (παρακαλῶ Σε)
καὶ γῆς καρπῶν
καὶ τῶν οἰκούντων

Εἰς τὸν ΧΡΙΣΤΟΝ ΠΑΣΧΟΝΤΑ

β') Ἐκστηθὶ σήμερον οὐρανὸν
δύνον εἰς χάος, ὃ Γῆ
Μὴ τολμήσης, Ἥλιε,
σὸν Δεσπότην κατιδεῖν
ἐπὶ τοῦ ξύλου βουλήσει κρεμάμενον,
Ραγήτωσαν πέτραι,
ἡ γὰρ πέτρα τῆς ζωῆς
σὺν τοῖς ἥλοις τιτράσκειται
Σχισθήτω τοῦ ναοῦ τὸ καταπέτασμα,
σώματος δεσποτικοῦ
λόγχῃ νυσσομένου
ὑπὸ ἀνόμων ἀπλῶς.
Πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ κτίστου
τὸ πάθος φρίξῃ, στενάξῃ,
μόνος χορεύει ὁ Ἀδάμ!

Εἰς τὰς ΜΩΡΑΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥΣ

Λαμπάδα ἄσβεστον τὴν ψυχὴν
νυμφίῳ δείξωμεν, τῷ Χριστῷ·
σὺν αὐτῷ εἰσελευσόμεθα,
νυμφῶν γὰρ ἀποκλείεται
μὴ ἀπομείνωμεν ἔξω,
βοῶντες: Ἄνοιξον!
α') Τί ραθυμεῖς, ταπεινὴ μου ψυχὴ,
τί μεριμνᾷς, ἃ αὐὸν πρᾶσθήκει;

Καὶ ἀσχολῆ πρὸς πάντα ἀνωφελῆ
 τῶν μελλόντων καιρῶν;
 καὶ κρατεῖς τὸ παρὸν,
 ὡς αἰωνίῳ τούτῳ προσέχουσα;
 Ἡ ἐσχάτη ἐγγύη
 καὶ ἀρχὴ Σοὶ ἐστὶ
 τοῦ ἐπιβλέπειν εἰς ματαιότητα.
 Ἄνάνευσον λοιπὸν πρὸς Ἰησοῦν
 ὡς ἡ συγκύπτουσα.
 Ἐλύθης τῶν δεσμῶν Σου,
 μὴ συγκάμψης τὸν νῶτόν Σου·
 γνωμικῆς γὰρ κατοχῆς
 οὐκ ἔστι λύσις·
 δι' ὃ ἀνάνηψον,
 γρηγόρησον ὡς ἀπὸ ὕπνου·
 ὁ Νυμφίος ἔρχεται
 μὴ ἀπομείνωμεν ἔξω
 βοῶντες: Ἄνοιξον!

β') Οὕτω ποτὲ καὶ παρθένοι μωραὶ
 ἔπαθον, ὅτε οὐ συνῆκαν
 τοῦ νυμφίου τὴν ἀθρόον ἔλευσιν,
 διὰ τοῦτο ψυχῆ,
 ὡς ἡμέρα ἐστίν,
 ἐπὶ τὰ ἔργον ἡμῶν ἐξέλθωμεν
 ὅτι ἔρχεται νύξ,
 ἣν περ εἶπε Χριστὸς,
 ἐν ἧ οὐδεὶς ἰσχύει ἐργάσασθαι
 καὶ μενούμεν πτωχοὶ καὶ πένητες·
 οὐ γὰρ ἐκάμομεν
 πτωχοὺς γὰρ εἰς τὸ μέλλον
 οὐκ οἰκτεῖρουσι πλούσιοι·

οὐ γὰρ ᾄκτιρον μωρὰς
 σοφαὶ παρθένοι
 Ἐκεῖ ἀνίλεως
 ἡ κρίσις τῷ μὴ ἐλεοῦντι·
 ἀλλ' ἐνταῦθα φθάσωμεν
 τὸν τοῦ εὐσπλαγγχοῦ πυλῶνα
 βοῶντες: Ἄνοιξον!

ε') Ἄκουσον ταῦτα καὶ κλαῦσον ψυχῆ
 στέναζον ἤδη κατὰ γνώμην
 πρὶν ἢ φθασθῆς καὶ κλαύσεις μὴ θέλουσα,
 ὅτι πᾶσα ἡ γῆ
 δαπανᾶται πυρὶ
 καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς χάρτης εἰλίσσεται
 ὅτι φεύγει βυθὸς
 καὶ ὁ τούτου πυθμῆν
 ἀναφανήσεται ὡς οὐδέποτε
 φωστῆρες οὐκ εἰσὶν ἀστέρεις γὰρ
 ὡς φύλλα πίπτουσιν.
 Τοσαύτη ἔσται θλίψις
 ὅτε ταῦτα ἐλεύσεται,
 σαλευθήσονται τῶν ἀνω
 αἱ δυνάμεις
 ἐν φόβῳ κρᾶζουσαι
 ὅπου ἂν γένηται τὸ πῶμα,
 ἀετοὶ συναχθήσονται
 ἀφέντες ἔξω τοὺς γύπας
 βοῶντας: Ἄνοιξον!

ια' Ὑπερθε τῆς κεφαλῆς ἡ πληγῆ,
 καὶ ἡ καρδία οὐ λυπείται·

ἀλλεὶ ἢ σὰρξ καὶ ὁ νοῦς οὐκ αἰσθάνεται
 μεμαστίζωται πᾶς
 καὶ οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν
 παρακαλεῖ θερμῶς τὸν μαστίζοντα·
 ὡς ἱμάντα Χριστὸς
 τὸν σεισμόν καθ' ἡμῶν
 ἀνεκαίνισεν, ὅτι ἐζήλωσεν
 ὁ πρὶν ἐν ἱερῷ φραγγέλιον
 ποιήσας κύριος
 ἡμεῖς δὲ ὡς παιδία
 ταῖς φρεσὶν ἐγεννήθημεν
 μεριμνῶντες τὸ φαγεῖν,
 πιεῖν καὶ παίζειν·
 ἐν ἀγοραῖς ἐσμέν
 καθήμενοι καὶ προσφωνοῦντες,
 εἰ καὶ κρίσις ἔρχεται,
 τέως τερφθῶμεν καὶ τότε
 βοῶμεν· Ἄνοιξον!

ιε' Ἄνοιξον, Κύριε, ἀνοιξόν μοι
 τῆς εὐσπλαγχνίας Σου τὴν θύραν
 πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς ἀποδημίας μου
 ἀπελθεῖν γάρ με δεῖ
 καὶ ἔλθεῖν παρὰ Σοὶ
 καὶ περὶ τούτων ἀπολογήσασθαι,
 ὧν ἐν λόγοις λαλῶ
 καὶ ἐν ἔργοις τελῶ
 καὶ ἐν καρδίᾳ διαλογίζομαι,
 καὶ θροῦς γὰρ γογγυσμῶν τὸ οὖς τὸ σὸν
 οὐκ ἀποκρύβεται.

Ταῦτα ἔστρωσαν ἐλάχιστα ἀποσπάσματα ἐκ τῶν πολλῶν
 θεσπεσίων ποιημάτων τοῦ Ἰμνωδοῦ Ρωμανοῦ, ὀλίγιστα ψι-
 χία πλουσίας τραπέζης. Σταγόνες νέκταρος, θρύμματα ἀμ-
 βροσίας, ἀνθη ἔαρινὰ ἀναδίδοντα εὐωδίαν μεθύουσαν εἶναι
 ἀδάμαντες, οἱ ὅποιοι λάμπουσι καὶ τοῦ ἡλιακοῦ φέγγους
 λαμπρότερον, λίθοι βαρύτιμοι, οἱ ὅποιοι ἀπαστράπτουσι καὶ
 εἰς βαθύτατα σκότη, μαργαρίται ἀκτινοβολοῦντες κάλλος
 ἀφθιτον, δι' οὗ περιστέφεται ἡ μεγαλειώδης μορφή τοῦ Θείου
 Ρωμανοῦ. Ἄρρητου μαγείας διάδημα, ὅπερ περιβάλλει τὴν
 ὠραίαν τοῦ Γέροντος κεφαλὴν, καὶ διαχέει εἰς τὰ πέριξ ἕξαι-
 σίους μαρμαρυγὰς καὶ ἀκτινοβολίας. εἶναι ὁ μυστικὸς ἥλιος
 τοῦ μυστικοπαθοῦς Βυζαντίου, ὅστις μεγαλοπρεπῶς ἀνατεί-
 λας ἔδυσσε πάλιν. Ἄλλὰ διατὶ νὰ δύση; Θὰ προησθάνθη
 βεβαίως, ὅτι ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Κυρίου, ἐκ τῶν σπλάγ-
 χνων τοῦ ὁποίου ἐζήληθεν, ἔμελλε μετὰ λαμπρὰν σταδιοδρο-
 μίαν νὰ βυθισθῇ πάλιν εἰς παγερὸν σκότος μακρᾶς δουλείας,
 καὶ ἀπέκρυψεν ἐξ ὀδύνης τὸ ὠραῖον αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ εἰς
 ἔνδειξιν πένθους δὲν ἐπέτρεψε τὰ καλλιστεῦματά του νὰ
 μαρμαίρωσιν ἐν τῷ βαθυζόφῳ στερεώματι τῆς δούλης Γῆς,
 τῆς ἀπολιθωθείσης ταύτης Νιόβης, ἣτις ἀπαρηγόρητος κλαίει
 τὰ τέκνα τῆς συμπαθοῦς Ραχήλ. Καὶ εἶχε δύσει τὸ ἡλιο-
 στάλλακτον ἐκεῖνο φῶς διὰ νὰ ἀνατείλῃ σήμερον μὲ τὴν
 χουσίζουσαν ἠὲ τῆς ἐλευθερίας ὠραιότερον καὶ θριαμβευ-
 τικώτερον.

Ἴδου ἐπέστη σήμερον καὶ ὁ διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς
 Ἐκκλησίας ἡμῶν καιρὸς, καθ' ὃν ὑποφώσκει ἡ ἐλπίς νὰ ἀνα-
 ζήσῃ ἐν αὐτῇ καὶ ὁ θεσπέσιος Ρωμανὸς καὶ νὰ ἐνθρονισθῇ
 ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ νέου Παρνασσοῦ. Πολλὰ τῶν ἤδη ἐν
 χρήσει θὰ σιγήσωσι διὰ νὰ ἀκουσθῇ νέα μολπή καὶ ἐγχυθῇ
 νέα δύναμις καὶ νέα ζωὴ εἰς τὰς φλέβας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἱκανὰ
 ἐκ τῶν ὑπαρχόντων θὰ παραμείνωσιν ἰδίως ἐκεῖνα, ὅσα μὲ
 τὸ παραμυθητικὸν αὐτῶν φέγγος καὶ τὸν μελαγχολικὸν τόνον

ἐλίκνισαν τὰς ἐν ἀπογοητεύσει περιπεσούσας θυγατέρας τοῦ Βυζαντίου. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν ἤκουσε μετ' ἐνδομύχου συγκινήσεως τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἐκείνους ὕμνους τῆς Κασσιανῆς, τῆς ἀτυχοῦς ταύτης γυναικὸς, ἣτις διὰ τὴν ἐκδικηθῆναι τὴν εἰρωνείαν τῆς τύχης ἐκτίσε μοναστήριον. Τὰ προϊόντα τοιαύτης ὑμνογραφίας θὰ ἐπικρατήσωσι πρῶτον διότι ἔχουσι πραγματικὴν ἀξίαν, καὶ ἔπειτα διότι αὐτὰ μᾶς ἐστήριξαν εἰς χρόνους χαλεποὺς καὶ μᾶς ἐνεψύχωσαν. Ἡμβλυαν τὴν δριμύτητα τοῦ πόνου καὶ συνεκράτησαν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν εἰς τὸ ἀγωνιῶν τῆς σῶμα μέχρις οὗτου συντελεσθέντος τοῦ χρόνου πάνοπλος ἐξώρμησεν ἐκ τῶν σπλάγχων τοῦ Γένους ἡ Θεόσδοτος Ἐλευθερία.

Ἄλλ' ἐν τῷ ἐθνικῷ τῆς σήμερον ἡμῶν τούτῳ θριάμβῳ, καθ' ὃν δικαίως θὰ ἐπιζητήσωμεν νὰ συμμορφωθῶμεν πρὸς νέον κόσμον ἰδεῶν καὶ πολιτισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι τὸ παρελθὸν ἐκκληροδότησεν εἰς ἡμᾶς πολῦτιμον παρακαταθήκην, ἣς ἡ ἀξία δὲν εἶναι παρορατέα.

Ἄν σήμερον ἡ τελετουργία τῆς Ἐκκλησίας ἀπέβαλε τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ὠραιότητά της τὴν δύναμιν καὶ τὴν κατάνυξίν της, τὸ αἴτιον τοῦ φαινομένου τούτου ζητητέον οὐχὶ ἐν τῇ ἰδέᾳ ὅτι ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσικὴ της στερεῖται δυνάμεως καὶ ὕψους, ἀλλ' ἐν τούτῳ, ὅτι διὰ λόγους εὐνοήτους παρημελήθη μέχρι σήμερον ἡ ἐκτέλεσις. Ἐπειτα δὲ τοὺς μαργαρίτας τούτους καὶ τοὺς ἀδάμαντας ἔχει συγκαλύψει καὶ συμπνίξει ἄλλο ὕλικόν ἐπικαθίσαν ἐπὶ τῆς Μουσικῆς καὶ τῆς Ὑμνογραφίας, εἶναι τὰ νέφη τὰ ἐπισκιάσαντα τὰς φωτοβόλους ἀκτῖνας. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὴ ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία, ἔχει εἰς τὸ βάθος αὐτῆς δύναμιν ὑπέροχον, πνεῦμα ζωογόνον, φῶς περιαιγάζον καὶ θερμαῖνον τὸν ἄνθρωπον. Ἄνεμοι ὅμως ἀνχημεροὶ ἐπιπνεύσαντες ἐμάραναν πᾶσαν βλάστησιν τοῦ εὐθαλοῦς κήπου τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μοναστικὸς βίος, ὅστις ἐπολιόρησε πανταχόθεν τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας τῷ ὄντι ἐκδουλεύσεις, ἄς ὁμολογουμένως παρέσχεν αὐτῇ, κατέστησε μᾶλλον ἀσφυκτι-

κὴν καὶ μαρασμώδη τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ἐκκλησίας, ἣς ἰδρυτῆς εἶναι ὁ ἀδυσώπητος πολέμιος παντὸς τυπικισμοῦ καὶ πάσης ἀποκλειστικότητος, ὁ ἔνθους κήρυξ καὶ μυσταγωγὸς τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ ζωῆς ὑπὸ τὴν μᾶλλον εὐρύτεραν καὶ ὑψηλότεραν τῶν λέξεων ἔνοιαν. Ἡ δὲ δουλεία συνεπλήρωσε τὸ κακόζηλον τοῦτο ἔργον. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡ Ἐκκλησία ἀμφότερα κατεπάλαυσε. Καὶ τὸν ἀνχημὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου ἐζήτησε νὰ διαλύσῃ, καὶ τῆς Δουλείας τὰ πικρὰ βέλη ἀπέτρεψεν. Μικρὸν ἔτι καὶ θὰ προκύψῃ πλειότερον φῶς, μείζων δόξα. Γίνεται ὁσονοῦπον τὸ λουτρὸν τῆς παλιγενευσίας, τῆς τε ἐθνικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ ἀνάγκη πᾶσι νὰ ἐργασθῆ ὁ τε κλῆρος καὶ τὸ ἔθνος ὀλόκληρον. Σήμερον δὲν πρόκειται ἀπλῶς περὶ δημιουργίας νέου κόσμου, νέων στοιχείων. Τὰ περισσώτερα στοιχεία ὑπάρχουσιν, ὀφείλομεν μόνον νὰ ἐκκαθάρωμεν καὶ ἐμψυχώσωμεν αὐτὰ, ἵνα ἐκ τῶν ἐρείπιων ἐξέλθῃ πάγκαλος ἡ Ἑλληνικὴ Θεότης. Ἡ Ἑλληνικὴ τοῦ Βυζαντίου Μουσικὴ, ἡ Ποίησις καὶ ἡ Ὑμνογραφία, ὡς καὶ ἡ Βυζαντιακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ ὑπάρχουσι ζῶσαι, παρεμορφώθησαν ὅμως καὶ ὑπέστησαν τὴν τύχην τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος μυθολογουμένου ποντίου Γλαύκου. Οἱ τὸν θαλάσσιον τοῦτον Θεὸν τὰ πάλαι βλέποντες, λέγει ὁ σοφὸς, ἀδύνατον ἦτο ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀρχαίαν φύσιν αὐτοῦ, διότι τὰ παλαιὰ τοῦ σώματος μέρη εἶχον παραμορφωθῆ καὶ καταστραφῆ ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἀντ' αὐτῶν δὲ εἶχον προσκολληθῆ τὸσαῦτα ὄστρεα καὶ φύκη καὶ πέτραι, ὥστε πρὸς πᾶν ἄλλο θηρίον ὁμοίαζε τὸ σῶμα ἐκεῖνο μᾶλλον ἢ ὅτι ἦτο ἐξ ἀρχῆς. Τὰς πέτρας ταύτας, τὰ φύκη καὶ τὰ ὄστρεα πρέπει ν' ἀποσπᾶσωμεν σήμερον ἐκ τοῦ ὠραίου σώματος τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης, διὰ τὴν ἀναλάμψην πάλιν καὶ καλλυνθῆναι αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν.

Ὡς φῶς ἐκ τῶν ἔνδον θὰ περιβάλῃ τὸν Βυζαντινὸν τοῦτον Γλαῦκον καὶ οἷα αἶγλη θὰ περιαιγᾷ αὐτὸν σήμερον ἀνακύπτοντα ἐκ τῶν κυανῶν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Βοσπόρου κυμάτων, ὅπου πραγματοποιεῖται τὸ λουτρὸν τῆς ἐθνικῆς

κῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας; Μὴ δὲ μὲν πλέον ἀπαισιόδοξοι καὶ μεμψίμοιροι, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐργαζόμεθα χωροῦντες πρὸς τὰ πρῶτα. Τὰ σημερινὰ γεγονότα ἀπέδειξαν τραυῶς, ὅτι οὔτε εἰς τὸ σῶμα οὔτε εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐπῆλθε κατάπτωσις τις καὶ ἐξάντησις. Οὔτε ἡ μεγαλοφυΐα ἐξηντλήθη, οὔτε ἡ καλαισθησία κατέπεσε. Δὲν πιστεύω σήμερον ἡμεῖς νὰ θαυμάζωμεν καθ' ἀπλὴν ἕξιν καὶ παράδοσιν τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Σοφοκλέους' τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Φειδίου. Σήμερον οἱ ἥρωες καὶ αἱ ἡρωίδες τῆς παρακμῆς μετὰ τῆς καλῆς Ἑλένης τοῦ Ὀφφεμπαχ ἀποσύρονται πρὸ τῆς θυγατρὸς τῆς Λύδας, ἣτις ὀριστικῶς ἐνθρονίζεται εἰς τὴν πατρῴαν αὐτῆς ἐστίαν. Πρὸς τὴν ὑψηλὴν τέχνην καὶ φιλοσοφίαν αἱ αἰσθήσεις ἡμῶν ὀλονέν λεπτύνονται καὶ ἡ καρδία ἡμῶν ἐπὶ μᾶλλον θερμότερα καθίσταται, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ εὐρίσκωμεν οὐρανίαν ἡδονὴν εἰς τὰ καλλιστεύματα αὐτῶν.

Ὅπως δὲ σήμερον ἐγεννήθησαν νέοι Περικλεῖς καὶ νέοι Μαραθωνομάχοι, οὗ ἡ ἀνάμνησις σκορπίζει ρίγη συγκινήσεων ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον, ὡς δὲ μὲν βέβαιοι, ὅτι καὶ νέοι Πραξιτέλεις καὶ νέοι Λισχύλου καὶ νέοι Ρωμανοὶ αὐριοὶ θὰ ἐμφανισθῶσιν.

Ἡ μεγάλη Ἡὼς ἀνέτειλε μαρμαίρουσα. Ὁσονούπω ἡ χρυσῆ Πύρρα, ἡ Ἁγία Πύλη ἀνοίγεται, καὶ ἡ Ἀδλαία, ἡ ἀποκρύπτουσα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἄρρητον φασμαγορίαν ἀναπετάσσεται. Οἱ πατέρες ἡμῶν καὶ αἱ μητέρες κατὰ τὰς παγερὰς νύκτας τῆς ἐθικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἀποκαρτεροῦντες ὀραματίζοντο ἐκπαγλὸν κόσμον ὀνείρων καὶ μετὰ μελαγχολίας ἐφαλλον τὸ «Κύματι θαλάσσης, τὸν κρύψαντα πάλαι διώκτην τύραννον», ἡμεῖς δὲ ὀσονούπω ἐλλαμπόμενοι ὑπὸ ἡλιεροῦ καὶ ἀπλέτου φωτὸς τῆς ἐλευθερίας γηθυσύνως μετὰ τῆς Ἐκκλησίας θὰ ψάλλωμεν. «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς οὐρανός τε καὶ Γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.» Γένοιτο!

Δωρόθεος Γεωργιάδης
Καθηγητῆς ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Η ΚΑΘΟΛΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, ΚΑΤΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΑ.
ΣΧΟΛΑΙ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ, ΜΑΘΗΜΑΤΑ.
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ, ΝΟΜΟΙ ΚΛΠ.

(Συνέχεια εκ σελίδος 444)

Διδασκάλων ἀποδοχαί. Διδάκτρα. Θέσεις. Πανδιδακτήριον.

§ 17. Οἱ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ διορισθέντες ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ἐδίδασκον ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἰδρύματος ὅτε δμως οἱ φοιτητα ἐκληθύνθησαν καὶ ὁ χώρος δὲν ἐπῆρκει, διότι καὶ οἱ ἄμεσοι διάδοχοι καὶ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἤξιουν ἵνα ἡ ΚΠ καταστῆ ἔδρα τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐστία κοινῆ τῆς παιδείσεως τότε διετέθησαν πρὸς διδασκαλίαν αἱ πρὸς Β. αὐτοῦ στοαί.

Ὅτως ἀπὸ Κ]ίνου μέχρι Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ Εὐδοκίας ἀπαντῶμεν ἐν ΚΠ ὅλοι πολλὰ ὀνόματα διδασκάλων ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, καθηγητῶν γνωστῶν ἐκ τῆς Γραμματιολογίας, οἵτινες συνεχίζουσι τὴν διδασκαλίαν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ. Ἐκ τούτων μόνον δύο ἀναφέρω τοὺς προμνησθέντας, τὸν Λιβάνιον καὶ τὸν Θεμισκον, καὶ τοῦτο πρὸ πάντων πολλῶν σημείων ἕνεκα.

Ὁ Θεμιστιος, υἱὸς ἐπίσης διδασκάλου τῆς φιλοσοφίας ἐν ΚΠόλει ἐπαινουμένου; τοῦ Ἐθγενίου, εἶναι κατὰ τὸ μαντεῖον σοφώτατος πάντων Ἑλλήνων. Αὐτὸς, δι' ἰδιαζέπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου πεισθεὶς ἵνα κατέλθῃ εἰς τὴν βασιλίδαν, ἅτε διδάσκαλος ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἡξίου ἵνα λαμβάνῃ κατὰ μῆνα διακόσιους μεδίμνους σίτου καὶ διακόσια κεράμια ἐλαίου, ἦτοι τεσσαρακοντάκις μείζονα σίτην (*annona*) ἀλλ' οὐδέποτε ἐλάμβανε τὸ μηνιαῖον τοῦτο ἀκέραιον, οὐδ' ὄλας τὰς προσόδους, τὰς ὅποιας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῷ διορισμῷ αὐτοῦ ἐν τῇ Συγκλήτῳ ὥρισεν: μόνον τὴν σίτην (*annona*) ἐλάμβανε καὶ ἐδικαιοῦτο ἵνα λαμβάνῃ τακτικῶς ἐπίσης δὲν ἐλάμβανε διδάκτρα παρὰ τῶν μαθητῶν, καίτοι ἤδη ἀπὸ

(1) Ὅρα τοῖς τοῦ ἀνωμακοῦ προσετώτες φρονι-
σματος» παρὰ Αὐδῆ ἐν Sophocles. Greek Lexicon of the R-B. Po-
eticoles ἐνφ. νην εὐρέθη καὶ ἀνωμακοῦς, λέξις ἀπαντώσα παρ' Ἀτ-
ταλειάτῃ κλπ. δι' ὅ δ' ὄρα σ. 116. die Dialektis des M. Attaleiates von
1077 ὑπὸ τοῦ Nissen ἐν Ἰένῃ, 1891.

Præfectus annonae εἶναι ὁ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἡμῶν περίκλυ-
στος ὁ ἱσαῖ μεμεουρί, ἢ ἱσαῖ κομεσιονὶ ρεῖσι. Καὶ ἐν Ρώ-
μῃ ἔτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὑφίστατο. Ὁ Ιουστινιανὸς
εἶχε διατάξει ἵνα ἐξακολουθήσῃ, εἰς τὸν λαὸν τῆς Ρώμης ἢ *annona*,
ἐλαμβάνοντο μέτρα πρὸς μεταφορὰν τοῦ σίτου κατ' ἔτος. Ὁ πάπας
ἀνεμίγνυτο ἐνίοτε εἰς τὰ τῆς διακονίας τῆς *annona* Μὴ λησμο-
νηθῆτω δὲ ὅτι αὐτὸς ὁ Θεμιστιος συγκλητικὸς ὦν ἀπὸ τοῦ 355 πεμ-
φθεὶς εἰς Ρώμην (857) κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου ἵνα προσενέγκῃ
τῷ Αὐτοκράτῳ στέφανον χρυσοῦν καὶ ἐκφωνήσῃ τὸν πανηγυρι-
κόν, ἐνήγησε παρ' αὐτῷ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ περιορισμοῦ τῆς
annona ὅστις ἐπεβλήθη τοῖς Πολίταις διὰ τὴν στάσιν τοῦ 342.

τοῦ Διοκλητιανοῦ ἦσαν γνωστὰ τὰ διδάκτρα, ἅτινα ὄφει-
λον ἵνα πληρώνωσιν οἱ φοιτηταὶ μὴ ὑπερβαίνοντα ὅμως
τὰ τρισχίλια δηνάρια, ἐνίοτε μάλιστα καὶ πτωχοὺς μα-
θητὰς ὑπεστήριξε. (Βλ: κατωτέρω ἐν § 20). Ὁ Θεμιστι-
ος ἐξηγεῖτο τὰ συγγράμματα τοῦ Πυθαγόρα Πλάτωνος Ἀ-
ριστοτέλους, μὴ παραμελῶν ὅμως καὶ τοὺς Στωϊκοὺς καὶ
Ἐπικουρεῖους τιμηθεὶς δ' ἐκτάκτως καὶ ἐπανελημμένως ὑπὸ
τῶν αὐτοκρατόρων ἦσκει τοὺς μαθητὰς εἰς θέματα πλου-
σίαν παρέχοντα ὕλην πρὸς διαπραγματεύσιν καὶ συζήτη-
σιν, ἀπέδιδε καὶ μείζονα ἀξίαν καὶ δύναμιν εἰς τὴν διδα-
σκαλίαν τῆς Ἠθικῆς: διότι κατ' αὐτὸν ἡ Λογικὴ καὶ ἡ
Φυσικὴ εἶχον προπαιδευτικὴν ἀξίαν, διὰ τοῦτο δὲ αἱ ἐπι-
τοιούτων θεμάτων γενόμεναι ἐπεξεργασίαι ἐλέγοντο θε-
σεις (1) ὡς μέχρι πρὸ πεντηκονταετίας ἀκριβῶς ἐγένοντο
ἐν τῇ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ. Κατὰ τὸν Θεμιστιον, Σκοπὸς
τῆς φιλοσοφικῆς Διδασκαλίας, εἶναι ἡ ἀνατροφή τοῦ ἀν-
θρώπου, τοιαύτη δὲ τις πρέπει μεταδιδόμενη ἵνα καθι-
στῶ τὸν ἀνθρώπον ἠθικόν, καλόν, χρήσιμον ἐπίσης εἰς
τὸν πρακτικὸν βίον. «Ἀνατρέφω τοὺς ἐμοὺς μαθητὰς εἰς
τὴν κοσμιότητα τὴν αἰδημοσύνην, τὴν σωφροσύνην, δύ-
ναμαι δὲ ἵνα καυχῶμαι ὅτι τὰς ἀρετὰς ταύτας κατέχου-
σι. Βεβαίως εἰσέδυσάν που καὶ κακὰ στοιχεῖα μεταξὺ

(1) λέξις παρελήφθη ἐκ τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν Ρητορικὴν
καὶ ἐκ ταύτης ἐγενικεύθη. Ὁ ἕσας: «θέσεως τινος τεθείσης εἰς ταύ-
την (γυμνασίαν) γυμνάζοντες αὐτῶν τὸ πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεως, εὐρε-
τικὸν ἐπιτελοῦν κατασκευάζοντες καὶ ἀνασκευάζοντες δι' ἐνδόξων τὸ
κείμενον» παρὰ Σουῆδ: ἐκδ. Bakker.

αὐτῶν, ἀλλὰ τοὺς μαθητὰς τούτους οὐδέποτε ἐθεώρησα ἐμούς, ἐξήτησα δὲ μετ' ὀλίγον ἴν' ἀπομακρύνω.

§ 18. Τὸ ὑπάρχον τοῦτο ἀνώτερον Παιδευτήριον γνωστότατον ἐγένετο ἀπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, ὡς ΠΑΝΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ. Τὸ Παιδευτήριον τοῦτο εἶναι μὲν Πανεπιστήμιον ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὰς Σχολὰς πλήρες, ὡς τοιαῦτα ἔχομεν καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Πανεπιστήμιον δὲ, ὡς ἴδρυμα εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα ὄλου τοῦ πολιτειακοῦ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις οἰκοδομήματος καὶ πάσης εὐνομούμενης πολιτείας, τὸ ἴδρυμα ἐνφ' τελεῖται ἢ ἐπιστημονικῇ διαπαιδαγωγῆσις τῶν ἐπιεικῶν ὑψηλοτέρων ἀκροάσασθαι μαθημάτων. Ὁ φιλόμουσος Θεοδόσιος ἔχων λογίαν ἀδελφὴν πρεσβυτέραν τὴν Πουλχερίαν καὶ σύζυγον λογιωτέραν, τὴν ἐξ Ἀθηναίων ἐλθοῦσαν Ἀθηναΐδα Εὐδοκίαν, ἐνεδυνάμωσε, συνεπλήρωσε καὶ ἀνύψωσε τὸ ἴδρυμα τοῦτο εἰς Πανδιδακτήριον. Ἡ Ἀθηναῖς Εὐδοκία, θυγάτηρ τοῦ Λεοντίου, σοφιστοῦ μᾶλλον ἢ φιλοσόφου — εὐπρεπεστάτου ὅμως — ἀμ' ἀνυψωθείσα εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον(1) τὸν ἐν ΚΠ περιήλθεν ἰδοῦσα δ' ἐν τῇ χριστιανικῇ Πόλει καὶ ἀρχαῖα κλασσικὰ μνημεῖα τῆς κυρίως Ἑλλάδος διαιωνίζοντα ἐν αὐτῇ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα ἠθέλησεν ἵνα ὑποβαστάξῃ καὶ ὑποθρέψῃ τὴν πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐξ οἰκογενειακῆς κατηχήσεως στοργῆν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου

(1) Σωκράτ. VII, 21, ὅστις καὶ ἐγνώρισεν αὐτήν. Ὅρα καὶ Νικολάου ΙΑ', 353-355 ἔκδ. Βόννης καὶ Παπαρρηγοπούλου καὶ Λάμπρου Ἰσορίας, 429-432.

καὶ διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ διατηρήσῃ τὸ ἀθάνατον τοῦ ἑλληνισμοῦ πνεῦμα διὸ συνετέλεσεν ἴν' ἀνορθωθῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε μᾶλλον γνωστὸν τοῦτο ἴδρυμα, τὸ Πανδιδακτήριον.

- Εἰς 31 τὸ ὄλον συνεπληρώθησαν οἱ ἐν αὐτῷ ἔδραι.
- Τούτων 3 μὲν καθιερώθησαν εἰς τὴν Ρητορείαν τῶν Ῥωμαίων.
- 10 Εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ λατινικὴν γλώσσαν καὶ φιλολογίαν.
- 5 εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ρητορείαν καὶ
- 10 εἰς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν (καὶ Πίνδαρος ἐδιδάσκειτο)
- 2 εἰς τὴν Νομικὴν
- καὶ 1 εἰς τὴν Φιλοσοφίαν.

Ἐκ τῆς εἰδικωτέρας ταύτης ἀποριθμίσεως τῶν ἔδρῶν διὰ τοῦ οὐτοκρατορικοῦ ἐδίκτου ποριζόμεθα ἀσφαλῶς ὅτι εἰς τὸ Πανδιδακτήριον τοῦτο ἢ Πανεπιστήμιον ἐδόθη χροιά ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, ὅτι προσετέθη νομικὴ σχολὴ πρὸς ἀποφυγὴν ταξιδίων εἰς Ῥώμην καὶ Βηρυτὸν τῶν ἐπιεικῶν ἵνα διακούσῃσι μαθήματα χρησιμωτάτης νομολογίας· ὅτι ἡ φιλοσοφία περιορίσθη εἰς ἔδραν μίαν καὶ μόνον. Ἀφ' ἑτέρου δὲν πρέπει ἵνα παροραθῇ ἄλλη παρατήρησις, ἣν ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἔδρῶν τῆς λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς διακρίνει τις ἀμέσως ὅτι ἐδόθησαν πλείονες ἔδραι εἰς τὰ ἑλληνικὰ, διότι διὰ τῆς ἑλληνικῆς ὡς γλώσσης τῆς χώρας καὶ τῆς θρησκείας παρεσκευάσθη ἢ βαθμιαία καὶ τελεία ἐξελληνίσις τῆς διοικήσεως, ἣν ἐνεκαίνισεν ὁ Ἰουστινιανὸς. Δὲν πρέπει ἴν' ἀποκρύψωμεν ὅτι ὁ ἐν ΚΠ βίος ἦτο ἀκόμη κατὰ τὴν Δ' ἑκατον-

ταειτηρίδα ρωμαϊκός, γλώσσα τῆς πολιτείας καὶ τῆς αὐ-
λῆς καὶ τῆς ἀνωτέρας κυβερνητικῆς κοινωνίας ἢ λατινι-
κῆ, ἦν καὶ αὐτὴ ἢ Ἀθηναῖς ἐξ Ἀθηνῶν ἐπι ἐγνώριζεν,
ὡς βεβαίως ὁ Γρηγορόβιος(1) διότι ἦτο γλώσσα παγκό-
σμιος καὶ ὑποχρεωτικὴ εἰς σχολὰς τῶν πόλεων τῆς ἐκτε-
ταμένης αὐτοκρατορίας.

II.

19. Σχολὴ Ἱατρικῆς, Πρόγραμμα. Περὶ Ἱατρι-
κῆς, τῆς θέας ταύτης τοῦ Ἱπποκράτους τέχνης, ἐν τῷ Παν-
διδασκῆσι μνεία δὲν γίνεται. Σχολὴ ἀξιολογώτατη Ἱα-
τρικῆς ὑπῆρχεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οἱ δ' ἐξ αὐτῆς ἀπόφοι-
τοι ἰδίᾳ ἀπέλαυον ὑπολήψεως καὶ τιμῆς, ὡς οἱ ἐν Ἀ-
θήναις μαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι. Οἱ ἱατροὶ οὐ μόνον
ἠσκούντο ἀλλὰ καὶ ἐσπούδαζον ἐν τοῖς νοσοκομείοις καὶ
θεραπευτηρίοις καὶ τοῖς φιλανθρωπικοῖς καταστήμασι,
ἀτινα ξενῶνες συνήθως ὀνομάζοντο, καὶ ἐδίδασκον ἐν
αὐτοῖς (ἰατροσόφια) νοσηλεύοντες, βάσιν ἔχοντες τὰ τοῦ
Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ συγγραφῆς καὶ ὄλας
τὰς παρατηρήσεις τὰς ὁποίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ πάν-
των, τῇ ἐμπορικῶτάτῃ ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῆς πόλεως ἐν
τῇ θεραπείᾳ καὶ ἐν τῇ γνώσει τῆς χρήσεως πολλῶν φυ-
σικῶν προϊόντων συνέλεξαν. Ἐντεῦθεν καὶ εἰδικότητες

(1) Gregorovius, Athenais, gesch. einer byzant. Kaiserin.
Λειψία 1892.

ἐσχηματίσθησαν. Οἱ δημοσιεύοντές τε (δημαρχιακοὶ) ἱατροὶ καὶ
μὴ ἴσταντο πάντοτε ἐν ὑψηλοτέρῃ μορῇ ἢ οἱ καλλιτέ-
χνη καὶ οἱ διδάσκαλοι ὡς ἐκ τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ ἱερᾶς
αὐτῶν τέχνης. Οἱ ἀρχῆατροι, καὶ ἰδιαιτέρας θέσεως ἐν
ταῖς δοχαῖς τοῦ παλατίου ἤξιοῦντο κατὰ τὸν Ἰουστινι-
αῖον κώδικα (XII, 13). Συνίστημι ταῖς φίλοις ἱατροῖς τὴν
ἀνάγνωσιν δεκάδος ἀρθρῶν τοῦ ἀρχαιοτάτου τῆς ἀν-
θρωπότητος κώδικος τοῦ βαβυλωνίου βασιλέως, τοῦ
Χαμμουραβῆ (3000 π. Χ.) εἰς τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν ἐξά-
σκησιν τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος ἀφορώντων καὶ τὴν
ἀνάγνωσιν προγράμματος διδασκαλίας ἱατρικῆς καὶ τῶν
κλάδων αὐτῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὅπερ ἔκαιτο ἐν τῇ
περιοχῇ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀπαραλάκτως
ὅπως σήμερον περὶ τὸ μουσουλμανικὸν τοῦτο τέμενος
κεῖνται οἱ μεδρεσέδες καὶ τὰ λοιπὰ εὐεργετικὰ ἱδρύματα.
Τὸ Πανεπιστήμιον τοῦτο ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ἤκ-
μαζεν ἐπὶ τῶν τελευταίων Κομνηνῶν καὶ Ἀγγέλων καὶ
ὅτι εἶχε καὶ ἱατρικὴν Σχολὴν ἐν αὐτῷ μὲ εὐρὴ πρό-
γραμμα. Τοῦτο ἀνεκάλυψα ἀναγνώσκων ἢ εἰλικρινέστε-
ρον εἰπεῖν ἀπλούστατα ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον ὡραῖ-
ας Ἐκφράσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου σεμνώματος τῆς ἐθνι-
κῆς ἡμῶν Ἱστορίας, ὅπερ ὡς γνωστὸν, καὶ ἀναισαυτή-
ριον βασιλέων καὶ πατριαρχῶν ἐγένετο καὶ πρῶτον μετὰ
τὴν Ἀλωσιν πατριαρχεῖον. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀνήκει

(1) Ἄρθρ. 215-225 καὶ περὶ κτηνιάτρων τὸ 224 κατὰ μτφρ.
F. Schell γαλλιστὶ ἢ Winkler γερμανιστὶ.

εἰς Νικόλαον τὸν Μεσαρίτην τὸν Κηπόλιτην ὅστις κατὰ ὑπερμεσοῦντα τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἀκμάσας ἐγένετο σκευοφύλαξ τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ θείων ναῶν πρὸ τῆς Λατινοκρατίας, ἔμεινεν μετὰ τὴν Ἄλωσιν ἐν Κηπόλει οἶονεὶ πρόεδρος καὶ προστάτης τῶν ἐλλήνων κατοίκων ἀλλ' ἔμα τῇ ἐν Νικαίᾳ ὀριστικῇ ἐγκαταστάσει τοῦ θρόνου (1206) μεταβάς ὑπηρέτησε Θεοδώρῳ τῷ Λασκάρει καὶ προήχθη εἰς τὴν μητροπόλιν Ἐφέσου. Τὸ ἔργον αὐτοῦ μεγάλως συμβάλλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Καλλιτεχνίας καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἐν τῷ ναῷ εἰκονογραφίας καὶ ἀγιογραφίας ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ φίλου κ. *Heisenberg* ἀνευρεθὲν ἐν τῇ Βιβλ.(1) τοῦ Μεδιολάνου μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων διασαφήσεων καὶ εἰκόνων τῷ 1908. Ὁ Μεσαρίτης ἀκριβῶς δίδει ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ εὖρητο τὸ προκαταρκτικὸν σχολεῖον καὶ τὸ Πανεπιστήμιον λέγει περὶ τοῦ ναοῦ ΤΟΥΤΟ... ἐστὶν ἀληθῶς, Ὁ μέγαν ὄντα τὸν νεῶν ἀπεργάζεται(2) «τί δὲ τὸ ἐνοικουροῦν ἐν τούτῳ χρῆμα τῶν λόγων, τὸ συγγενὲς ἐαυτῷ—μυελὸν(3) ἂν τις εἴποι τοῦτο νοδὸς εἶτ' οὖν τροφήν— ὅσον τε περὶ τὴν ἱερὰν ψαλτωδίαν καὶ ὅσον περὶ ἀριθμῶν ἐκτάσεις καὶ προκοπὴν τὴν ἐπ' ἀπειρον, ὑφαιρέσεις τε καὶ κατατομὰς(4) καὶ ὅσον πρὸς τὸ ἡμέτερον τοῦτο ἐπάγγελμα(5) (σ. 17-18 § 7).

(1) *Apostelkirchlio* 1908 εἰς 4ον.

(2) Πρβλ. Ὁμ. Ὀδ. Β. 290

(3) Ἔννοσ τὰς 4 πράξεις τῆς Ἀριθμητικῆς

(4) τὴν φιλολογίαν, τὴν ρητορικὴν κυρίως.

(5) Ὅρα καὶ κατωτέρω περὶ ἱατρικῆς σημειώματα.

Ἴδου ὅλον τὸ οἰκεῖον μέρος.

§ 42. Ὁμιλος περὶ τὸν τοῦ νεῶ ταῦτα προαύλια ἐκ παίδων, ἐκ νέων, ἐξ ἀνδρῶν, ἐκ γερόντων, ἐξ ἡλικίας πάσης συγκεκροτημένος ἤθροιστοι καὶ γένους παντός, τῶν μὲν περὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τόνους καὶ κανόνας βραχέων τε καὶ μακρῶν καὶ ὀνομάτων καὶ ρημάτων πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων τὴν ἐπερώτησιν, τῶν δὲ περὶ σχημάτων λόγου καὶ ιδέας παντοδαπῆς ἐνθυμημάτων τε καὶ ἐπενθυμημάτων, σαφηνείας τε καὶ δεινότητος, τῶν δὲ διαλεκτικόν τι προτιθεμένων πρόβλημά τε καὶ ζήτημα, προτάσεις τε προτεινόντων πλείστην ἐγγαστριζομένης τὴν διπλόην ἐντὸς καὶ πρὸς τὴν ἀπάντησιν τῶν προτάσεων ἀναγκαστικῶς ἀλλ' οὐχ ἐκουσίως ἀπαιτούτων καταθέσθαι καὶ τὸ συμπέρασμα, καὶ τὸν μὲν φυσικὸν συλλογιζομένων ὡς ἀφιλόσοφον, τὸν δὲ συλλογιστικὸν διασυρόντων ὡς ἀφυσικῶς. Ἰατρῶν παῖδες τὴν πληθὸν(1) ταύτην περικυκλοῦσιν, οὐχ ὡς ἀσθενοῦσαν ἐπισκεψόμενοι ἢ καὶ συνθρυβεῖσαν ὑπὸ τῆς τῶν ὀστρακίων ἐπ' αὐτὴν σκευῶν καταθρύψεως καταδύσονται ἢ καὶ μάλαγμα ἐπιθήσονται—ἄταγε· οὐ γὰρ τῆς λίθου ταῦτα θεραπεύματα φύσεως εἰ καὶ πάθοι τι— ἄλλως κατὰ σχολὴν ἐν αὐτῇ στρουθοὶ τινὲς οἷα λογικοὶ κελυδησόντες περὶ χυμῶν κρᾶσεως καὶ πρωτοπηθούτων μορίων, καὶ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν καὶ διαλειπόντων καὶ ἐπιλειπόντων, τῶν μὲν λορδοει-

(1) πλυνός, ὁ, δεξιαμενῆ, ἀγγεῖον μέγα διὰ πλύσιμον. Ἡ καρ' Ὁμήρῳ Ναυσικά ἐπὶ τοὺς πλυνούς ἔειπε.

δῶς(2) κινουμένων ἢ καὶ μυρμηκοειδῶς, εὐσθενῶς τε καὶ ἀσθενῶς ἢ καὶ συμπιπτόντων τοῦ κατὰ φύσιν συνεχέστερον σφυγμῶν, προσβάλλοντος τε νοσήματος ἀκμᾶζόντος τε καὶ παρακμᾶζόντος· εἴτε τὸ διὰ τρίτης ἐπιγιγνόμενον ῥίγος τις βούλοιτο εἶτ' αὐτὸ διὰ τεσσάρων εἰπεῖν, νοσησίων τε μυελῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς τῶν ὀστέων παχυτέροις καὶ μελίσσιν ἐνθαλαμειομένων ἀεὶ, καὶ λοιπῶν περι τοιούτων ἀλλήλοις τὰς πεύσεις προσάξοντες, περὶ καρδίας καὶ ἐγκεφάλου ἥπατος σπληνός τε καὶ πνεύμονος, ὁποῖον τούτων ἀρχὴ πάσης τῆς τοῦ ζώου συστάσεως, ὁποῖον μετὰ τὸ πρῶτον λιμβάνει τὴν σύστασιν καὶ καθέξῃς ἄχρις ἂν τελευτήσῃ ἐπὶ τὸ ὕστατον· εἰ ἐκ τοῦ ἄρρενος ἐπὶ τὸ θῆλυ καταβαλλόμενον ἀδιάφθορον συντετήρηται μέχρι τῆς τοῦ παντός διαπλάσεως, ἢ εἰ μετὰ τὸ τὰς ἀρχὰς δοῦναι ἅς ἐν ἑαυτῷ φέρει τῆς τοῦ ζώου συμπήξεως τὴν εἰδοποιὸν ἐκείνην δύναμιν παραπόλλυσι καὶ ὥσπερ εἰς τὴν ζύμην μικρὰ συμφορηθεῖσα τοῖς τοῦ ἀλεύρου φυράμασι τῷ λοιπῷ κακείνῳ συνεξομοιοῦται τοῦ σώ-

(2) *O Heisenberg λέγει: finde ich nichtüberflüssig und sehe ich nicht klar was damit bezeichneten koonte. Ἐγὼ ἀπήνησα παρὰ **Παχυμ:** 768 «ἀλλοῖς λορδοῦμενος» λόρδοσμα καμπουρωτὸν πρὸς τὰ ἔνδον ποιῶ ἑμαυτὸν παρὰ Γαληνῶ: «ὀπίσω μὲν ἀποχωρούτων κύφωσις, εἰς τὰ πρόσω λόντων λόρδωσις ἐπὶ τὸ πλάγιον ἐκτραπομένων σκολιῶσις. Πολλάκις δὲ (ἢ Θεοδώρα) σὺν τοῖς μέμοις ἐν μέσῳ εἰσπῆκει ἐπὶ τῆς σκηνῆς **λορδοῦμένη** τε καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκεντῶσα (σ. 60 σπαρ. Λυβίας III, 1. Procop. ἀνέκδοτα) πρὸς καὶ Σουίδαν.

ματος καὶ μέρος καὶ ἡ ἀρχὴ ἀποκαθίσταται τοῦ παντός, ἢ εἰτὸ μὲν εἰς τοῦ ἄρρενος πρὸς τὴν τῶν ὀστέων καὶ τῶν νεύρων σύμπηξιν καὶ διάτασιν ἐπιτηδειότατον ὄν πρὸς τὰῦτα καὶ μερίζεται τε καὶ διαλύεται, τὸ δ' ἐκ τοῦ θήλεος ὄσα καὶ αἱματηρὸν πρὸς τὴν τῶν ἀπαλωτέρων καὶ σαρκωδεστέρων διάπλασιν, ὅτι καὶ μηδὲν ἕτερον σὰρξ ἢ αἷμα πέφυκε πεπηγός· εἰ κατ' ἐκπομπὴν ὀρῶμεν ἢ εἰσπομπὴν καὶ εἰ πᾶσι τοῖς αἰσθητηρίοις ἢ τῆς αἰσθήσεως δύναμις ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου χαρίζεται, ἢ εἰ τοῖς μὲν ἀρχῇ τῆς δυνάμεως πέφυκεν ὁ ἐγκέφαλος διὰ μέσου τούτων τῶν αἰσθητῶν ἐπεαλμβανόμενος, τοῖς δ' αὖτὴν ἢ καρδία, ὡς τὴν μὲν ὀρατικὴν καὶ ἀκουστικὴν ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον ἀναφέρειν τὰς πρώτας τῶν αἰσθητῶν ἐπαφὰς καὶ τούτου τὴν ἐκείνην διάκρισιν ἐπιτρέπεσθαι, ἀφῆν δὲ καὶ γνώσιν καὶ ὀσφρησιν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀνάγειν τὰ ταύταις ἀπαξ προσομιλήσαντα, κακείνης πρότερον διακρινάσης ἔπειτα καὶ ταύτας πρὸς τὰς μεταλήψεις ταύτη συνδιατίθεσθαι. Ἐνθεν τοὺς περὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας ἐνησχολουμένους κατ' ἰδίους ἀλλήλους συνθανομένους, πῶς ἢ μόνος ἀρχὴ παντός ἀριθμοῦ καὶ οὐκ ἀριθμός, καὶ ὅπως ὁ μὲν περιττός καλεῖται τῶν ἀριθμῶν, ὁ δὲ ἄρτιος ὁ δ' ἐπαμφοτερίζει κἂν τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς πράγμασι ἢ ἀποκαλούμενος περισσάρτιος, ὁ δὲ παρθένος αὐτῆς ὀνόμασι. Καὶ ὁ μὲν τὰ τοῦ θήλεος ἔχει λόγον, ὁ ἄρτιος δηλαδὴ, τῷ περιττῷ συζευγνυμένος, ὁ δ' αὖτὸν τοῦ ἄρρενος, τῷ ἄρτιῳ συνδυαζόμενος, ὁ δ' ἐξ ἀμφοτέρων καλούμενος περιρροσάρτιος τὴν τοῦ ζωογόνου προσωνυμίαν πεπλοῦτήκε διὰ τὸ μὴ τὰς κατὰ γαστρός ἐχούσας κινδυνεύειν εἰ τύχοι ταύτας, ἐκτραμά τι παθεῖν ἐν μηνὶ τῷ

τοῦ περισαρτίου ἐπικεκλημένῳ ὀνόματι, ὅποιος ἄρα ἐστὶν ὁ πέμπτος τε καὶ ὁ ἕβδομος καὶ ὁ ἑνατος. Κάκειθεν τοὺς περὶ τὰς γεωμετρικὰς γραμμὰς καὶ ἐπιφανείας καὶ τὰ τριχῆ διαστατὰ σώματα καὶ τὰ τῶν σχημάτων ἐπίπεδά τε καὶ στερεὰ τρίγωνά τε φημί καὶ τετράγωνα, ἑξάεδρα καὶ ὀκτάεδρα, δωδεκάεδρα καὶ εἰκοσάεδρα, καὶ τὰ πυραμοειδῆ τῶν σχημάτων καὶ ἡμικυκλίων καὶ κύκλων περιγραφὰς κυκλικὰς καὶ περὶ τοῦ τῆς ἐν νέφεσιν ἄλωνος(1) σχήματος· ἄγγυς ποῦ τούτων τοὺς περὶ φθόγγους καὶ ἀρμονίας, ὅτι ἡ τοῦ μαθήματος ἐπιστήμη ἐξ ἀριθμητικῆς μὲν εἴληψε τὰς τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως ταύτας ἐφ' ἑαυτὴν ἐκομίσασατο, ἀλλὰ μεσίτην μὲν ταύτη τῶν ἀριθμητικῶν ἀρχῶν γεωμετρία καὶ μεταδότρια, αὕτη δὲ πάλιν οἶμαι τῇ τῶν ἐπιστημῶν ὑπερτάτῃ, μαθηματικῇ καλουμένῃ, τοῦ χρήματος εὐφυεστάτη προσαγωγός. Κατακούσειας οὖν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους διαπορούντων, ἀσυνήθη τινὰ τοῖς πολλοῖς καὶ ἀκατακρόατα, νήτας ἀντὶ χορδῶν ὑπάτας τε καὶ παρυπάτας, μέσας καὶ παραμέσας προσφθεγγομένων ἀλλήλους, καὶ πῶς ὁ μὲν διὰ τεσσάρων παρ' αὐτοῖς ἐπονομαζόμενος συμφώνως τοῖς ἀριθμητικοῖς ἐπίτριτος ὀνομάζεται, ὁ

(1) Ὅρα ἐν Ἀριστοτ.: Κόσμ. 4 ἄλλως ἐστὶν ἔμφασις λαμπαρότητος ἀστρου περιλαγοῦ. Ὁ ἐκδότης σημειεῖ ἐν ὑποσημ. 3 σ. 28 «also scheint die byzantinische γραμματικὴ zwischen ἄλων und ἄλλως nicht mehr unterschieden zu haben» φαίνεται ὅτι ὁ βυζαντινὸς ἑλληνισμὸς εὐδειμῶν πλέον διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο λέξεων ποιεῖται ἄλων καὶ ἄλλως. Ὅρα εἰς Δεξ.

δὲ διὰ πέντε καλούμενος ἡμιόλιός τις εἶναι τούτοις δοκεῖ, τῷ τῶν ἀριθμητικῶν διὰ πέντε ἀπεναντίας ἰστάμενος· ἵνα τί τε ἡ ὀγδόη διὰ πᾶσῶν ἐπικέκληται καὶ πῶς ὁ τῶν ἤχων πρῶτος ἐν αὐτῇ κυριώτατος ἐφευρίσκειται, καὶ ὅπως ἡ πεντεκαιδεκάτη τούτοις χορδῆ δις διὰ πᾶσῶν ἐπανόμεσται καὶ πεντεκαιδεκάχορδον ἐν ἑξκαιδεκαχορδῷ τὸ σύμπαν ὄργανον ὀνομάζεται.

Θ'.

Ἐκλογὴ καθηγητῶν. Προσόντα διδασκαλία δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ.

20.— Ἐπειδὴ δὲ ὁ χῶρος τοῦ Καπιτωλίου δὲν ἐπῆρκει, κατὰ τὸ Ἐδικτον τοῦ Θεοδοσίου ἐμελλεν ἡ πρὸς Β. στοὰ τῆς συνεχομένης Ἀγορᾶς μετατραπῆ εἰς αἰθούσας ἀκροάσεων πρὸς ἀνετον καὶ ἀδιατάρακτον διδασκαλιαν τοσούτων τάξεων,(1)

Ἐνταῦθα δὲ δὲν πρέπει ἵν' ἀποσιωπήσω ὅτι καὶ διὰ καταλλήλων ἐδικτων ἐκανονίσθησαν τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν καθηγητῶν, τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, τὰ τῶν καθηκόντων ἀλλὰ καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, διότι μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος ἐκράτει ὅπωςδὴποτε ἀβεβαιότης καὶ ἀνθερσία ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν καθηγητῶν, ἡ θέσις αὐτῶν δὲν ἦτο ἀσφαλῆς καὶ δὲν ἀμοίβετο ὡς ἔδει ὑπὸ τῶν πόλεων ἢ τοῦ κράτους.

(1) Codex Theodos. XIV, 9, 3. ἐκδ. Hanel, 1842

Πρὸς ἐκλογὴν ἀπαιτεῖτο ἐξέτασις ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Πόλεως, μὴ περιοριζομένη μόνον εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπιστημονικῶν προσόντων τῶν υποψηφίων ἀλλὰ καὶ τῶν ἠθικῶν, εἰς τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο οὐχὶ ἀδίκως ἐπέμεινεν ὁ νομοθέτης διὰ τῶν οικειῶν ἄρθρων. Παρατηρήσεως δ' ἄξιον, πολλῆς μάλιστα, εἶναι ὅτι ἐν τῷ ἀρχαιότερῳ Κανονισμῷ τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς ἰδίων ἄρθρον (2 τοῦ Δ' κεφαλαίου) περὶ ἐκλογῆς καθηγητοῦ καὶ περὶ προσόντων αὐτῶν περιεῖχε καὶ τὴν φράσιν «ἐκτὸς τῆς ἀγαθῆς περὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ ὑπολήψεως...» φράσις, ἣτι ἐν τῷ νεωτέρῳ ἀπηλείφθη. Ὁ μετὰ δοκιμασίαν ἐπιτυχῶν κατελάμβανε τὴν οικεῖαν αὐτῷ ἔδραν μόνον ἐὰν ὁ διορισμὸς αὐτοῦ ὑποβαλλόμενος διὰ καταλλήλου προτάσεως ἐτύγγανε τῆς αυτοκρατορικῆς κυρώσεως καὶ ἐὰν ἐξηγγέλλετο δημοσίᾳ (ἐπίσημοσήμερίς νῦν. Ὁ μὴ ἐπιθυμῶν ἵνα ὑποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν περιβαλλόμενος δὲ τὴν τοῦ καθηγητοῦ, τοῦ φιλοσόφου περιβολὴν, ἀνευ τοῦ κεκτημένου πρὸς τοῦτο δικαιώματος ἀπεπέμπετο ἐκεῖσε ὄθν ἦλθεν, εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἄφ' ἑτέρου πάλιν οἱ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ διωρισμένοι δὲν ἐδικαιοῦντο ἵνα δέχωνται δικωτικὰς παραδόσεις κατ' οἶκον· ἐὰν τιαύτην τινὰ παράδοσιν ἀνελάμβανον, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐφανερῶς, ἐστέροῦντο τῶν τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν προνομίων. διότι δὲν πρέπει ἵνα λησμονήσωμεν ὅτι ἐκτὸς ἄλλων προνομίων, οἱ καθηγηταὶ οὗτοι μετὰ εἰκοσαετῆ διδασκαλίαν, τακτικὴν, εὐδόκιμον καὶ μετὰ νέαν ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ἐξακριβῶσιν τῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πεπραγμένων αὐτοῖς, ἐλάμβανον τιμῆς ἕνεκα τὸν τίτλον κόμιστος, ἣτοι ἐτάσσοντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐγγένων (*de, non, vni*), οἱ δὲ κατ' ἡμῖν.....

Οἱ διδάσκαλοι, οἱ καθηγηταὶ δηλονοῦν ἀπελάμβανον παρὰ τῶν αυτοκρατόρων καὶ ἑτέρων τινων εὐκολιῶν ἀτελειῶν καὶ εὐργετημάτων· ἦσαν π. χ. ἀπηλλαγμένοι ἐνίων πρὸς τὸ δημόσιον ὑποχρεώσεων καὶ φόρων· οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος διὰ νόμου ἐκήρυξε τοὺς καθηγητὰς «ἀπηλλαγμένους πασῶν τῶν λειτουργειῶν καὶ τῶν δημοσίων ὑποχρεώσεων» ὁ ἔταξεν ἵνα πληρῶνονται τακτικώτερον, ὁ Γρατιανὸς μάλιστα χάριν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ (Αὔσωνίου κλ.) διακήρυξεν, ὅτι δὲν ἀνέχεται πλέον ἵνα ἀφίηται ὁ μισθὸς τῶν καθηγητῶν εἰς τὴν ἰδιοτροσίαν τῶν πόλεων, τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διέταξεν ἵνα ἀναλόγως ἐκάστη μισθοδοτῆ τοὺς γραμματικούς καὶ τοὺς ρήτορας, δῆλα δὲ διέταξεν ἵν' ἀναγραφῇ εἰς τὸν προϋπολογισμόν αὐτῶν τὸν δημοτικὸν καὶ ἡ διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν καθηγητῶν δαπάνη. Αἱ κατ' αὐτῶν προσβολαὶ ἐτιμωροῦντο διὰ βαρυτέρων, δι' αὐστηροτέρων ποινῶν ἢ ὅμοιαι κατ' ἄλλων ἄλλης τάξεως πολιτῶν. Ἐὰν τις π. χ. ἐξῦβριζέ τινα τῶν διδασκάλων, ἦτο δὲ ὁ ἐξυβριζὼν ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐλευθέρων, ἐπλήρωνε τῷ δημοσίῳ ταμείῳ (τῷ φίσκῳ) ἑκατὸν χιλιάδας νομισμάτων, ἐὰν δὲ δοῦλος ἐδέετο ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ ὕβρισθέντος ἢ ἐπλήρωνε διὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ 90000 νομισμάτων, μέχρι δὲ τῆς ὀλοσχεροῦς ἐξοπλήσεως τοῦ ποσοῦ τούτου ὤφειλεν ἵνα δουλεύσῃ. Σήμερον δέ..

21. Πρὸς τούτοις ἐκανονίσθησαν καὶ τὰ τῆς ἰδιωτικῆς διδασκαλίας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ζημιῶται ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φιλίησις. Απηγορεύθη τοῖς ἰδιωτικοῖς διδασκάλοις ἡ δημοσία διδασκαλία ἐπὶ ποινῇ ἐξώ-

σεως και ἀτιμίας, ἐπιτραπέισης εἰς αὐτοὺς μόνον τῆς ἰδιωτικῆς. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ κατ' ἰδίαν διδασκαλία ἤτο λαν διαδεδομένη, ὡς ἐξηγεῖται κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας καὶ ἐκ τοῦ ἔσμου τῶν πεπαιδευμένων, οἵτινες ἀναφαίνονται πάντοτε, μεθ' ὅσα καὶ ἂν χρονογράφοι τινὲς ὁμιλοῦσι κατὰ περιόδους ὅτι ἠμελήθησαν ἢ παρεωράθησαν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι. Οἱ ἐπὶ χρήμασιν, ἐπὶ διδάκτορις δηλαδὴ διδάσκοντες ἠμιλλῶντο ἐν τῷ κλάδῳ τῆς ἐπιστήμης, ὃν ἐδίδασκον, πολλάκις ὁμοῦ καὶ διεφέροντο καὶ διεπληκτιζόντο πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὰ ἀνθρώπινα. Σχολαὶ ἐχρησιμοποιοῦντο αὐτοὶ οἱ οἴκοι τῶν διδασκάλων, οὐχ ἦντο κατ' ἀρχαιότερον σύστημα ὑπῆρχον καὶ διδάσκαλοι ἰδίως οἱ τῆς ρητορικῆς οἵτινες καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν ἰδίῳ τόποις —στοαῖς— τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἐρχομένους, ἐδίδασκον. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι αἱ σχολαὶ αὐταὶ ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ διδάσκοντος, οἱ δὲ μαθηταὶ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον καὶ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ διδασκάλου τούτου καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ μαθηταὶ καὶ ὁπαδοὶ ἐκηρύσσοντο καὶ ἐκαυχῶντο εἶναι. Ἐξ ἄλλου πάλιν δὲν πρέπει ἵνα λησμονηθῇ ὅτι ἐν Βυζαντίῳ ἐκράτει ἡ συνήθεια, ἣν καὶ μέχρι σήμερον τηροῦμεν, ὅπως αἱ εὐχουσαὶ οἰκογένειαὶ καὶ ἐν γένει αἱ ἐπὶ ἀριστοκρατία ἢ πλοῦτι διακρινόμεναι οἰκογένειαὶ ἀνατρέφωσι καὶ ἐκπαιδεύωσι τὰ τέκνα αὐτῶν δι' ἰδίῳ διδασκάλων κατ' οἶκον. Πρὸς τοῖς τέκνοις τῶν οἰκογενειῶν τούτων ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ σχολῇ ἐνίοτε παρεκάθηντο καὶ τὰ τέκνα τοῦ μισθωθέντος διδασκάλου, ἢ τὰ τῶν γειτόνων, φίλοι καὶ ὁμήλικοι τῶν τέκνων τοῦ οἰκοδεσπότη παιδές, οἱ ἐν παιδείᾳ καὶ ἐν ἀναστροφῇ συντροφοὶ καὶ ἐξεπαιδεύοντο ὁμοίως, ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῶν βασιλοπαίδων, ἢ ἐκαλοῦντο ἵνα ἀπολαύσωσι καὶ τὰ τέκνα τῶν ὀφφικιάλων τοῦ παλατίου.

(Ἔπεται συνέχεια)

B. A. M.

Η
 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΗ
 ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

ΕΝ ΧΑΛΚΗ

(Συνέχεια ἐκ σελίδος 405)

Ὁ Καισαρέας Μητροφάνης ἐπὶ δεκατέσσαρα ἐν ἄλλῳ ἔτη διατελέσας τὸ δεύτερον ἡγούμενος τῆς μονῆς ἡμῶν, ἀπεπεράτωσε τὸ κτίριον αὐτῆς συνήκισεν ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς εἴκοσι μοναχοὺς, ἐκόσμησε τὸν ναὸν αὐτῆς καὶ δι' ἄλλων ἀναθημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ εἰκόνων ὡραίων καὶ ἀρχαιοπραπῶν, αἱ ὁποῖαι καὶ μέχρι σήμερον στολιζοῦσιν αὐτὸν, ἐλκύουσαι τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐλάβειαν τῶν πιστῶν. Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει εἰς τὴν «Κωνσταντινουπόλιν» του, ὅτι ὁ Μητροφάνης, κτίσας τὸν ναὸν, ἐκόσμησεν αὐτὸν διὰ εἰκόνων, αἵτινες φέρουσι τὸ ὄνομα Ἰωσήφ πατριάρχου τοῦ Α' πάντως, λέγει, πατριαρχεῖοντος τὸ πρῶτον περὶ τὸ 1262 καὶ τὸ δεύτερον περὶ τὸ 1278· ἀλλ' ἐν τούτῳ σφάλεται ὁ σοφὸς συγγραφεὺς· καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Μητροφάνης ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μονὴν τὰς εἰκόνας ταύτας, ἀλλ' αὐταὶ δὲν φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ, ἀλλ' Ἰωάσαφ Β' τοῦ μεγαλοπρεποῦς

(1555—1565), προκατόχου τοῦ Μητροφάνους, ὡς κάλλιστα ἀνέγγων ὀπισθεν μιᾶς τῶν εἰκόνων τούτων, τῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου, φυλασσομένης σήμερον ἐν τῷ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ μικρῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἁγίου Γερμανοῦ.

Ἄλλ' ὁ Μητροφάνης, λίαν σοβαρὸς καὶ πνεύματος λίαν καλλιεργημένου, δὲν ἠρκέσθη εἰς ταῦτα μόνον ἐπράξε καὶ κατ' ἀνώτερον, τοῦ ὅτι ὄλεθ' ἡ μέγιστα τιμὴ καὶ περιποιεῖ ἀφίθιτον δόξαν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ. ὠνευροπόλησε δηλονότι τὰ προικίσθη τὴν μονὴν του καὶ διὰ βιβλιοθήκης μεγάλης καὶ σοβαρᾶς, καὶ, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸ ἐπέτυχε πληρέστατα. Ὁ Μητροφάνης, ἐν τούτοις, δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ὀλόκληρος ἡ ζωὴ ἠδύνατο τὰ διαρρέυσθαι ἐντὸς τῶν τειχῶν μονῆς, ἐν μέσῳ τῶν μοναχῶν καὶ χειρουργῶν του· ἡ προσωπικὴ του ἀξία, ἡ μεγάλη παιδεία του ἀπ' ἐνὸς καὶ τὰ ἰσχυρὰ μέσα ἀπ' ἑτέρου, τὰ ὁποῖα διέθετε διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ παντοδυνάμου ἐν τοῖς τότε χρόνοις Μιχαὴλ τοῦ Καντακουζηνοῦ, συνετέλεσαν, ὥστε μετὰ τὴν καθάρσιν τοῦ πατριάρχου Ἰωάσαφ, αὐτὸς τὰ ἀνυψωθῆναι ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1565 καὶ τὰ κοσμήσθαι αὐτὸν ἐπὶ ὀλόκληρον ἑπταετίαν μέχρι τῆς 4 Μαΐου 1572.

Ἐλλείπει αὐθεντικῶν πληροφοριῶν, ἀδυνατοῦμεν ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ τὰ καθορίσωμεν τὴν δρασίν τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους τοῦ Γ'· ἀτυχῶς, ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων, τῶν πατριαρχικῶν κωδίκων καὶ τῶν πλείστον ἐπισήμων μαρτυριῶν ἀπολεσθέντων ἢ παρανόλημα τοῦ πυρὸς γενομένων, ὡς λέγει ὁ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπισταμύτως μελετήσας τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ

Γένους, ὁ ἀκαταπόνητος μεσαιωνοδίφης κ. Μ. Γεδεών, ἀλλὰ καὶ σκοτία ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν σελίδων τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ οὐκ ὀλίγη ἀοριστία καὶ ἀσάφεια ἐπικρατεῖ ἐν αὐτῇ. διὰ τοῦτο λίαν ἀτελῶς γινώσκομεν οὐχὶ μόνον δευτερεύοντα καὶ μικροτέρας σημασίας συμβάντα, ἀλλὰ καὶ γεγονότα ἐπίσημα, οὐσιαστικῶς ἐπιδράσαντα ἐπὶ τῆς τύχης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν.

Καὶ κατ' ἀνάγκην ὡς βάσιν τῶν κρίσεων ἡμῶν, περὶ τῶν προσώπων ἢ πραγμάτων τῶν χρόνων ἐκείνων, ἔλλείπει πιστῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων, ἔχομεν χρονογραφίας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐμπαθεῖς καὶ ἀκρίτους· ἐντεῦθεν μεγίστη ἐγένετο καὶ ἡ παραμόρφωσις τῆς ἀληθείας· εἴτε ἐν τῇ βιογραφίᾳ, εἴτε καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν πράξεων προσώπων, αἵτινα ἢ διὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀξίωμα τῶν ἢ διὰ τὴν ὑπέροχον κοινωνικὴν θέσιν τῶν μεγάλως ἔδρασαν τότε· δὲν πρόπει ν' ἀπορῶμεν, ὅτι ἄνδρες ἀξιοὶ πάσης τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, μετὰ ἐθελουσίας ἐργασθέντες καὶ χάριν τοῦ κοινῶν συμφέροντος πονοῦντες καὶ ποιοῦντες, ἢ ὅλως ἀγνοοῦνται ἢ ἕνεκεν ἀγνωμόνων καὶ ἐμπαθῶν κριτῶν, μετὰ τῶν χειροτέρων κηλίδων χρωματίζονται καὶ λύκοι βαρύτεροι καὶ ἄφρων ἐπιβουλότεροι λογιζονται, καὶ ὡς ἐπίβουλοι τοῦ Γένους καὶ ἀλάστορες μέχρι σήμερον χαρακτηρίζονται. Ἐνῶ, τούναντίον, ἄλλοι, ἂν καὶ τὰ κοινὰ πράγματα καὶ τὸ σκᾶφος τῆς Ἐκκλησίας κατὰ σκοπέλων καὶ ὑφάλων ὠδήγησαν καὶ εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου περιήγαγον, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ἔτυχον τῆς συμπαθείας καὶ τῶν κολακειῶν συγχρόνων ὑπερφιάλων χρονογράφων, ἠτύχησαν τὰ κατέχωσιν ἐν τῇ συν-

ειδήσει τῶν πολλῶν θεῶν ἀνθρώπων ρεκτῶν καὶ μεγαλο-
πηβούλων, καὶ ἐμποροῦμένων πάσης ἀρετῆς καὶ πάσης
φιλογενείας. Αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ διὰ τὸν πατριάρχην
Μητροφάνην, ὅστις οὐδὲ μ' ἂν χάριν ἠδυνήθη νὰ εὐρη παρὰ
τῷ ἀμειλίκτῳ ἐπίκριτῃ τῆς πατριαρχείας του, τῷ χρονογρά-
φῳ Δωροθέῳ παραθέτω αὐτὰς τὰς λέξεις του: «ἔγεινε γοῦν
πατριάρχῃ; ὁ ρηθεὶς κύρ Μητροφάνης, ὅτι εἶχε συμφωνίαν
μὲ τοὺς κληρικοὺς καὶ μὲ τὸν Μιχαὴλ τὸν Καντακουζηνόν
νὰ εἶναι πάντοτε εἰς τὸ θέλημά τους· καὶ εἰς τὸν καιρὸν
του ἐρήμαξε παντελῶς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ φανερὰ
ἦσαν τὰ σιμωνιακὰ καὶ ἐγένοντο ἄνθρωποι δαίμονες ἀρ-
χιερεῖς, διότι ὄριζον οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς
Μιχαὴλ καὶ ὁ Μητροφάνης, καὶ ἦτο πᾶσα παρανομία καὶ
ἀκαταστάσια καὶ ἄνθρωπος νὰ φάγῃ ψωμί εἰς τὸ Πα-
τριαρχεῖον δὲν ἦτον, μόνον ἔρημον ἔμενε, ὅτι ὁ Μητροφάνης
πέραν εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευὴν ἐκαθέζετο». Ἄλλ' ἡμεῖς,
ἀπαθῶς μελετῶντες τὰ κατ' αὐτὸν καὶ ἐλλείπει ἀσθεντικῶν
μαρτυριῶν, ἐπιμελῶς ἀνφρευνῶντες τὰς τῆδε κάκεισε ἐσκορ-
πισμένας εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ, εὐρίσκομεν, ὅτι ἡ πατριαρ-
χία τοῦ Μητροφάνου; ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς σεμνωτέρας καὶ
τὰς μᾶλλον ἀξιαγάστους, καὶ χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὰς ἀξιε-
παίνουσ' αὐτοῦ ἐργασίας διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας
καὶ τὰς πλήρεις ζήλου προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς βελτίωσιν
τῶν οικονομικῶν τοῦ πατριαρχείου, χάριν τῶν ὁποίων καὶ
περιοδείας αἰτᾷ τὴν Μολδαυίαν, Μακεδονίαν καὶ Πελοπόν-
νησον ἐπεχείρησε 29), θὰ ἀρκεσθῶ εἰς μίαν μόνην πράξιν

29) Ἐκκλησι. Ἀλήθεια τόμ. Δ', σελ. 254, 400, 584. Μ. Γεδεών
Ἐκκλησια. Ὁρθόδοξος, σελ. 61.

του, ἥτις ὑπεραρκεῖ ν' ἀπαθανάτισῃ καὶ δοξάσῃ τὸ καὶ
πράγματι ἔνδοξον ὄνομα αὐτοῦ.

§ 7.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκαίνην ἡ μεγαλόνησος Κρήτη κα-
τείγετο ἔτι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν Ὁρ-
θοδόξων, εἴτε ἔχοντες πραγματικὰς ἀφορμὰς κατὰ τῶν ἐντῆ
νήσῳ Ἑβραίων, εἴτε ἐξ ἀντικαθείας, διέβαλλον πρὸς τοὺς
κρατοῦντας, πολλαχῶς ἐνοχλοῦντες καὶ ζημιοῦντες αὐτοὺς
ἢ καὶ ἐχειροδίκουν, ἐπιτιθέμενοι κατ' αὐτῶν μετὰ πολ-
λῆς ὀργῆς καὶ μεγίστου θράσους καὶ παντοιοτρόπως ἐκα-

Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τόμ. 17, σελ. 62 καὶ Παράρ-
τημα 17 τόμ. σελ. 21 καὶ χειρόγραφον Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς τῆς
Ἁγίας Τριάδος Χάλκης ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: «Ἡ
Εὐαγγελικὴ αἴτη Βίβλος ἀφιέρωται τῇ Σεβασμιωτάτῃ καὶ Βασιλικῇ
Μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῇ ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ παρὰ τοῦ Πανιερω-
τάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀγγυροπού-
λου ψυχικῆς ἔνεκεν σωτηρίας αὐτοῦ κατὰ τὸ ΖΟΗ ἔτος καὶ σὺν ἄλλοις
ἱταμιώθῃ τῇ Βιβλιοθήκῃ εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ
1569 ὅτε πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ Πελοπόννησον παρεγένετο».

Παραδόξως δὲ ὁ Σ. Λάμπρος ἀναγράφων τὴν σημεῖωσιν ταύτην
ἐν τῷ Ν. Ἑλληνομνημόνι τόμ. 10 τεύχ. 3 σελ. 355 σημειοῖ ἡτὸ δὲ
Πατριάρχης τὸ 1569 ὁ πολὺς Ἰερειῆς δ Β', ἐνῶ κάλλιστα γινώσκο-
μεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1565 - 1572 ἦτο ὁ Μητροφάνης. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω
ἀπερώσεως ἀποδείκνυται ὅτι ὁ Μητροφάνης ἐπεχείρησε τὴν περιο-
δείαν οὐχὶ τὸ 1570 ἀλλὰ τὸ 1569.

(Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. Δ' σελ. 401 ἢ 901).

κοποῦν, οὗτοι ἀνηνέχθησαν προσκλαιόμενοι εἰς τὸν πατριάρχην Μητροφάνην, ὅστις ἐξαπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ Χριστιανοὺς τὴν κάτωθι ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, χαρακτηριζομένην ὡς ἐν τῶν ἐντιμωτέρων μνημείων τῆς ἔθνικῆς μαρτυρίας: «Μητροφάνης ἐλέφθεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Ν. Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἐπειδὴ οἱ ἐν πάσῃ τῇ νήσῳ Κρήτῃ εὐρισκόμενοι Ἑβραῖοι ἀνέφερον τῇ ἡμῶν Μετριότητι καὶ κατεβόησαν μετὰ δακρύων πολλῶν, ὅτι τινὲς τῶν ἐκείσε Χριστιανῶν ποτὲ μὲν ἀδίκως καὶ συκοφαντικῶς παραδιδούσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας καὶ αὐθέντας τῆς νήσου ταύτης, καὶ διαβολαῖς ἀδίκους καὶ παραλόγοις ζημιοῦσι καὶ ἐνοχλοῦσιν αὐτοὺς, ποτὲ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπιτίθενται τούτοις ὀργῇ καὶ ἀτάκτῳ αὐθαδίας μεστῇ καὶ πᾶσι τρόποις κακοποιεῖν αὐτοὺς παρα ὄγως σκουδάζουσι, μισθὸν ἔχειν παρὰ τῷ πάντων Θεῷ ἐκ τούτου νομίζοντες· τούτου χάριν ἡ Μετριότης ἡμῶν, γράφουσα ἀποφαίνεται ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι, ἵνα ὅσοι τῶν Χριστιανῶν τὰ τοιαῦτα ποιοῦσιν καὶ συκοφαντίας ἀδίκους ῥίπτουσι κατ' αὐτῶν ἐπὶ ζημίᾳ καὶ ἀπωλείᾳ αὐτῶν ἀδίκῳ τε καὶ παραλόγῳ, ὅσοι τε μὴ ἀρκούμενοι τῇ κλίσει τῶν ἐνδοξοτάτων αὐθεντῶν καὶ ἐν τῇ ἐνδίκῳ θεωρίᾳ αὐτῶν ὀργῶσιν αὐθαδῶς καὶ ἀνυποστόλως καὶ χεῖρας αἴρουν κατ' αὐτῶν, οἱ τοιοῦτοι ὑπάρχουσιν ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτοι. Ἡ γὰρ ἀδικία καὶ συκοφαντία, καθ' οὗ ἂνπραχθεῖν καὶ τελεσθεῖν, ἀδικία ἐστὶ καὶ οὐκ ἐστὶ ποτὲ τὸν ἀδικοῦντα εἶναι ἀνεύθυνον ἐκ τοῦ προφασίζεσθαι ὅτι ἑτεροδόξον ἀδικοῦσι, καὶ οὐκ εὐσεβῆ, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-

σοὺς Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις, ἐμψένας, φησὶ, διαδείσατε μὴδὲ συκοφαντήσατε», μὴ διαχωρίζων πάντως, μὴδὲ χώραν διδοὺς τοῖς εὐσεβέσιν ἀδικεῖν τοὺς ἄλογοιδοξοφύρους· οὕτως οὖν γράφοντες διορθώσεως τυχεῖν τὰ τοιαῦτα βουλόμεθα. ἐφ' ᾧ καὶ τὸ παρὸν ἀπελύσαμεν γράμμα, ὅπερ ἐν πάσῃ τῇ νήσῳ πρῶρησι ἀναγνωσθήτω καὶ δηλωθήτω. Ἐν ἔτει 7076».

Τοιοῦτον ἔγγραφον, πλήρες ἀνεξιθρησκείας, φαινὸν ἀπαύγασμα ἀληθοῦς εὐαγγελικῆς ἀνεκτικότητος, τιμᾷ τῆν Ἑκκλησίαν εἰς ἣν ἀνήκει, καὶ περιβάλλει διὰ φωτιστέφανου δόξης τὴν κεφαλὴν ἐκείνου, ὅστις ὑπηγόρευσε καὶ ὑπέγραψεν αὐτὸ, εἰς ἐποχὴν μάλιστα, καθ' ἣν ἡ ἀνεξιθρησκεία καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀνεκτικότης εἶχον καταστήσει ἀγνωστα, ὁ δὲ πάπας τῆς Ρώμης Πίος ὁ Ε' (1566—1572), ὁ διακρινόμενος διὰ τὴν ἀγνότητα τοῦ βίου του, ἀλλ' ἀδιάλλακτος πολέμιος τῶν Διαμαρτυρομένων, ἐξέδιδε τὴν βουλλὰν, του, *in eum Dominici*, δι' ἧς, ἀνυψῶν τὴν ἐν Ρώμῃ ἱερὰν ἐξέτασιν, διάτασεν αὐστηροτάτας τιμωρίας κατ' αὐτῶν. «Τοιαῦτα μαθήματα ἀγοχῆς ἀπὸ τῆς δυστυχοῦς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λέγει καὶ ὁ Γάλλος *Vilemain*, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν ὅλως καινοφανῆ εἰς τὴν Εὐρώπην».

Τῆς μεταρρυθμιστικῆς τάσεως τοῦ ρηξικελεύθου πατριάρχου Μητροφάνους τρανὸν μαρτύριον ὑπάρχει καὶ ἕτερα ἐπ' αὐτοῦ συνοδικῆ ἀπόφασις, καθ' ἣν «ἐπιτρέπεται τὸ συνάπτειν νομίμῳ γάμῳ ἄνδρα μετὰ γυναικὸς ὑφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀναδόχου βαπτισθέντας. (30)

(30) Ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Κρήτας.
Πανδώρα τόμ. 4 σελ. 168.

Θὰ ἦτο δὲ εὐχῆς ἔργον καὶ τὰ μέγιστα λυσιτελὲς διὰ τὴν εὐκοσμίαν καὶ τάξιν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς ἂν καὶ πάλιν σήμερον εφημερῶς ἐτέρα ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, ἦν κατὰ τὸ ἔτος 1568 ἀπέλυσε πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐν Καραμανίᾳ (Υψωμαθείοις) ἱερῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, στασιάζοντας πρὸς ἀλλήλους καὶ διαπληκτιζομένους περὶ πρωτείων καὶ ὁφεικίων. Δι' ὃ λέγει: «Θεσπίζομεν, ἵνα οἱ εἰρημένοι ἱερεῖς τοῦ μεγάλου μου Κωνσταντίνου καὶ μόνον ἢ νῦκα προσάξαι μέλλουσι τῷ θεῷ δεήσεις καὶ τὴν ἀνάμακτον θυσίαν ἐκτελέσαι, οἱ ἔχοντες ὁφείκια ὧσιν ὡς μὴ ἔχοντες, ὥστε, προπορεύεσθαι τοὺς γέροντας ἱερεῖς καὶ προτιμᾶσθαι τῶν νεωτέρων, καίτοι γε ἔχόντων ὁφείκια ἐκκλησιαστικὰ καὶ μηδεμίαν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους διενόχλησιν, ἵνα καθαρώτερον τὰς εὐχὰς προσάγωσιν ὑπὲρ τοῦ ἀκρωμένου ἑκείτου λαοῦ. Ἔτι δὲ διορίζομεν, εἴτε κατὰ τύχην εὐρεθῆ τις τῶν ἀπ' ἄλλης ἐνορίας ἱερῶν κατὰ τὴν ἀξίαν μείζων ἐκείνων καὶ βουλευθῆ συμφορέσαι ἢ συλλειτουργῆσαι αὐτοῖς, ἵνα ἔχη παρ' αὐτῶν τὴν πρέπουσαν τοῖς κληρικαῖς τιμὴν καὶ προπορεύηται καὶ προτιμῆται πάντων τούτων ἐν τῷ βήματι καὶ ἐν ταῖς εἰσόδοις καὶ ἐκφωνήσεσιν».

Ὁ Πατριάρχης Μητροφάνης ἐξέτεινε τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δρασίαν καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Σάββα, τὸ ἄλο τοῦτο παλλά-

Ἱστορικὸν Δοκίμιον τῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ μεταφρασίν Σ. Γ. Βελίνη ἐν Ἀθήναις 1856 σελ. 44 Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Συλλόγου παράρτημα 20-22 τόμ. σελ. 98.

διον τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνισμοῦ ἔκειτο διὰ μυριοστὴν φορὰν ἠρειπιωμένος καὶ ἔρημος. Ὁ ἡμέτερος Μητροφάνης κατὰ τὸ ἔτος 1568 μεσιτεύσας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ Σελίμ τῷ Β'. ἐπέτυχεν νὰ ἀνακαινίσῃ αὐτὸν παρασχῶν ὑψίστην εὐεργεσίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ἄλλ' εἶπον ἤδη διὰ τὰ ἀρκεσθῆ εἰς μίαν πρᾶξιν τοῦ κλεινοῦ πατριάρχου καὶ ἐγὼ κινδυνεύω νὰ γράψω ἰδιαιτέραν περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν συνοδικῶν αὐτοῦ ἀποφάσεων πραγματείαν, δι' ὃ καὶ ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἱστορίαν μου.

Ὁ Πατριάρχης Μητροφάνης μὴ δυνάμενος νὰ ἀνεχθῆ τὰς ὀσημέραι μεγαλειτέρας ἀπαιτήσεις τοῦ Καντακουζηνοῦ, καθ' ἑκάστην πράγματα παρέχοντας αὐτῷ, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους τῇ 4 Μαΐου 1572 ἐκουσίως νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου του καὶ ἐλθὼν κατοικήσῃ ἐν τὴν γενέτειραν χώραν αὐτοῦ Χάσκιοι, ἀπολαμβάνων τῆς ἀγάπης τῶν ἡμετέρων καὶ τῆς ἐκτιμῆσεως τῶν ξένων. Οὐδεμίαν δὲ εὐκαιρίαν παρέλειπεν, ἵνα ἐπισκεπτήται τὴν πνευματικὴν θυγατέρα αὐτοῦ, τὴν ἐν Χάλκη μονὴν του, διαρρυθμίζων τὰ κατ' αὐτὴν καὶ πλουτίζων βιβλιοθήκην τῆς (31)

(31) Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 95 αὐτόθι ἀναφέρονται καὶ ἄλλαι ἐγκύκλιοι πράξεις τοῦ Π. Μητροφάνης. Ἐπίσης ἐν παραρτήματι 17 τόμ. σελ. 10 καὶ 105. Ἐπίσης βλέπε Γράμματα τοῦ Μητροφάνου: Α. Π. Κεραμέως περὶ τῶν ἐπισκόπων Διαισεῖας. Ἐπίσης Α. Π. Κεραμέως ἢ ἐν τῇ νήσῳ Σοφουπόλεως Ἱερὰ Βασιλικὴ Μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου. Κανονικὰ διατάξεις τόμ. Β'. σελ. 380.

Ἄλλοτερον ἀγγεῖον ἐκδοθὲν ὑπὸ Α. Π. Κεραμέως ἐν Α. Γ. Καμπουρογλου Μνημείοις τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν Β. σελ. 224-229. Ἐπίσης γράμμα τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Θεσπλίῳ μονῆς Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας. Περιοδικὸν Κρουμπάχερ Ἰαννουάριος 1898. Μ. Γεδεών Πατριαρχικὸν Πίνακας. Μουσεῖον Δεκαετηθήμερον.

Και παρέμεινε μὲν ὁ Μητροφάνης ἐν Χάσκιοι καὶ ἐν Χρυσουπόλει ἀργότερον, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πατριαρχοῦ Ἱερεμίου, ἵνα μὴ ἐγγύς τοῦ Πατριαρχείου διαμένων πράγματα παρέχη αὐτῷ, ἀλλ' ὁ πατριαρχὸς καὶ πάλιν ἠθέλησε νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτὸν καθ' ὀλοκληρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δι' ὃ καὶ ἐνήργησε νὰ ἐξορισθῇ εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὡς δέικνυται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς ἐγγράφου ληφθέντος ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀχμέτ Ρεφίκ δημοσιευθέντος συλλογῆς ἐν Κων]πόλει 1838 (1917) «Ἡ ζωὴ ἐν Κων]πόλει κατὰ τὸν 10 αἰῶνα τῆς Ἑγείρας, σελ. 70-71 ἀρ. 9, πάνυ προφρόνως ἠχαρηγηθείσης ὑπὸ τοῦ ἐριτίμου φίλου καὶ ἀρίστου Βυζαντινολόγου κ. Ξενοφ. Σιδερίδου.

«Ἐντολὴ πρὸς τὸν ἱεροδικαστὴν/Χρυσουπόλεως (Οὐσκιοῦτάρ κατηπινέ). Ὁ ἐν τῇ Θεοφρουρήτῳ Κ]Πόλει ὑπάρχων πατριαρχὸς τῶν ἀπίστων (Κεφερε) Ἱερεμίας ὑπέβαλεν εἰς τὸν αὐτοκροτορικὸν Μου θρόνον ἀναφορὰν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ πρῶτον χρηματίσας ἐν Κ]Πόλει πατριαρχὸς καὶ διὰ διατάγματος ἀπομακρυνθεὶς ὀνόματι Μητροφάνης μοναχὸς (ρχήπ), κατοικῶν ἐν Χρυσουπόλει, δὲν παύει νὰ διεγείρῃ εἰς σκάνδαλα καὶ ταραχὰς τοὺς μητροπολίτας καὶ τοὺς

(Ἐπιθεώρησις ἐκδομένη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τόμ. α'. τεύχος θ'. τ' σελ. 407). Ὁ Πατριάρχης Μητροφάνης ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τὸ δευτέρου τῇ 29 Νοεμβρίου τοῦ 1579, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῇ 9ῃ Αὐγούστου τοῦ 1580 ἀπεβίωσεν ὑπερῆξηκοντούτης. «Διὰ βραχίων γράφω σοι— γράφει Θεοφάνης τῶν ἱερομόναχος Turcor. σελ. 335) πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων— ὅτι ἐμαναρίσθη ὁ παναγιώτατος Πατριάρχης κύριος Μητροφάνης τῇ 9ῃ τοῦ παρόντος μηνὸς Αὐγούστου ἡμέρᾳ γ' ὥρα α'»

ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἱερεῖς (κεσιλερῆ), καὶ ἐμποδίζει τὴν πληρωμὴν τοῦ χαρακτῆρου τοῦ πληρωτέου εἰς τὸ δημόσιον (μυρ), ὡς καὶ τῶν φόρων, διὰ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου ἢ πατριαρχείᾳ (πατρικλίκ), καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀπολυόμενοι πατριαρχαὶ εἴθιστα κατὰ τὰ ἀρχαῖα μάταια αὐτῶν ἔθιμα νὰ ἔχωσι κατοικίαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ὁρους, δεόν ὅπως καὶ ὁ εἰρημένος σταλῇ εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος, δηλοῦται ὅτι Διατάσσω νὰ σταλῇ ὁ ρηθεὶς μοναχὸς Μητροφάνης κατὰ τὰ ἀρχαῖα μάταια αὐτῶν ἔθιμα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος ὁρίζω φθάνοντος τοῦ διατάγματος, νὰ ἐμφανισθῇ ὁ εἰρημένος, δευδῆποτε καὶ ἂν ἦναι ἀνευ ἀναβολῆς τινός, καὶ σπεύσῃ παρὰ τῷ τσαουβάρ μου, σταλῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ κατοικήσῃ εἰς ὃ μέρος ἔχουσι τὴν κατοικίαν οἱ ἀπολυόμενοι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος κατὰ τὰ ἀρχαῖα μάταια αὐτῶν ἔθιμα. Γράψας ἄγγελον ἐὰν κάμῃ πείσμα ἢ ἀντίστασιν. (ἐδόθη τῷ ἀνθρώπῳ (=ὑπηρέτῃ) τοῦ Σεϊτάν ὀγλοῦ). Τῇ 16 Ζηλιτιζέ 981.)» (= 8 Ἀπριλίου 1574.)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ

§ 8.

Στέφανος ὁ Γκέρολαχ, ἱερεὺς τῆς ἐν Κων]πόλει γερμανικῆς ἐκκλησίας (1572-1578), γνωρίσας τὸν γηραιὸν πα-

τριάρχη· και πολλάκις φιλοξενηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Χάλκη, ἐπανειλημμένως ἐν τῷ ἡμερολογίῳ αὐτοῦ «*Turkisch s Tagebuch*» ἐν σελ. 30, 59, 233, 247, 276, 278, 308, 342, 446 καὶ 459 εὐφήμως μνημονεύει αὐτοῦ, ἀποκαλῶν σοφώτατον πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ χαρκτηρίζων αὐτὸν ὡς φιλόανθρωπον καὶ σοβαρὸν «*Viresi humanissimus simulque gravis*» καὶ φίλον τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ περὶ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σπουδάζοντα. Οὐχ ἀπαξ δὲ πλέκει τὸ ἐγκώμιον τῆς ὥρας τοῦ Πατριάρχου βιβλιοθήκης, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον καὶ εἰς δύο ἐπιστολάς του πρὸς τὸν ἀκραιφνή φιλέλληνα Μαρτίνον Κρούσιον, τερμάχια τῶν ὁποίων κατεχώρησεν οὗτος εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσαν *Turcogracia*.

«Ἐν τῇ νήσῳ Χάλκη, γράφει ὁ Γκέρολαχ, ἔχει ὁ γέρον πατριάρχης Μητροφάνης— εἰς τὸν ὅποιον παρουσιάσθη καὶ μετ' ἐπεδέχθη φιλικώτατα— ὥραν βιβλιοθήκην, ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἀντέγραψα μερικὰς εἰδήσεις. Δὲν εἶχον πολὺν καιρὸν διὰ νὰ τὴν ἐξετάσω ἐπισταμένως, παραδόξως δὲ μὲν εὗρον μεγάλην βιβλιοθήκην Φωτίου τοῦ πατριάρχου (ἐννοεῖ τὴν Μυριόβιβλον) βιβλίον εἰς τέταρτον ἐνθ' ὅσας πολλὰ ἱστορία θὰ εὗρισκωνται. Ἐλπίζω μετ' ὀλίγον νὰ πλεύσω καὶ αὐθις ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν χρήματα». Καὶ πράγματι ὁ Γκέρολαχ καὶ πάλιν μετέβη εἰς Χάλκην καθὼς γράφει εἰς τὴν ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου 1577 ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Κρούσιον «Σήμερον μετέβην παρὰ τῷ Μητροφάνει, ἀνδρὶ ἑξηκοντούτῃ πολλῶν πραγμάτων ἐμπειρῶ καὶ σοφῷ — *virum sagacissimum plurimum rerum peritum et doctum*, — ὅστις σχολιάζει ἐν τινι προα-

στειῶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ λεγομένῳ ἀγία Παρασκευῇ (Χάσκισί) ὅπου κέκτηται εὐρύτατα οἰκήματα. Ἀποσταλέντα δὲ ὑπὸ τοῦ γενναιοδώρου κυρίου μου (τοῦ πρεσβυτοῦ) χάριν διορθώσεως βιβλίων, ὑπεδέξατο πρόσηνῶς. Παρέσχε μοι τὰ μέσα νὰ πλεύσω μετ' αὐτοῦ εἰς Χάλκην, δυσανασχετῶν διότι βιβλία τινὰ τοῦ ἐκλάπησαν, ὡς τὰ «Παράλληλα» τοῦ Δημιασκηνοῦ καὶ τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Μανασσοῦ.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μαρτίνος Κρούσιος, γράφων ἑλληνιστὶ τῷ σοφῷ πατριάρχῃ Μητροφάνει, δὲν εὗρσκει λέξεις ἵνα ἐπαινέσῃ τὴν σοφίαν αὐτοῦ «Μαθῶν, λέγει, ἐκ τοῦ Γεραχίου, οἷος εἶ, κύριε, δηλαδὴ ὡς οὐ δοκεῖν ἄριστος ἄλλ' εἶναι θελαῖς βαθεῖαν ἄλωκα διὰ φρονῶν καρπούμενος, ἐξ ἧς τὰ κερὰ βλαστάνει νοήματα» καὶ συνιστᾷ αὐτῷ θεοῦ ὡς, τὸν διάδοχον τοῦ Γεραχίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σολομῶντα τὸν Σιωπικόν. Γινώσκων δὲ ὁ Κρούσιος τὴν φιλογένειαν τοῦ γηραίου πατριάρχου καὶ τὴν στοργὴν αὐτοῦ διὰ τὰς χειρογράφους δέλτους ἐπάγεται τὰ ἑξῆς: «Ὡς τοῦ πάθου, μεθ' οὗ ἐγὼ διψῶ τὰ παλαιὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων κλέμ, ἐξ ὧν ἂν δύναμαι ἱστοριῶν, τοὺς εἴτε ἐκκλησιαστικὰς, εἴτε πολιτικὰς διαπρέψαντας τῶν ἀνδρῶν. Οὕτω τε φιλῶ τὰ χειρὶ γραφέντα ἑλληνικὰ, μάλιστα τὰ ποικίλως (εἴτε σπειρηδόν, εἴτε πλινθηδόν, εἴτε πυργηδόν) γεγραμμένα, ὥστε καὶ σελίδα μίαν ἂν, ἢ ἐπιστολὴν, ἢ ἂν ὑμεῖς ἀπορρίψατε, περιποιησαίμην λαβὼν» καὶ κλείει τὴν ἐπιστολὴν διὰ τῶν ἑξῆς: «Εἰ δὲ μὴ βαρὺ γράμματος ἂν βραχέος ἐν ἱκνουμέ-

νω καιρῷ μέτοχον ποιήσας, ὅφρα ἔχω παρὰ σεῖο τι μνημόσυνον διὰ παντός». (32)

Ἄλλ' ἐκεῖνο ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ἀναφαίρετον δόξαν τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους εἶναι ἡ Βιβλιοθήκη αὐτοῦ. Ὡς εἶπομεν ὁ Μητροφάνης εὐθύς ἀμέσως ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνακαινίσεως τῆς Μονῆς ὡς πρῶτιστον αὐτοῦ μέλημα ἔσχε τὸν στολισμὸν αὐτῆς διὰ πλουσιωτέρας ὅσον τὸ δυνατόν Βιβλιοθήκης, καὶ ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ὡς ἱερομόναχος ἔθηκε τὰς πρώτας βάσεις αὐτῆς, ἐφιλομήθη ἀργότερον, γενόμενος Πατριάρχης, διὰ πολλῆς δαπάνης νὰ πλουτίσῃ αὐτήν.

§ D.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. X χειρόγραφον τῆς ἱερᾶς Μονῆς ἀναγινώσκομεν τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «ἡ θειοτάτη καὶ περικαλλῆς αὕτη Εὐαγγελικὴ βίβλος ἀφιεροῦται παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυροῦ Μητροφάνους ἐν τῇ σεβασμίᾳ καὶ βασιλικῇ μονῇ τῆς ἁγίας Τριάδος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ τοῦ Ἑσόπτρου, ἣν δαπάνη ἐκτέλεσται ἵνα καὶ αὕτη εἴη προσανατεθειμένη τῇ Βιβλιοθήκῃ καὶ ταῖς τῆς μονῆς χρείαις, σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ θαυμαστοῖς ἀναθήμασιν, εἰς αἰώνιον μνήμην αὐτοῦ τοῦ τυχεῖν οὐρανῶν βασιλείαν χάριν τοῦ Θεοανθρώπου Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν. Ἀπεθῆσαυρίσθη ἐν ἔτει ζπ' Δεκέμβριον Ἰνδ. ε'». Κατήρισε δὲ καὶ ἰδιαίτερον

(32) Turcogroeca Βιβλ. VII σελ. 476 καὶ σελ. 512.

κατάλογον τῶν τριακοσίων αὐτῶν χειρογράφων, ἐπιγράψας ἰδιοχείρως ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

«Ἡβίβλος αὕτη πέφυκε τῆς παντουργοῦ Τριάδος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ τε μονῆς τῆς τοῦ Ἑσόπτρου.

Καὶ εἴ τις βουληθῆ ποτε αὐτὴν ἀποστερεῖσαι
κεχωρισμένος ἔσεται Τριάδος τῆς Ἁγίας
ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ γε καὶ τῷ ἐλευσομένῳ.

Οἱ πατέρες μέμνησθε τοῦ Μητροφάνους». Τὸν ἰδιόχειρον δὲ τοῦτον κατάλογον ἀντιγράψας διὰ τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά ὁ προμνησθεὶς Στέφανος Gerlach, ἀπέστειλεν εἰς τὸν καθηγητὴν τοῦ ἐν Τυβίγγῃ Πανεπιστημίου, τὸν μέγαν φιλέλληνα Μαρτίνον τὸν Κρούσιον, ὅστις ἀφιέρωσεν αὐτὸν μετὰ καὶ ἄλλων χειρογράφων εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ αὐτοῦ Πανεπιστημίου, φέροντα τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «ἐν ἔτει ζπ' (1576) μηνὶ Ἰανουαρίῳ Ἰνδ. ιε' ἐγένετο ὁ παρῶν κατάλογος καὶ ἡ καταγραφή τῶν σεπτῶν βιβλίων τῆς θειοτάτης Βιβλιοθήκης τῆς σεβασμιωτάτης καὶ βασιλικῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ, ἧ δὴ πάντα ἅγια βιβλία συνήξε καὶ συνήθροισεν ὁ Παναγιώτατος καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κύριος Μητροφάνης ὁ κτήτωρ καὶ τῇ ἱερᾷ Βιβλιοθήκῃ αὐτῆς ἐναπεθησαυρίσαστο».

Τὸν κατάλογον τοῦτον ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Τυβίγγης ἀντιγράψας ὁ ἐκ τῶν ἡμετέρων Βυζαντινολόγων δοκιμώτατος καὶ κάλλιστος φίλος ἡμῶν κ. Β. Μυστακίδης, ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἀείμνηστον *Emile Legrande*, ὅστις καὶ περιέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1889 ἐκδοθὲν βιβλίον αὐτοῦ «*Notice biographique sur Jean et Théo-*

δοσε *Zygomatas* (33) και εξ αὐτοῦ, χάρις τῷ Σεβασμωτάτῳ ἀγίῳ Σελευκίᾳ κ. Γ'. Στρινοπούλω, ἀπὸ 4 ἐτῶν ἠτύχησε και ἡ Βιβλιοθήκη τῆς καλαφάτου ταύτης μόνης νὰ ἔχη ἀντίγραφον τοῦ ἀρχαίου και ἐπισήμου καταλόγου τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς, πρὸ πολλοῦ, ὡς μὴ ὄφελεν, ἀπολειπέντος.

§ 10.

Και τὰ ὑπερτιμώσια χειρόγραφα τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους τι ἀπέμιναν; Διὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, ἔπρεπε νὰ μελετήσω τὸν ἀρχικὸν κατάλογον και τοῦτον νὰ παραβάλλω πρὸς τὸν κατάλογον τῶν και μέχρι σήμερον σωζομένων χειρογράφων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, και τὸ πρᾶξα εὐχαρίστως, ἂν και τὸ ἔργον ἀτυχῶς δὲν ἦτο τόσον εὐχερές. Καὶ τὸ συμπέρασμα; ὅπως ὁποῦτε καθήγορον ἀντικαί ἠσώλησις τῆς Βιβλιοθήκης ἤρχισεν ἤδη ζῶντος τοῦ Μητροφάνους, οὗτος, ὡς εἶδομεν, ἐδυσανασχέται διὰ τὴν κλοπὴν τῶν «Παραλήλων τοῦ Δαμασκηνοῦ» και τοῦ «Χρονικοῦ» τοῦ Μανασσή, και αὐτὸς δὲ εὐχαρίστως προσέφερε εἰς τὰς βιβλίον του εἰς τοὺς κρᾶσθεις τῆς Γερμανίας *Rusbek* και *Wysa* (34) ἂν δὲ και κατόπιν, κατὰ διαφθορῶν ἐποχᾶς, πολλὰ ἀπεμπολήθησαν, ἂν τοῦτοις ἱκανά ἐτι περιεσώθησεν. Ὁ κατάλογος τοῦ Μητροφάνους περιλαμβάνει ὀνομαστικῶς μόνον περὶ τὰ 170 βιβλία, «εἰσι δὲ, λέγει τέλος και ἄλλα ἐξάρχεια και ὠραίατα κείμενα, οἳς ἀκολούθως ἔπονται και αἱ ταύτων ἐξηγήσεις»· ἀλλ' ἀτυχῶς οὐχ ἔπονται αἱ ἐξηγήσεις αὐταί, ὥστε ἀγνωστοὶν τέλειον τὸ παρεχόμενον τῶν ὑπολειπομένων 130 βιβλίων.

(Ἔπεται συνέχεια)

(33) *Lexicon* ἐνδ' ἀνωτέρω σελ. 148 και ὁ *Ducanigo* εἶχεν ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου προσερχόμενον ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Στρασεβόργῳ παρὸς ἡμῶν *obrecht*

(34) Πατριάρχου Κωνσταντίνου Κωνσταντινίδος σελ. 255.